-sier vi

Ressursmateriell om antisemittisme, islamofobi og antisiganisme til bruk i Den norske kirke

«Homo-hore-jøde-terrorist-svarting» – sier vi

Ressursmateriell om antisemittisme, islamofobi og antisiganisme til bruk i Den norske kirke

Ansvarlig utgiver:
Mellomkirkelig råd

Utarbeidet av
Kirkelig dialogsenter

Oslo 2013
Omslag: Bendik Kråvik Schøien
Illustrasjoner/striper: Karine Haaland
Grafisk design: Bendik Kråvik Schøien
Trykk: Østfold trykkeri
Opplag: 1500

Forfatternes innledningsord

Arbeidet med dette materiellet har ført til mye kritisk selvrefleksjon. Dette er vanskelige tema, og vi har sett at vi gang på gang gjør feil i våre vurderinger og omtaler. Vi er blitt bevisste på hvor dypt forankret våre negative og kontrasterende fordommer og forestillinger av «de andre» er i vår egen tradisjon og tro: Med røtter tilbake til svært problematiske bibeltekster, frem til dagens prekener i kirkene og skjellsordbruk i skolene. Vi kan for eksempel le av Karine Haalands satire over disse fordommene. Samtidig må vi ta på alvor at denne latteren rammer oss på et eksistensielt plan: Må vi kontrastere andre negativt i forsøket på å bekrefte oss selv?

Materiellet handler om antisemittisme, islamofobi og antisiganisme (som retter seg mot rom og romanifolk), men med hovedvekt på førstnevnte. Begrepene er unike og med forskjellige kjennetegn. Vi prøver ikke å sidestille dem hverken i innhold eller omfang. De destruktive kreftene disse begrepene bærer med seg er derimot felles. Alle er et resultat av forestillinger av «de andre» som en ensartet gruppe kjennetegnet av negative fordommer satt i kontrast til egen tradisjon og tro.

Vårt håp er at konfirmanter kan bidra til en større bevissthet om dette. I beste fall vil de kunne irettesette presten etter gudstjenesten for å bruke ordet «jødene» i kontrast til «de kristne» eller «Jesu budskap» og bidra til å få slutt på bruken av skjellsord i skolehverdagen.

Dette er ikke et vitenskapelig arbeid, men et ressursmateriell til bruk for konfirmant- og ungdomsgrupper. Vår historiske og aktuelle fremstilling av jødehat, islamofobi og antisiganisme er kun ment som en kortfattet innføring for ledere og lærere. Vi oppfordrer alle til å lese mer om temaene, gjerne med utgangspunkt i litteraturen vi har oppgitt som våre hovedreferanser. Dette dreier seg særlig om bøkene *Jødehat*, *Islam og kristendom*, *Islamofobi*, *Antisiganisme, stereotypier og diskriminering av rom*, samt HL-senterets rapporter. Bibelstudiene er hovedsaklig bygget på aktuelle artikler i *The Anchor Bible Dictionary* og bibelkommentarene i serien *Sacra Pagina*.

Bruk av materiellet

Materiellet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverkslovens bestemmelser. Materiellet kan fritt brukes i relevante sammenhenger. Tekster og/eller illustrasjoner kan kun brukes i sammenheng med materiellet. Vi takker for bruk av tekster fra rettighetsinnehaverne (se nærmere opplysninger i forbindelse med tekstene). Sitater fra Bibelen er hentet fra Bibelselskapets utgivelse og oversettelse av 2011. Sitater fra hellige skrifter er stort sett hentet fra utgivelser i De norske Bokklubbenes serie Verdens Hellige Skrifter (der ikke annet er angitt).

Forfatterenes takk

Takk for godt samarbeid og stor tålmodighet til våre oppdragsgivere i Mellomkirkelig råd (MKR) for Den norske kirke ved Berit Hagen Agøy. En særlig takk til Sven Thore Kloster i MKR for tålmodighet, redaksjonelle bidrag og vennlige dytt på dialogfikserte forfattere. En stor takk også til Ole Andreas Kvamme for godt samarbeid og gode innspill og korreksjoner. Stor takk også til Gunnar Haaland for svært viktige korrigeringer i arbeidets aller siste fase. Takk til Randi Langkaas og Silke Pahlke i Seksjon for barn, unge og trosopplæring i Den norske kirke for gode innspill og muligheten for å koble dette opp til trosopplæringskonferansen i 2013. Takk til Elisabet Kjetilstad, Harald Viken og Rita Knutsen Ims for innspill og gode råd, og til de to sistnevnte for korrekturlesning. En stor takk til Bendik Kråvik Schøien i Tyde for arbeidet med formgivning og til Karine Haaland for illustrasjoner og bruk av tegneseriestriper.

Takk til Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret) ved Øivind Kopperud og Peder Nustad for bidrag til arbeidet i form av samtaler om tema.

Øvelsene har vi laget selv, hentet fra andre og omarbeidet eller fått ideer og inspirasjon til fra liknende øvelser. Vi sender en stor takk til alle inspirasjonskilder og takker for velvilje og imøtekommenhet når vi har fått lov til å bruke andres øvelser i vår språkdrakt. Vi vil oppfordre alle til å hente inspirasjon til gode øvelser fra samme kilder som oss (en utførlig litteraturliste finner dere bakerst i boken). Vi vil særlig takke IKON-Danmark, Siv Lakoun og IMDi, Skeiv Ungdom, Norsk Folkehjelp, Utdanningsforbundet, Norges Røde Kors og Den norske kirke (de fire siste som eiere av «Mangfold og Dialog», MOD) og Den norske kirkes nord/sør-informasjon.

Takk til Major og advokat Eivind Eckbos Legater, K-Stud (Kristelig studieforbund), NORAD gjennom Kirkens nord-sør-informasjon og Mellomkirkelig råd for støtte til utgivelsen.

Takk til våre eiere og støttespillere i Areopagos (www.areopagos.org) og Oslo bispedømme (http://www.kirken.no/oslo/).

Takk til alle våre dialogpartnere fra ulike tros- og livssynssamfunn. En særlig takk til våre dialogpartnere i Det Mosaiske Trossamfund (DMT) og Islamsk Råd Norge for samtaler og tilbakemeldinger. Takk til DMT for utfordringen til Den norske kirke til å ta fatt i dette viktige arbeidet.

En oppfordring til slutt:

Gi oss tilbakemeldinger på hvordan dette materiellet fungerer. Send en e-post til kd@kirkeligdialogsenter.no med tilbakemeldinger. Se ellers våre nettsider www.kirkeligdialogsenter.no

Steinar Ims & Iselin Jørgensen
Kirkelig dialogsenter,
Oslo 20. oktober 2013.

Innhold

Forfatternes innledningsord **2**
Forord **5**
Bakgrunn **6**
«Din #%&# homo-hore-jøde -terrorist-svarting!!» 6
Teologisk respons 7
Historien forplikter oss 11
Definisjoner 12
Jødehat 15
Frykten for islam 21
Hat mot rom og romanifolk 23
Veien videre 25
Veiledning til verktøykassen **31**
Målsetning 31
Viktige ting å huske på for ledere og lærere 32
Hvordan leser vi bibeltekstene? 32
Dialog som metode 33
Prøv også interreligiøs dialog 33
Verksted og verktøykasse **35**
Forslag til praksis gjennom hele eller deler av konfirmanttiden 35
1. Makt bak ordene: språkbruk og identitet **37**
1.1 Hva jeg kaller deg 37
Øvelse 1: Tusen tegninger 38
Øvelse 2: Hva vi kaller hverandre, hvem vi er 40
Øvelse 3: Skjellsordbok 41
Øvelse 4: Hvem står igjen? 43
Øvelse 5: Giraff- og sjakalspråket 46
Bibelstudie 48
2. Gjenkjenne det onde i mitt hjerte? **50**
2.1. Frykt og fordommer 50
Øvelse 1: Inn i sirkelen 52
Øvelse 2: Klappe hverandre inn i sirkelen 53
Øvelse 3: Hybelannonsen 54
Bibelstudie 56
2.2. Det ubehagelige i oss 59
Øvelse 1: Mormor var rasist 60
Øvelse 2: Noen å hate 62
Øvelse 3: Sitater 63
Øvelse 4: Avsløre hersketeknikker 67
Øvelse 5: «Hva er … ? 69
Bibelstudie 70
2.3 "Dere har hørt det er sagt... men sier jeg dere» 72
Øvelse 1: Hva mener vi med ...? 73
Øvelse 2: Påstander (stille diskusjon) 74
Øvelse 3: Sitater fra hellige skrifter 76
Øvelse 4: Gjenkjenne antijudaisme? 78
Øvelse 5: Johannesevangeliet og jødene 80
Bibelstudie 81
3. Dette kan vi gjøre **84**
3.1. Gjestfrihet og dialog 84
Øvelse 1: Dialogdefinisjon 85
Øvelse 2: Gud på besøk 87
Øvelse 3: Vennekrets 89
Øvelse 4: Avgi din stemme med føttene 91
Øvelse 5: Jeg tolererer deg 93
Bibelstudie 94
3.2. Eierskap og ansvar 96
Øvelse 1: Vi bygger moské 97
Øvelse 2: Identitetshuset 98
Øvelse 3: Filosofiske og teologiske utlegninger på 5 minutter 99
Bibelstudie 100
3.3. Oppdage noe nytt 102
Øvelse 1: En av oss? 103
Øvelse 2: Kort skjørt på bedehuset 104
Øvelse 3: En tegning du forteller 105
Øvelse 4: Formaning 106
Bibelstudie 107
Ressurser **110**
Anbefalt litteratur og ressurser 110
Bibliografi 111

Forord

Jesus var grensesprengende i sitt møte med mennesker. Fra urkirken går det en rød inkluderende tråd igjennom kirkehistorien preget av at min neste er mitt medmenneske med samme verdi som meg, uavhengig av tro og bakgrunn.

Men det finnes også en parallell og mer skamfull tråd gjennom historien. Stereotypisering, demonisering, fordømmelse og vold mot annerledes troende hefter også ved kirkens historie. Verst har det gått ut over jødene. Helt fra starten av da jødene ble anklaget for å ha drept Jesus og til dagens antisemittisme, har kirken båret på anti-jødiske holdninger og vært med på å spre og legitimere antisemittisme – med grusomme konsekvenser. Det må vi erkjenne for å kunne ta et oppgjør med det. Hva har vi lært av historiske feiltrinn? Hvordan kan vi unngå at det skjer igjen? Det er skremmende å se økende antisemittisme i dagens Europa, Norge inkludert. Fortidens troll dukker opp av eska igjen, og de kan krype ut og snike seg omkring om vi ikke gjenkjenner dem. Sola – kunnskap og mot – får trollene til å sprekke!

I tillegg til jødehat, erfarerer vi også hat mot muslimer og rom i dagens norske samfunn. Vi er derfor glade for å kunne presentere et nytt trosopplæringsmateriell om antisemittisme, islamofobi og antisiganisme til bruk i Den norske kirke. Vi håper at det også kan inspirere og tas i bruk av andre kirker og kristne organisasjoner. Det er, etter det vi kjenner til, det første trosopplæringsmateriellet som er laget om denne viktige tematikken. Det kommer med andre ord sent, men forhåpentligvis godt.

Trosopplæringen skal gi barn og unge en forståelse av den kristne tro og respekt for annen tro eller overbevisning. Det kan være en krevende øvelse, men desto mer viktig. Vi må lære våre unge å bli trygge på og stolte av sin kristne tro og identitet, uten å øve vold mot, karikere eller fortegne andres tro. Vi har et evangelium som ikke må forklares i negasjon til andre. Vi må holde fast i den inkluderende tråden som binder oss til Jesu grensesprengende kjærlighet i møte med alle mennesker. Vi må tørre å bevege oss ut i grenselandet og møte dem som er annerledes enn oss med nysgjerrighet, glede og respekt.

Dette materiellet er ment for de som underviser og driver trosopplæring, og det gir både en teologisk og historisk innføring og inneholder en rekke praktiske øvelser. Deler av det kan lett kopieres og deles ut til ungdommene. Materiellet foreligger også elektronisk i http://www.ressursbanken.no/. Vi håper at materiellet kan gi ideer til lokale tilpasninger. Trosopplæringsmaterialet er utarbeidet av Kirkelig Dialogsenter på oppdrag fra Mellomkirkelig råd. Vi retter en stor takk til senterets daglig leder og dialogprest Steinar Ims og dialogprest Iselin Jørgensen. Vi takker også for utfordringer og konstruktive innspill fra Det Mosaiske Trossamfund og Islamsk Råd Norge underveis i arbeidet med dette materiellet. Til slutt takk til Ole Andreas Kvamme, Sven Thore Kloster, Gunnar Haaland og Kirkerådets Seksjon for barn, unge og trosopplæring for faglige og pedagogiske bidrag.

Berit Hagen Agøy
Generalsekretær i Mellomkirkelig råd for Den norske kirke

Oslo, oktober 2013

Bakgrunn

Et ikke overraskende uttrykk i en norsk skolegård … ?

Hvorfor skal vi ha et eget materiell om rasisme, fordommer og fremmedfrykt? Og hvorfor skal det handle spesifikt om antisemittisme, islamofobi og antisiganisme[1] for ungdommer i Den norske kirke? Grunnen finner vi hovedsaklig i ungdommenes egen hverdag.

Det rapporteres om at hele 15 prosent av barn og ungdommer er utsatt for en eller flere hendelser på skolen på grunn av sin nasjonale bakgrunn.[2] Totalt er det 6,9 prosent av elevene som utsettes for uønskede hendelser på grunn av nasjonal bakgrunn to til tre ganger i måneden eller oftere. Elever med begge foreldre fra utlandet er mest utsatt totalt sett, men andelen som utsettes for hendelser øker desto lavere andel minoritetsspråklige det er på skolen. Data fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) sin årlige kartlegging av befolkningen for øvrig viser at de som ikke har kontakt med innvandrere har mest negative holdninger til innvandring og innvandrere.[3] Befolkningen er mer skeptisk til muslimer enn til tilhengere av andre verdensreligioner. Samtidig viser data fra IMDi at personer med afrikansk bakgrunn, særlig somaliere, er mest utsatt for diskriminering. Iranere og irakere er andre grupper som opplever mye forskjellsbehandling.

Ni prosent av elevene har blitt utsatt for hendelser på skolen på grunn av sin tro eller religiøse bakgrunn. 3,5 prosent blir utsatt for slike hendelser to til tre ganger i måneden eller oftere. Elever med jødisk bakgrunn er i størst grad utsatt for dette, mens elever med kristen bakgrunn er minst utsatt. Hele 52 prosent av elevene i Osloskolen oppgir at de på egen skole har opplevd at «jøde» har blitt brukt til å beskrive noe negativt. Dessverre har ikke Norge offisielle data for verken hatkriminalitet, diskriminering eller fordommer mot jøder. Begrunnelsen er at de 1100–1400 medlemmene gir for lite kildemateriale. Dette har Det Mosaiske Trossamfund reagert på, og har bl.a. begynt med egen registrering av slike hendelser.

1 Anitisiganisme er rasisme rettet mot rom. Se utfyllende definisjon under kapittelet «Hat mot rom og romanifolk».

2 *Kartlegging av kunnskaper og holdninger*, ss. 58 - 59.

3 *Integreringsbarometeret 2012*, s.4

Disse tallene er med på å understreke at ungdom trenger samtalepartnere og mulighet til å møte mennesker med ulik bakgrunn for bedre å forstå både dem og seg selv. Som kirke i nær kontakt med ungdom i konfirmasjonsalder og annet ungdomsarbeid, har Den norske kirke en rolle å spille. Som majoritetskirke i det norske samfunn, har vi et særlig ansvar for å utdanne alle våre ungdommer til reflekterte og selvstendige individer som ser mennesker bak fordommer og rasistisk ordbruk, og som kan avsløre stereotypier og hat. Som kirke har vi også et særlig ansvar på grunn av vår historie overfor jøder og annerledes troende.

Da Kunnskapsdepartementet lanserte sin rapport om bekjempelse av antisemittisme og rasisme i skolen i 2011 var responsen fra jødiske og muslimske elever tydelig[4]: «Det er viktig å starte med lærerne. Deres oppgave er å skape trygghet i klasserommet». Da de videre ble spurt om hvordan trygghet skapes, var svaret: «Kunnskap og omsorg». Denne utfordringen begrenser seg ikke bare til klasserommet og skolens lærere. Det er en utfordring også for kirken og for trosopplæringsarbeidet.

Teologisk respons

Antisemittisme, islamofobi og antisiganisme i samfunnet krever av oss som kirke en teologisk respons. Hvordan skal vi møte disse holdningene som troende kristne og som del av kirkens menigheter? Vår tro på en treenig Gud gir oss mange ressurser i møte med disse holdningene.[5]

Guds skaperverk

I skapelsesberetningene blir vi fortalt at Gud skaper mennesket i sitt bilde og setter mennesket til å forvalte skaperverket. Skapelsesteologien forteller oss at vi har et ansvar både for våre medmennesker og for skaperverket på oppdrag fra Gud. Det er også en påminnelse om at alt liv er hellig, og at hvert enkelt menneske bærer Guds bilde i seg. De ti bud, og tydeligst det femte om ikke å drepe sin neste, viderefører denne tanken.

Bispemøtet vedtok på Bispemøtet 15.-19. okt. 2012 en uttalelse om *Kirkens forhold til jødene under okkupasjonen 1940-1945*. Den vektlegger også det kristne menneskesyn og sier: Det forferdelige som skjedde med jødene den gang, også i vårt land, er en alvorlig påminnelse om å være på vakt mot ideologiske krefter som truer menneskeverdet og alle menneskers likeverd. Kirken har et særlig ansvar for å slå ring om religiøse minoriteter og andre utstøtte grupper som trues av undertrykkelse og forfølgelse. Det kristne menneskesyn forplikter kirken til å ta opp kampen mot antisemittismen og andre former for rasisme der slike holdninger kommer til overflaten både i vårt land, i Europa og andre land. Det utfordrer oss i dag til fornyet bevissthet, årvåkenhet og handling.

I *Hovedprinsipper for Mellomkirkelig råds interreligiøse engasjement* formuleres dette slik:

Bibelen og vår kirkes lære uttrykker at ethvert menneske er skapt og daglig skapes i Guds bilde. Dette kaller oss til å omgås alle som søsken, og forholde oss i respekt til menneskers dype lengsel etter sin skaper. Det gudbilledlige mangfoldet kaller kirken til å se etter spor av den treenige Gud i alle mennesker, også dem med annen tro, og til å være åpen for deres erfaringer med livet og det hellige.[6]

4 *Pressemelding*, 2011.
5 Dette er ikke ment som en uttømmende dogmatikk, men en relevant aktualisering i møte med disse problemstillingene.
6 *Hovedprinsipper for Mellomkirkelig råds interreligiøse engasjement*, 2008.

Jesu liv

Grunnlaget for vår kristne tro er evangeliet om Jesus. Jesus var selv jøde og levde i et jødisk samfunn styrt av romerske makthavere med alt det innebar av sosiale, religiøse og politiske forutsetninger for hans forkynnelse. Sentralt står hans forkynnelse av *Guds rike*. Jesus sier aldri helt tydelig hva han mener med Guds rike, men det han gjør og forteller, viser tydelig at det handler om noe ut over «menneskers rike», hvordan vi omgås hverandre i samfunnet og i dagliglivet. Underne illustrerer at Jesus i sin forkynnelse av Guds rike fjerner grunnlaget for frykten vi kjenner i møte med sykdom, urenhet og død. På Jesu tid var sykdom ikke bare livstruende, det truet også samfunnsordenen og det sosiale fellesskapet. Helbredelse ga mennesker helse, sosiale liv og fellesskap tilbake på en gang. Jesu handlemåte preges også i sterk grad av at han inkluderer utstøtte mennesker i fellesskapet rundt måltidet. Her utfordrer Jesus, både i sine lignelser og gjennom praksis, sosiale hierarkier og maktstrukturer i samtiden.[7] Betydningen av måltidet henter han fra sin egen jødiske tradisjon, men samtidig utvider og utfordrer han dette bildet gjennom f.eks. lignelsen om husverten som ble avvist av gjestene. Denne lignelsen blir brukt i ett av verkstedene i materiellet. I Bergprekenen utfordrer Jesus sine tilhørere til en radikal kjærlighet i møte med sine medmennesker. Han kritiserer med dette enkelte religiøse fortolkninger av tradisjonen på det som blir fremstilt som manglende engasjement for enkeltmennesker. Jesus var ikke alene i det jødiske miljøet om kritikk av enkelte tolkningstradisjoner, og han står i en lang rekke av jødiske profeter og reformatorer som utøvde religions- og maktkritikk. Jesus kritiserte altså flere jødiske tolkningstradisjoner i sin samtid. Dessverre har den kritikken av kristne i ettertid ofte blitt fortolket som en generell kritikk av jødedommen.

Gjennom Jesus ser vi et teologisk grunnlag for å sette møter med våre medmennesker i sentrum, uavhengig av tilhørighet. Han sier vi skal elske vår neste som oss selv, og forteller historien om den barmhjertige samaritan som oppfølging til spørsmålet om hvem vår neste er. I Bergprekenen går Jesus så langt som til å fortelle oss at vi skal elske våre fiender. Saligprisningene i Bergprekenen peker på hvordan vi vitner om vår tro gjennom arbeid for fred og rettferdighet. De åpner kanskje også for at andre kan vitne om *sin* tro eller overbevisning til oss? For oss som kristne forteller disse tekstene blant annet hvor sentralt begreper som «ydmykhet», «rettferdighet», «barmhjertighet» og «fred» bør være i vår etikk.

I *Hovedprinsipper for Mellomkirkelig råds interreligiøse engasjement* formuleres dette slik:

> Evangeliefortellingene motiverer oss til å krysse grenser i vårt engasjement for rettferdighet og kjærlighet til våre naboer. Jesus frigjør og myndiggjør mennesker til meningsfull og forpliktende samhandling med annerledes troende. Til tross for risikoen satte Jesus det enkelte mennesket i sentrum, uavhengig av sosial, politisk eller religiøs tilhørighet. [...] Jesus sier til sine disipler: «Salige er de som skaper fred.» Å skape fred og gode relasjoner er en del av kirkens oppdrag. Gjennom freds- og forsoningsskapende dialog vitner kirken om sin tro.

7 Moxnes, 2006, ss. 17-20.

Den livgivende Ånd

Guds ånd er delaktig i skapelsen av verden. På samme måte som Gud i en av skapelsesberetningene blåser ånden inn i jordmennesket Adam, er det Ånden som gir liv til alt levende i dag. Jesus lovte disiplene i sin tid at han skulle sende dem sin ånd for at den skulle være med dem og rettlede dem. Gud bryr seg om sin skapning og har ikke forlatt oss. Ånden gjør det mulig for oss å være kirke i dag. Den skaper tro, frigjør oss fra frykt og hjelper oss til å elske og tilgi. Ånden rettleder oss og gir oss visdom til å forstå hva som ødelegger og bryter livet ned, og hva som reiser mennesker opp.

Bibelen forteller poetisk om Ånden (vinden) som blåser dit den vil. Ånden kan forandre enkeltmennesker og verden, men forandring trenger ikke bety trosskifte eller en målsetning om å fjerne forskjellighet. I beretningen om Emmausvandrerne fortelles det om hvordan den ukjente viser seg å være den oppstandne Jesus. Gjenkjennelsen skjer i måltidsfellesskapet når Jesus bryter brødet og deler det med dem. Fortellingen har mange spennende tolkningsmuligheter. En av dem peker på behovet for stadig å lete etter lærdom i det vi opplever som fremmed eller ukjent. Vi kan invitere andre mennesker inn i vår sammenheng, ikke bare for å fortelle dem om vår sannhet, men for å åpne opp for at sannheten også finnes på steder der vi ikke forventer å finne den. Fordommer og fremmedfrykt lukker for denne muligheten. «Ånden eller det hellige er i mellom», sier den jødiske dialogfilosofen Martin Buber. Som kristne har vi mange ressurser i vårt trinitariske gudsbilde for å hente inspirasjon til å skape trygge rom for det hellige. Det skjer både når det er vi som inviterer og når vi selv blir invitert.

> I *Hovedprinsipper for Mellomkirkelig råds interreligiøse engasjement* formuleres dette slik:
>
> Den Hellige Ånd styrker og gir liv til en kristen praksis som fører oss ut av frykten og åpner oss mot framtiden. Vi ber om at Guds Ånd fører oss fra feiltrinn til forsoning og fred med mennesker. Åndens frukter er overbærenhet, vennlighet og godhet. Vi lever i dialog i håpet om at vi vil trenge dypere inn i gudsrikets hemmeligheter.

Kristen identitet og tro

Forkynnelsen av evangeliet stod sentralt i utviklingen av kristen identitet helt fra nytestamentlig tid, slik vi finner det beskrevet blant annet hos Paulus. Kristen identitet var en ny størrelse som måtte konkurrere med, og markere seg fra, så vel ulike jødiske retninger som fra greske og romerske religioner. Dette konkurranseforholdet er trolig en viktig årsak til mye av polemikken en finner eksempler på i mange tidlige kristne tekster. Sterk polemikk har ganske ulik virkning avhengig av om den fremføres av en minoritet mot tunge majoritetstradisjoner, eller om majoriteten retter den mot minoriteter. Når vi i dag som kirke forkynner og forteller om vår tro, er utfordringen å gjøre dette på en måte som ikke fortegner, karikerer eller rakker ned på andre religioner. Evangeliet er sterkt nok til å stå på egne ben. Det trenger ikke defineres i negasjon til andre religioner. Som kirke vil vi fortsette å tale høyt om det vi tror på, men vi skal gjøre det på en respektfull måte som gjenspeiler den kjærligheten vi faktisk holder for sant, og som ikke rakker ned på andre eller sprer frykt. Historien forteller oss med stor tyngde at når identitet blir til identitetspolitikk som skiller «oss» og «dem» på grunnlag av negative assosiasjoner, kan det bli et farlig og destruktivt redskap. Vi ser klare og alvorlige tegn til dette i dagens Europa og i Norge. Ønsket om å fortelle om egen tro og identitet trenger ikke stå i motsetning til den respektfulle samtalen, så lenge vi er villige til å *dele* med hverandre og åpne for å *lære* av hverandre. Vi kan være uenig i, men ikke dømme den andres tro eller identitet til å være mindreverdig.

Forskjellighet kan lære oss å se at vi er en del av et større fellesskap. Religionsteologen Paul Knitter sier:

> Du må først og fremst forplikte deg, i fellesskap med alle kristne og i fellesskap med brødre og søstre fra andre religioner, til å fremme Guds rikes kjærlighet, rettferdighet og fred - og ved å gjøre det vil alle teologiene i de ulike tradisjonene bli ivaretatt. Og selv om ikke det skjer, og vi ikke gjør fremskritt innenfor teologiene, så vil likevel verden bli et bedre sted å leve.[8]

Knitters uttalelse kan virke radikal, men samsvarer i stor grad med Jesu forkynnelse slik vi tidligere viste til i bl.a. Bergprekenen. I *Fellesuttalelse mot religiøs ekstremisme* fra Islamsk Råd Norge og Mellomkirkelig råd for Den norske kirke sies det slik:

> Religiøs ekstremisme er derfor i strid med våre religioners lære, spesielt med tanke på menneskets grunnleggende verdi og rettigheter. Tanken om å tvinge sin oppfatning på andre bryter fundamentalt med det ansvar og den rett vi tror Gud har gitt alle mennesker til å gjøre sine egne valg. Det å leve i fred og forsoning med hverandre over kulturelle og religiøse grenser er i dyp samklang med grunnverdier i våre religioner.[9]

8 Knitter, 2002, s.246. Vår oversettelse.
9 *Fellesuttalelse mot religiøs ekstremisme*, 2011.

Historien forplikter oss

> Først må det settes fyr på deres synagoger og skoler og det som ikke brenner opp må begraves under jorden, slik at intet menneske noensinne skal kunne se en stein eller mur igjen etter dem. Dette må gjøres til ære for vår Herre og for kristendommen, [...] Men hvis vi, nå som vi er informert, skulle finne på å beskytte disse jødiske husene, [...] hvor de lyver om, spotter, forbanner, bakvasker og æreskrenker Kristus og oss (slik vi har hørt i det foregående), så ville det være som om vi gjorde alle disse tingene selv. [...] For det andre anbefaler jeg at deres privathus blir ødelagt og jevnet med jorden. For også her gjør de det samme som de gjør i synagogene. I stedet kan de finne sitt hjem under et tak eller i en låve, slik tilfellet er med signøynerne.[10]

Dette utsagnet er fra vår viktigste reformator, Martin Luther. Hans polemikk mot jødene var grotesk, og viser ubehagelige sider ved samtidens språkbruk og hatefulle omtale av jøder. Særlig i skriftet *Mot jødene og deres løgner* (1542) er menneskeforakten fremtredende i det jødene er dømt til å brenne i helvete som Djevelens barn.

Hatet mot jøder på 1500-tallet var ikke noe nytt. Det har siden de første hundre år etter Kristus blitt brukt av kristne til å diskriminere og utestenge denne folkegruppen. Jødehatet økte systematisk gjennom middelalderen frem mot moderne tid, og resulterte i alt fra hets, isolering og manglende borgerrettigheter til fysisk vold, tvangskonvertering, drap og Holocaust. Vi skal straks gå nærmere inn på kirkens mørke historie overfor jødene.

Vold, hat og demonisering av muslimer og islam har også en mer enn 1000 år lang historie i Europa og i kristne kirker. Også denne arven preger oss i dag. «Vi kristne er veldig opptatt av barn. La de små barn komme til meg, sa Jesus. Jeg kan ikke skjønne at Muhammed kan ha sagt det samme», sa en norsk politiker, til stor latter fra publikum i en frimenighet i Bergen i 2004, før han fortsatte: «I tilfelle han måtte ha sagt det samme, må det ha vært: La de små barn komme til meg slik at jeg kan utnytte dem i min kamp for å islamisere verden.»[11] Med innvandringen av migranter med muslimsk bakgrunn til Vest-Europa og Norge har hatretorikken og fordommene igjen bredt om seg. Muslimene blir av flere fremstilt som en ensartet gruppe med et hemmelig mål om å overta Europa, *Eurabia*-myten. Gamle fiendebilder av islam brukes for alt det er verdt i kampen mot muslimers likeverdige medborgerskap i landet vårt. En rapport fra EUs overvåkingssenter for rasisme og fremmedfrykt i 2006 dokumenterte at mange muslimer i dagens Europa opplever alt fra diskriminering på arbeids- og boligmarkedet til muntlige hatytringer, fysiske personangrep eller hærverk mot eiendom.[12]

Vi har altså som kristne dessverre del i en lang historie med fordommer, hat, vold og forfølgelse mot religiøse minoriteter og annerledes troende. Historien ikke er entydig. Det finnes kristne som har omtalt jøder, muslimer og annerledestroende godt. Og kirkene er langt fra er de eneste europeiske institusjonene som er skyldige i denne historien. Men dette gjør ikke kirkenes ansvar mindre. Vi skal i det følgende trekke frem sider ved vår historie som ytterligere viser hvordan hatet mot fremmede har fått rotfeste i vår kirkelige tradisjon. Bildet er langt fra utfyllende, men viser hvor rotfestet ondsinnede fordommer kan være, og hvor mye ondskap de fører med seg. Dette forplikter oss til å arbeide mot alle former for rasisme, fordommer og fremmedfrykt i dag.

10 Luther, 1542, ss 268-293.

11 *Carl I. Hagen til angrep på islam*, 2004.

12 *Muslims in the European Union*, 2006.

Definisjoner

Antisemittisme:

Det er svært komplisert å skulle definere antisemittisme, da fenomenet i videste betydning rommer alt fra fordommer og fiendtlige holdninger mot jøder, til overgrep og folkemord. Hat som rammer jøder fordi de er jøder, er en enkel definisjon som har vært i bruk lenge.[13]

I Store norske leksikon kan vi lese at «innenfor forskningen anvendes begrepet antisemittisme i dag på litt forskjellige måter. Enkelte forskere bruker betegnelsen inkluderende, det vil si om alle former for jødefiendtlighet fra antikken og frem til vår egen tid. Andre anvender begrepet mer spesifikt, om den moderne, raseideologiske jødefiendtligheten som vokste frem i det 19. århundret. Blant de sistnevnte avgrenses gjerne antisemittismen fra den religiøst begrunnede antijudaismen, som var dominerende frem til 1800–tallet.»[14]

Antisemittismen kan komme til uttrykk på ulike måter og med ulik grad av intensitet. Utfordringen er å finne en definisjon av antisemittisme som er åpen nok til å romme ulike former for jødefiendtlighet, både historiske og samtidige. I HL-Senterets rapport om antisemittisme i Norge (2012) vises det til sosiologen Helen Feins definisjon hvor antisemittismens kompleksitet kommer godt til uttrykk: «En vedvarende, latent struktur av fiendtlige forestillinger om jøder som kollektiv, manifestert i individer som holdninger, i kulturer som myter, ideologi, folklore og bilder, og i handlinger – som sosial eller rettslig diskriminering, politisk mobilisering mot jødene, og kollektiv eller statlig vold – hvilket har som resultat og/eller målsetting å distansere, drive bort eller tilintetgjøre jøder fordi de er jøder.» [15]

Antijudaisme:

Ifølge Simonsen (Store norske leksikon) henviser begrepet antijudaisme til «en religiøst, hovedsakelig kristent begrunnet fiendtlighet rettet mot jødene og jødedommen. Betegnelsen anvendes i tillegg om antijødiske forestillinger og handlinger i den førmoderne verden, i kontrast til den moderne nasjonalistiske og rasebaserte antisemittismen som utviklet seg i det 19. århundret.» [16]

Graden av sammenheng mellom den førmoderne og moderne jødefiendtligheten er likevel omstridt innen antisemittismeforskningen. Enkelte forskere har valgt å forkaste antijudaisme-begrepet fordi de mener at det bidrar til å lage et kunstig skille mellom fiendtlighet overfor jødisk religion og det jødiske folket som praktiserer denne religionen. [17] Begrepet kan også være uheldig da det kan innebære et apologetisk forsøk på å frikoble kristen teologi fra alle forbindelser til rasemessig antisemttisme.

Vi har likevel valgt å bruke begrepet her og i en av øvelsene i materiellet. Dette gjør vi fordi vi gjør bruk av teologen Katharina von Kellenbachs arbeid (hun bruker begrepet) og fordi vi med dette ønsker å rette fokus mot et særskilt kristent jødehat. Kellenbach sier det er særlig tre motiver som kjennetegner kristen antijudaisme:[18]
Kontrastmotivet: Jødedommen kjennetegnes som den negative antitesen til kristendommen (jødisk dom vs. kristent løfte, jødisk lov vs. kristen nåde, osv.).
Syndebukkmotivet: Jødene er ansvarlige for Kristi død. De er predestinert til å være skyldige.
Prologsmotivet: Jødedommen legger bare grunnlaget gjennom Det gamle testamentet for kristendommen, og er sånn sett en «relikvie», en ikke-levende tro.

13 Eriksen, Harket & Lorenz, 2005, s. 7.
14 Simonsen, 2013 a.
15 Rosvoll & Bielenberg, 2012, s. 12.
16 Simonsen, 2013 b.
17 Simonsen, 2013 b.
18 Kellenbach, 1994, ss. 39-55.

Essensialisme:

Begrepet viser til fortolkning, tilnærming eller forklaring som tilskriver objekter eller kategorier (f.eks. religion, kjønn, nasjonalitet etc.) bakenforliggende, uforanderlige strukturer og vesenstrekk som bestemmer deres egenskaper, væremåte eller handlinger.[19]

Holocaust:

Holocaust stammer fra det greske ordet *holókauston* som betyr å brenne fullstendig opp eller *brennoffer*. I hebraisk språkbruk *ha-shoah* (tilintetgjørelse) eller *porajmos* eller *samudaripen* (fortærende) på romani. Navnet betegner det statsledete folkemordet og forsøket på å utrydde jøder som det nasjonalsosialistiske Tyskland gjennomførte fra 1938 til 1945. Etterhvert også brukt om folkemordet mot sigøynere (rom) og andre etniske, politiske, religiøse og seksuelle minoriteter som ble utsatt for folkemord i samme periode.[20]

Islamofobi (frykt for islam):

Nylig innarbeidet begrep, men oppstod først i franske kretser i 1920-årene som en parallell til *judofobi*.[21] Ordet beskriver negative fordommer mot og diskriminering av muslimer.[22] Utfyllende kan vi si at islamofobi er «sosialt reproduserte fordommer om og aversjoner mot islam og muslimer, samt handlinger og praksiser som angriper, ekskluderer eller diskriminerer mennesker på bakgrunn av at de er eller antas å være muslimer og assosieres med islam.»[23]

Antisiganisme:

Begrepet betegner en ideologi basert på en rasemessig overlegenhet i forhold til rom, en form for avhumanisering og institusjonell rasisme, næret av en historisk diskriminering.[24] En bredere definisjon kan være hat mot og/eller diskriminering av rom fordi de er rom. Termen «antisiganisme» er forholdsvis ny i Norge.

Rom:[25]

Rom er mennesker som tidligere gikk under fellesbetegnelsen «sigøynerne». I 2008 bestemte flere riksdekkende medier seg for å gå over til å bruke ordet rom. Rom er den internasjonalt anerkjente termen for befolkningen, og mange romorganisasjoner har arbeidet for en slik språkbruk. «Rom kom til Norge første gang i tidsrommet mellom 1860 og 1880. På engelsk brukes termen Roma, men også Romani, noe som kan være forvirrende fordi vi i Norge bruker termen romanifolket om de vi tidligere kalte taterne.»[26] Rom er en nasjonal minoritet i Norge.[27]

Romanifolket:[28]

Romanifolket blir også omtalt som tatere (her bruker vi betegnelsen roman*ifolket* for å skille fra språket *romani* som blir brukt av gruppene). I Norge bruker vi også termen *de reisende*. Romanifolket kom til Skandinavia på 1500-tallet, og man antar at de stammer fra de første romgruppene som reiste fra India mellom 1000- og 1300-tallet. Romanifolket har imidlertid levd i Skandinavia i om lag 500 år, og regnes ikke i samme etniske gruppe som rom i Norge.

---

19 Lübcke, 1983/1993, s. 119.
20 HL-senteret, *Holocaust*.
21 Gardell, 2011, s. 11.
22 *Kartlegging av kunnskaper og holdninger,* 2011, s. 15.
23 Gardell, 2011, s. 17.
24 Rosvoll & Bielenberg, 2012, s. 7.
25 Samme sted.
26 Samme sted.
27 De andre nasjonale minoritetene i Norge er: romanifolket (tatere), jøder, kvener og skogfinner. Samer regnes som et urfolk.
28 Samme sted.

Etnisk diskriminering:

Begrepet kan enkelt beskrives som usaklig forskjellsbehandling av personer ut fra etnisk tilhørighet.

Rasisme:

Som med antisemittisme, er det også ulike måter å definere rasisme på. En relativt snever definisjon kan være at rasisme er en oppfatning eller et sett av holdninger hvor mennesker rangeres i hierarki etter hudfarge, etnisk bakgrunn, kultur og/eller religion, og at denne rangeringen legitimerer diskriminering og vold mot dem som står nederst i det hierarkiet den er tuftet på. Problemet med snevre definisjoner som denne er at de risikerer ikke å fange opp den vanlige hverdagsrasismen som er mer utbredt enn den mer ideologisk funderte. Antirasistisk senter definerer rasisme bredere, som «enhver diskriminering basert på etnisitet, opprinnelsesland eller hudfarge»,[29] og Kunnskapsdepartementet har i sin rapport om antisemittisme og rasisme i skolen definert rasisme enda bredere, nemlig som «fordommer mot og diskriminering av individer ut fra deres gruppetilhørighet.»[30]

Mobbing:

Mobbing er ondsinnet adferd fra en eller flere rettet mot en elev som har vanskelig for å forsvare seg. Gjentatt erting på en ubehagelig og sårende måte er også mobbing i følge Elevundersøkelsen 2012. Elevsiden.no definerer mobbing slik: «En person er mobbet eller plaget når han eller hun, gjentatte ganger og over en viss tid, blir utsatt for negative handlinger fra en eller flere andre personer.»[31]

Fordommer:

En fordom er en forutinntatt og fastlåst oppfatning av f.eks. en gruppe mennesker (forhåndsdømt). Vanskelig å endre selv om vi får nye opplysninger og høster nye erfaringer knyttet til gruppen.[32]

Stereotypi:

Stereotypier er inngrodde, vanemessige holdninger eller oppfatninger av f.eks. en gruppe mennesker. Ligger nært opp til fordommer, men har større potensiale for endring. Vi kan også enkelt si at alle fordommer er stereotypier, men ikke alle stereotypier er fordommer.[33]

29 Antirasistisk senter, *Om rasisme.*
30 *Det kan skje igjen*, s. 23.
31 *Kartlegging av kunnskaper og holdninger*, s. 15.
32 Dahl & Befring, *Fordommer.*
33 Samme sted.

Jødehat

Som tidligere nevnt var ikke Martin Luthers tanker nye. Hatet mot jøder har røtter langt tilbake i europeisk historie og kirkehistorie og stod sterkt i Luthers samtid. Luther bidro til å forsterke dette hatet gjennom sin polemikk. Han gikk faktisk lengre enn mange andre i sitt jødehat.

Fremvekst av tidlig-kristen identitet

Hvis vi går helt tilbake til de nytestamentlige skriftene, finner vi en del negativ omtale av de som blir betegnet «jødene». Påskefortellingen hos evangelisten Johannes fremstiller «jødene» som hovedansvarlige for henrettelsen av Jesus. F.eks. sies det i Johannes 19, 14-15a: «Det var helgaften før påske, omkring den sjette time. Pilatus sier da til *jødene*: «Se, her er kongen deres!» Men de ropte: «Bort med ham, bort med ham! Korsfest ham!»» I Matteus sin versjon av lidelseshistorien kan vi lese at «forsamlingen» av mennesker ropte «La blodet hans komme over oss og våre barn.» (Matteus 27, 25) Dette har skapt grobunn for en tidlig og omfattende kristen antijudaisme. Senere i historien har dette lagt grunnlag for massiv antisemittisme med katastrofale følger for jødiske enkeltmennesker, grupper, institusjoner og eiendom. Hvorfor er «jødene» omtalt på denne måten i tekster i Det nye testamentet?

Det er ulike teorier på hvorfor tekstene er som de er. Mange vil hevde at det er resultat av interne og stedsspesifikke stridigheter mellom de jesustroende jødene (de tidligste kristne) og andre jødiske retninger som da blir stemplet som «jøder». Noen vil peke på et konkurranseforhold som oppsto mellom disse gruppene. Jødedommen på Jesu tid var sammensatt og besto av ulike grupper. Midt i dette mangfoldige jødiske landskapet oppstår den jødiske jesusbevegelsen, som altså kritiserer og konkurrerer med andre grupper i det jødiske samfunnet.

Det er også verdt å merke seg at det greske ordet som på norsk blir oversatt til «jøde», også kan oversettes «judeer». Når Johannesevangeliet omtaler «jødene» som Jesu motstandere, handler det oftest om det jødiske lederskapet i Jerusalem i Judea (se f.eks. Johannes 7, 1; 7, 13; 18, 14). Det er disse lederne som er «jødene» som krever at Jesus skal korsfestes. Det handler i utgangspunktet ikke om alle jøder til alle tider, selv om det kan lyde slik. Iscenesettelsen av «jødene» som Jesu motstandere gjennom hele Johannesevangeliet er et litterært virkemiddel som kanskje fungerte greit i sin samtid, men som har næret jødehatet opp gjennom kirkens historie.[34]

Tempelets fall i år 70 blir av mange teologer utover i kirkehistorien tolket som et endelig bevis på at Guds forhold til jødene var slutt, og at en ny pakt med de kristne tok over: «Kirken var Kristi brud. Synagogen var den avviste venninne. Slik blir forholdet mellom dem fremstilt i den tidlige middelalderkunsten, men metaforen dukker allerede opp hos kirkefedrene.»[35] Denne tanken om at Gud har forlatt jødene til fordel for kirken, er det vi i dag kaller for *erstatningsteologi*.

Middelalder og fremvekst av antisemittisme

Først på 1000-tallet blir de antisemittiske trekkene ved forfølgelsen av jøder synlig, blant annet knyttet opp til uroen i Jerusalem. Den kristne patriark i Jerusalem ble halshugget, og jødene ble satt i ledtog med muslimene som ansvarlige for drapet og forsøket på å drive ut de kristne fra det hellige land. De påfølgende korstogene begynner med nedslakting av «Kristi drapsmenn» ved Rhinen og i Frankrike i 1096 (Korstoget varte til 1100). Det såkalte jødiske barbariet ble sagt å være uttrykk for folkelig griskhet og religiøs opphisselse.[36] Det andre korstoget

34 For mer lesning om dette se Haaland, 2013, ss. 177-178.
35 Eriksen, Harket & Lorenz, 2005, s. 27.
36 Samme sted, s. 39.

(1146) nørte igjen opp under den folkelige agitasjonen mot jødene, denne gangen med beskyldninger om ritualmord av kristne barn og vanhelligelse av nattverdsbrødet: Ritualmordene var en gjentagelse av Herodes' mord på uskyldige barn i Betlehem, og vanhelligelsen ble fremstilt som en naturlig konsekvens av jødenes drap av Jesus. Det ble hevdet at det lå i «jødenes natur» å gjøre slike ting, det *essensialistiske* trekket ved antisemittismen ble slik synlig. På 1300-tallet ble Europa rammet av flere katastrofer med svartedauden (1347-1349) som den verste. Botsøvelser gikk hånd i hånd med behovet for å finne syndebukker for det uforklarlige. Forestillingen om at jødene forgiftet brønnene vokste frem. Etter hvert ble også beskyldninger om griskhet og ågerrenter blandet sammen med beskyldninger om ritualmord og skjending av nattverdsbrødet. Den historiske bakgrunnen for forfølgelsen av nettopp jøder er mange og sammensatte, men de ideologiske og religiøse begrunnelsene for denne forfølgelsen hadde satt seg i Europas kollektive bevissthet.[37]

Opplysningstid og fremveksten av moderne rasisme

Med opplysningstiden og romantikkens fremvekst blir nye begrunnelser gitt for antisemittisk propaganda. Jødene blir sett på som leverandører av overtro og religiøs galskap, i enda større grad enn kristne.[38] Samtidig sprer en tysk folkebok fra 1602 myten om «den evig vandrende jøde», Ahasverus, som senere ble brukt av nazistene for å begrunne det de kalte jødenes onde natur. Rasismen på 1700-tallet forstår seg selv som naturvitenskap. Her fremstår tanken om overlegne og underlegne mennesker fra naturens side noe som sammenfaller med de europeiske landenes kolonialisering.

Årsakene til den fortsatte oppblomstringen av antisemittisk propaganda i Europa på denne tiden er sammensatte. Skiftende sosiale forhold, fremvekst av liberale verdier og et mer sekularisert samfunn kan ha vært noen av faktorene for antisemittismens fremvekst. Jødene ble assosiert negativt med alt fra demokrati, marxisme, liberalisme, sosialisme, kapitalisme og nye vitenskapelige erkjennelser.[39] Reaksjoner på innvilgelse av borgerrettigheter til jødene utløste ideologiske debatter om det som ble kalt «jødespørsmålet» i flere europeiske land. Både de protestantiske kirkene og den romersk-katolske kirke nøret opp under gamle forestillinger i ny innpakning. I denne perioden ble også jødehat systematisert i skrifter og pamfletter. Angivelige avsløringer om jødiske sammensvergelser ble lagt frem, som f.eks. det falske dokumentet «Sions vises protokoller» forfattet av Tsarens politi i Paris.[40]

Det 20. århundrede

Om den nasjonalsosialistiske maktovertagelsen i 1933 markerer en videreføring eller en endring i antisemittismen i Europa er svært omdiskutert. Resultatet av nazistenes løsning på «jødespørsmålet» var mordet på seks millioner jøder over hele Europa. Drapene var en sluttføring av forestillingen om raserenhet som vokste frem på slutten av 1800-tallet.[41] Det gjaldt også massedrap av andre folkegrupper som ikke passet inn i den ariske utopien, som f.eks. slavere og sigøynere (rom).

Europeiske kirkers rolle under krigen gikk i flere retninger. Noen bisto nazistene. Andre organiserte aktiv motstand, mens atter andre var tause. Det som imidlertid er sikkert er at kirkenes mangeårige bidrag til antijudaistiske og antisemit-

37 Eriksen, Harket & Lorenz, 2005, s. 42.
38 Samme sted, s. 139.
39 Samme sted, s. 313.
40 Samme sted, ss. 361-378. Dette dokumentet brukes den dag i dag i antisemittisk propaganda som "bevis" på en jødisk, verdensomspennende konspirasjon.
41 Samme sted, ss. 158-159, ss. 192-199 og ss. 296-300.

tiske fremstillinger av jødene, var med på å legge grunnlaget for at nazistene kunne sette i gang sitt utryddelsesprosjekt.

Antisemittismen viste seg dessverre ikke å være død i etterkrigstidens Europa, og det finnes flere eksempler på *pogromer* (voldsomme jødeforfølgelser) bl.a. i Polen i årene etter krigen.[42] Behandlingen av jøder i det kommunistiske Øst-Europa, fortrengning av Holocaust, lokalbefolkningens og det nasjonale embetsverks samarbeid med nazistene for å gjennomføre Holocaust, samt manglende rettsoppgjør mot overgriperne og manglende eller sene krigsoppgjør til fordel for overlevende jøder har kjennetegnet flere land, inkludert Norge. Fremdeles lever antisemittiske forestillinger videre i europeisk mentalitet, særlig slik vi finner det innenfor de nynazistiske og høyreorienterte miljøene, men også i dagligdags språkbruk og forestillinger om «jøder».

Ulike ortodokse kirker har ikke hatt et tilsvarende oppgjør med antisemittisme som den romersk-katolske kirke og ulike protestantiske kirker har hatt etter Holocaust. Men også disse oppgjørene har blitt kritisert for å være for overfladiske. I den klassiske islamske verden var ikke jødene sett på som en trussel på tilsvarende måte som i det kristendominerte Europa.[43] Men en gradvis fremvekst av jødehat i den muslimske verden har også funnet sted, særlig på 1900-tallet, hvor sirkulering av gamle europeiske jødestereotyper fikk godt nedslag parallelt med fremveksten av arabisk nasjonalisme og sionistisk innvandring av jøder til Palestina. Jødehat er svært utbredt og kobles til konspirasjonsteorier om sammensvergelser i mange muslimske land.[44] Benektelsen av Holocaust er ikke et tabu i store deler av den arabiske verden. «Det er ikke mer enn 70 år siden antisemittismen på det mest selvfølgelige vis var en del av kristendommens identitetsskapende former. Det er langt mindre enn 70 år siden den på tilsvarende vis ble del av den muslimske identitet.»[45]

Den nye antisemittismen

Et nytt begrep er også kommet til: «Den nye antisemittismen».[46] Dette begrepet står i nær relasjon til konfliktene i Midtøsten som involverer staten Israel, og da særlig Israel-Palestina-konflikten. Denne utviklingen «kan sies å innebære en perspektivforandring i antisemittismens historie i Europa, idet det ikke lenger er Holocaust som danner referanserammen, men konflikten i Midtøsten. Israel-Palestina-konflikten står som en overgripende tematikk der det åpnes et rom hvor antisemittiske holdninger kan komme til uttrykk.»[47] Et uttrykk for den «nye» antisemittismen var voldsbølgen som rammet jødiske miljøer i Europa etter den andre palestinske intifada i 2000 og krigen i Gaza i 2009. Norge var her ikke noe unntak. I januar 2009 samlet det seg demonstranter både for og imot den pågående krigen i Gaza. Mens demonstrasjonene i utgangspunktet ble arrangert som politiske protester, utviklet deler av de antiisraelske demonstrasjonene seg etter hvert til antijødiske utfall hvor det fremkom klare antisemittiske holdninger og handlinger.[48]

I Norge er det all grunn til å være ekstra på vakt overfor denne typen «nye» antisemittisme. Mange mennesker i Norge er dypt engasjert i Israel-Palestina-konflikten, motsetningene er store i politiske synspunkter og debattene er ofte sterkt følelsesladede. Det er imidlertid viktig å understreke

42 Eriksen, Harket & Lorenz, 2005, ss. 560-561.
43 Samme sted, s. 595.
44 Samme sted, ss. 595-599.
45 Samme sted, ss. 599-600.
46 Samme sted, s. 579.
47 *Antisemittisme i Norge?* 2012, s.15
48 Samme sted, s. 14. For mer om dette se: Eiglad, 2010.

at det ikke nødvendigvis er antisemittisk å kritisere israelsk politikk. Hvorvidt antiisraelske utfall også er antisemittiske, kan bare avgjøres ved en analyse av det konkrete tilfellet. Det springende punktet er om kritikken «aktiverer antijødiske stereotypier som stigmatiserer jødene som «jøder».[49] Sammenblandingen av israelkritikk og antisemittisk eller antijudaistisk retorikk er synlig i det offentlige ordskiftet, slik vi fikk et eksempel på i Jostein Gaarders kronikk i Aftenposten 5. august 2006:

> Vi anerkjenner ikke staten Israels retorikk. Vi anerkjenner ikke blodhevnens gjengjeldelsesspiral med «øye for øye og tann for tann». Vi anerkjenner ikke prinsippet om ti eller tusen arabiske øyne for ett israelsk øye. Vi anerkjenner ikke kollektiv straff eller populasjonsslankekurer som politisk våpen. To tusen år er gått siden en jødisk rabbi kritiserte den urgamle doktrine om «øye for øye og tann for tann». Han sa: «Alt dere vil at andre skal gjøre mot dere, skal også dere gjøre mot dem». Vi anerkjenner ikke en stat som tuftes på antihumanistiske prinsipper og ruinene av en arkaisk nasjonalreligion og krigsreligion.[50]

HL-senteret viser i sin rapport om antisemittisme i Norge (2012) til at det i forbindelse med Israel-Palestina-konflikten har utviklet seg en egen debatt om berettigelsen av bruken av antisemittisme-begrepet: «Man har forsøkt å skille mellom legitim kritikk av Israels politikk og illegitim jødefiendskap, men i den polemiske debatten mellom Israels tilhengere og motstandere har enighet om en slik differensiering vist seg nærmest uoppnåelig: Mens mange av Israels støttespillere aner antisemittisme i enhver kritikk og dermed utvider begrepet utilbørlig, definerer mange motstandere av Israel begrepet så smalt at det egentlig bare treffer nazistenes rasistiske jødefiendskap og derfor ikke har noe bruksområde i nåtiden. Striden om antisemittismebegrepet har altså blitt en del av selve konflikten.»[51]

Det man likevel generelt bør være oppmerksom på i Israel-Palestina-debatter, er hvorvidt debattantene evner å skille mellom staten Israel og jødedom, eller mellom israelsk politikk og jøder. Demonisering av staten Israel eller demonisering av sionisme, en systematisk kritikk som er ute av proporsjoner, eller sammenlikninger av Israels behandling av palestinere med nazistenes behandling av jødene, er også faresignaler om jødehat som bør få alarmlampene til å lyse. 38 prosent av de spurte i HL-senterets undersøkelse om antisemittisme i Norge fra 2012 likestiller Israels behandling av palestinerne med nazistenes behandling av jødene under andre verdenskrig.[52]

Jøder og antisemittisme i Norge

De første jøder ankom Danmark i 1622. Til forskjell fra Danmark var jøder ikke velkommen til Norge før i 1851. Forbudet ble innført med Christian den 5.s Norske Lov av 1687. Inntil da hadde jødene hatt begrensede muligheter til å reise inn i Danmark-Norge. Da den ellers så radikale norske Grunnloven kom i 1814, var det ingen diskusjon rundt den såkalte «jødeparagrafen». Til og med presten og embetsmannen, Nicolai Wergeland,

49 Eriksen, Harket & Lorenz, 2005, s. 580.

50 Gaarder, 2006. Det skal presiseres at Gaarder kom med en beklagelse i en artikkel i Vårt Land 20. april 2011 hvor han bl.a. sa: «Dessverre innså jeg ikke tidsnok at jeg i den forbindelse kom til å formulere flere tankeløse og tvetydige utsagn, og dette beklager jeg. Det er blitt et samvittighetsspørsmål for meg å være helt klar på dette punkt.» Leder i Det Mosaiske Trossamfund, Anne Sender, uttalte i den sammenheng at « ... det står respekt av det Gaarder nå gjør.» Se: *Gaarder beklager jødeuttalelser*, 2011.

51 *Antisemittisme i Norge?* 2012, s. 12.

52 Samme sted, s.7.

talte for å utestenge jøder fra riket. Hans sønn, Henrik, kjempet derimot mot paragrafen til sin død.[53] Han bidro med sterke litterære bidrag mot paragrafen før opphevelsen av den i 1851, og både *Jøden* og *Jødinnen* er dikt som fortsatt kan leses og brukes i undervisning i dag. Wergelands og danske Georg Brandes' moderne tanker om åpenhet for jødenes tro i riket, møtte motstand som inneholdt klassiske antijødiske utfall. Presten Johan Christian Heuch (senere biskop i Kristiansand) viser i sitt skrift fra 1877, *Dr. G. Brandes Polemik mod Kristendommen*, hvor rotfestet de antijødiske forestillinger var i befolkningen og i det norske presteskapet på denne tiden:[54]

> At den antikristelige Strømning i vore Dage for en væsentlig Del er af jødisk Oprindelse, næres fra jødiske Kilder og i fødte Jøder har sine mest energiske Talsmænd, er Sætninger, som allerede er udtalte saa ofte, at de holde paa at blive forslidte. Og dog er det nødvendigt stedse paany at fremhæve dette Faktum, at i vore Dage den i enhver Henseende mest glimrende, mest gjennomførte, mest fanatiske, og derfor ogsaa i alle Maader mest besnærende Reaktion mod Kristendommen ikke udgaar fra Frafaldet indenfor Kirkens Skjød, - dette frembringer i Reglen kun en mere eller mindre principløs og derfor slap, meningsløs Rationalisme, - men fra det Israel, som af sit Folks Overleveringer og Tro kun har beholdt tilbage dets stolte Selvbevidsthed om at være alle andre Folk overlegent og dets uudslukkelige Had til den Kristendom, hvori det ser Aarsagen til, at det saa længe har været en Pariah mellem Nationerne.[55]

Fra jødeparagrafens opphevelse i 1851 (i praksis fra passtvangen ble opphevet i 1860) til den første fremmedloven i 1901 var det åpnet for innvandring av jøder til Norge.[56] De fleste kom som et resultat av innskrenkninger i jødenes rettigheter og i frykt for pogromer i Russland. Antallet jødiske innvandrere var likevel lavt og oversteg knapt to tusen mennesker. Ved folketellingen i 1875 bodde 17 jøder i Christiania (Oslo).[57] I Norge kom antisemittismen først og fremst til uttrykk i form av stereotype fremstillinger i vitsetegninger, historier, fordommer og nedsettende omtale, men også i helhetlige fremstillinger i bøker som *Jøder og Gojim* av høyesterettsadvokat Eivind Saxlund fra 1910.[58] Det var ingen formelle restriksjoner på deres liv, med unntak av forbudet mot jødisk, rituell slakting av dyr som ble innført i norsk lov i 1930 og som fremdeles er gjeldende lov i Norge i dag. Rapporter viser at det i disse årene ikke var statlige overgrep mot jøder slik taterne og samene ble utsatt for.[59] Men den russiske revolusjonen endrer dette bildet. Fra bl.a. kirkelig hold ble jødedommen sett i sammenheng med kommunismen og fremstillingene gikk ut på at Norge var truet av en «jødeinvasjon». De norske jødene ble i stadig større grad mistenkeliggjort som illojale, barbarer og kriminelle. Det norske majoritetssamfunnet skapte fiendebilder av en liten minoritet ut ifra aktuelle behov i samfunnet.

Bildet endret seg noe utover på 1930-tallet da nazistenes forfølgelse av jøder ble kjent. Særlig Krystallnatten i november 1938 skapte sympati for de forfulgte jødene i Tyskland.[60] Etter at Tyskland okkuperte Norge begynte

53 Henrik Wergeland døde 6 år før paragrafen ble opphevet i 1851.
54 Eriksen, Harket & Lorenz, 2005, ss. 231-232. For mer utfyllende lesning se Moe & Kopperud, 2011, ss. 53-64.
55 Sitert i Eriksen, Harket & Lorenz, 2005, s. 232.
56 Samme sted, ss. 402-403.
57 Moe & Kopperud, 2011, s. 37.
58 Samme sted, ss. 36-37.
59 Samme sted, s. 36.
60 Eriksen, Harket & Lorenz, 2005, ss. 417-418.

det nye regimet å redusere jødiske rettigheter i landet. 13. juni 1941 sendte kirkeminister Schanke brev til Oslo biskop, der han foreslo å forby ekteskap mellom nordmenn og «personer som er av samisk eller jødisk avstamning i opptil 3 generasjoner». Forslaget var strengere enn tilsvarende tysk lovgivning. Biskop Berggrav svarte 9. september 1941 ved å gå kraftig ut mot Schanckes forslag og kirkeministeren besluttet i etterkant ikke å gjennomføre planen. Hvor mye kirkeledere i Norge visste om alvoret i planene om jødisk utryddelse er uvisst. Vi vet at under skriveprosessen av dokumentet *Kirkens grunn*[61] ble temaet diskutert, selv om det ikke er nevnt i det ferdige utkastet. Da Den norske kirke overleverte et brev datert 10. november 1942 med krav om at myndighetene måtte ta på alvor jødenes menneskeverd og rettigheter som resten av befolkningen, var det for sent. Bispemøtet kom i 2012 med en innrømmelse av unnfallenhet i møte med deportasjonene under krigen. 772 av i alt ca. 2200 jøder som bodde i Norge ble deportert til utryddelsesleirene i Europa. Bare 34 av disse overlevde.[62]

I de siste årene har man også belyst kritikkverdige forhold for jødene etter krigen. Manglende rettslige og økonomiske oppgjør, manglende oppfølging overfor de tilbakevendende jødene, samt manglende erkjennelse av at nordmenn og norsk embetsverk aktivt medvirket til jødedeportasjonene, er noe av det som er påpekt. Restitusjonsoppgjøret, statens erstatning til jøder for eiendom og formuer som ble fratatt dem under krigen, var ikke et faktum før i 1999 med jødeboppgjøret. Den 27. januar 2012, i forbindelse med den internasjonale Holocaustdagen, beklaget statsminister Jens Stoltenberg den norske stats delaktighet i deportasjonen av jøder fra Norge, nesten 70 år etter at de fant sted for første gang (med transportskipet *Donau*, 26. november 1942). Kirkemøtet i 2008 erkjente kirkens ansvar for å ha medvirket til antisemittisme: «Kyrkja ber med seg ei historie om korleis kristne har fordømt og plaga jødane. Kristne har eit stort ansvar for å ha gitt grobotn for – og endå til fremja – antisemittismen.»[63]

Det jødiske miljøet i Norge i dag består av om lag 1300 personer.[64] De rapporterer fremdeles jevnlig om antisemittiske utsagn og sjikanering, noe rapporten *Antisemittisme i Norge?* omtaler. Det Mosaiske Trossamfunns synagoge i Oslo bruker mye ressurser på sikkerhetstiltak i frykt for angrep. Synagogen ble beskutt natt til 17. september 2006 og har ved flere anledninger blitt tilgriset.

---

61 For en mer utførlig fremstilling se Austad, Berge & Ulstein, 2005.
62 HL-senteret, *Deportasjon av de norske jødene.*
63 *Kyrkjene i Midtausten og vårt ansvar*, 2008.
64 *Det kan skje igjen*, s. 15.

Frykten for islam

Deira styre er ... ein vreidesstav og ein straffedom frå

Gud over den vantru verda, som det har vore sagt.

Martin Luther, i Om krig mot tyrkaren, 1529.[65]

Muslimer ved vår dør

Muslimene og islam som religion har ikke hatt tilsvarende plass i europeisk og norsk bevissthet som det jødedom og jøder har hatt. Like fullt har europeisk selvforståelse og identitet i mer enn 1000 år også vært preget av ulike varianter av fremmedgjøring, karikering og demonisering av islam. Typiske europeiske forestillinger av muslimene har vært å se dem som invaderende «muhammedanerne», maurere eller tyrkerne, slik tilfellet også var da Den augsburgske bekjennelse ble skrevet i 1530 hvor muslimene har blitt inkludert:

> De fordømmer alle vranglærere som er oppkommet mot denne artikkel, som f.eks. manikeerne [...], like ens valentinianerne, arianerne, eunomianerne, muhammedanerne og alle av liknende slag.[66]

Den tyrkiske ekspansjonen på 1400- og 1500-tallet, som resulterte i at den tyrkiske hæren stod like utenfor Wien i 1529 (og igjen i 1683), gjorde inntrykk på det kristne Europa. Dette er bakgrunn for at Luther forfattet flere skrift mot tyrkerne og deres religion.[67] Også i dag blir tyrkernes beleiring av Wien brukt i europeisk identitetspolitikk. Et tydelig eksempel er det sterkt antimuslimske nettstedet Gates of Vienna.

Tradisjonen for å fremstille muslimen i teologiske sammenhenger som antikrist og det ondes redskap er like gammel som fremveksten av islam. Da det første korstoget samlet styrkene sine i Konstantinopel i 1096-97 var beskyldningen at jødene og muslimene stod i ledtog med hverandre i forsøket på å drive ut de kristne fra Det hellige land. Tilsvarende teologiske holdninger finnes blant flere kristne også i dag:

> Som kristen teolog meiner eg at islam er frå Guds motstandar, Djevelen; det kan vi sjå ved at islam er ein antikristeleg religion, som fornektar Jesu guddom ... At islam er antikristeleg, ser ein også på kva slags menneskeverd og rettar den einskilde har ifølgje Koranen. (Sitat fra norsk prest i 1992)[68]

Orientalisme

Møtepunkter mellom kristendom og islam har i vår nordeuropeiske kontekst ikke vært like utbredt som forholdet mellom jøder og kristne. Den iberiske halvøy (dagens Spania og Portugal) ble en del av det muslimske Ummayade-dynastiet på 700-tallet, og eget kalifat fra år 929. Sammenliknet med andre styresett i datidens Europa var dette i perioder et forholdsvis harmonisk styre med jødisk, kristen og muslimsk trosutfoldelse. Dette tar slutt i 1492 da de siste muslimer (maurerne) og jøder blir drept eller forvist fra halvøya. Fra 1800-tallet og utover var det særlig Europas, USAs og Russlands økende politiske og økonomiske interesser i Asia, Midtøsten og Afrika som

65 Sitat hentet fra Leirvik, 2006, ss. 88-89.
66 Brunvoll, 1991, s 45.
67 Leirvik, 2006, ss. 88-91.
68 Dagen, 1992. Sagt i forbindelse med etableringen av kontaktgruppa mellom Islamsk Råd Norge og Mellomkirkelig råd for Den norske kirke.

medførte nærkontakt mellom vestlige kristne og muslimer, nå under kolonialt styre. Bildene de nye kolonimaktene i Vest-Europa, Russland og USA hadde av muslimene fra middelalderen ble videreført i nye former. Muslimene var barbarer og tyranner, parasitter som utførte rituelle drap på kristne barn og vanhelliget nattverdsbrødet.[69] Med fremveksten av raseteoriene på slutten av 1800-tallet ble de semittiske folkegruppene, arabiske muslimer i likhet med jødene, plassert i de lavere kategoriene blant mennesker.[70] Edward Said har i sine studier vist hvordan Vesten har fremstilt mennesker i Østen som objekter for sine vurderinger, der alle de østlige kjennetegnene er motsetninger på de kjennetegn Vesten gir på seg selv. «Vi» er rasjonelle, «de» er irrasjonelle. «Vi» er siviliserte, «de» er barbariske. «Vi» er frie, «de» er ufrie, osv. Alle kjennetegn er en del av muslimers natur og ulike muslimske retninger og praksiser reduseres til ett stereotypt bilde. Likhetstrekkene med fremstillingene av jødene i vår historie er mange.

Muslimsk innvandring til Europa

Et nytt trekk i moderne tid er muslimsk innvandring til Vest-Europa som for altvor skjøt fart på 1960-70-tallet. Noen muslimske grupper er europeiske fra gammelt av (muslimer i Bosnia, Albania og andre steder på Balkan, små grupper i f.eks. Russland, Polen og Finland, osv.), men de har ikke påvirket det europeiske selvbildet som «kristent» eller «sekulært» i særlig grad. I boken *Tilbakeblikk* beskriver Mahmona Khan hvordan de første pakistanerne kom til Norge som arbeidsinnvandrere sommeren 1971 på Majorstua i Oslo. Skepsisen var kanskje stor allerede da, men i liten grad knyttet opp til at de var muslimer. For nordmenn var de først og fremst pakistanere, marokkanere eller kurdere. Oppblomstringen av det vi kan kalle *islamofobi* (frykten for islam) kom særlig i etterkant av jernteppets fall i 1989/90. Den kalde krigen ble erstattet av en 'sivilisasjonskonflikt', særlig mellom det kristne Vesten og islam, påstod bl.a. Samuel Huntington. Med Salman Rushdie-saken i 1988 ble nye fiendebilder skapt. Fra og med 11. september 2001 var det ikke lenger tvil om at muslimene igjen befant seg midt i vår bevissthet preget av en tung historisk arv med fordommer og fiendebilder. Dette ble blant annet tydelig i retorikken fra enkelte vestlige land, hvor begrepet korstog for en kort periode tatt opp igjen. USA og Vestens krigføring i Afghanistan og Irak og 'krigen mot terror' har bidratt til å forsterke oppfatningene om at det pågår en global kamp mellom islam og kristne demokratiske verdier. Vanlige muslimer blir ofre for forestillinger vi har av muslimske ekstremister og terrorister.

Islamofobi er ikke det samme som antisemittisme, men til tross for forskjellene mener flere forskere at det også finnes noen likhetstrekk mellom dagens hat mot muslimer og jødehatet. Forskeren Lars Gule ved Høgskolen i Oslo og Akershus, beskriver likheten slik i en kronikk i Klassekampen:[71]

- Urimelig og overdreven frykt for islam og/eller muslimer
- Essensialisering og tingliggjøring av islam og muslimer
- Konspirasjonsforestillinger om at islam/muslimer vil under legge seg verden

69 Gardell, 2011, ss. 58-59.
70 Samme sted, s. 62.
71 Gule, 2012.

Islamofobi

Mattias Gardell, svensk religionshistoriker og forfatter, er opptatt av å bruke begrepet islamofobi på samme måte som andre fobier, som f.eks. homofobi og xenofobi (fremmedfrykt).[72] Her brukes -fobi i overført betydning om historisk, politisk og sosialt reproduserte fordommer mot bestemte grupper mennesker og den diskriminering som følger av disse reproduserte forestillingene. Forestillinger om hvordan muslimer er, har sammenheng med hvordan forestillinger om islam er, særlig fordi muslimer forventes å være annerledes enn andre mennesker, blant annet fordi man tror de er mer styrt av religion enn andre. Muslimer merker hat mot islam og islamofobi på kroppen i Norge i dag i alt fra hatefull omtale i samfunnet og på internett, politisk mistenkeliggjøring og skjending av moskeer med svinekjøtt, til fysisk vold eller diskriminering på arbeids- og boligmarkedet.[73]

Innledningsvis nevnte vi myten om *Eurabia.* Islamofobien gir seg uttrykk i slike konspirasjonsteorier også i det vi liker å kalle rasjonelle samfunn. Det er verdt å merke seg at disse teoriene både baserer seg på og reproduserer fryktskapende stereotypier av islam og muslimer. Den verste konsekvensen av dette opplevde vi med drapene og lemlestelsene i Norge 22. juli 2011.

72 Gardell, 2011, ss. 10-22.
73 *Frykter mer muslimhat*, 2013.

Hat mot rom og romanifolk

> I længre tid havde det været stille omkring disse paatrængende, uvelkomne gjester. Sansynligvis havde de taget en tur til sit hjemland, - og man trak uvilkaarlig et lettelsens suk ved tanken paa, at de nu var forduftet for alvor. […] Og saa […] slaar man dørene paa vid væg for udenlandske omstreifere og giver dem lov til frit at færdes, hvor de vil, og som de vil! […] Man kunde fristes til at spørge, om vore myndigheter intet har lært efter 400 aars bitre erfaringer. […] Paa sin vandring fra Indien kom zigøinerne omsider hid op til det kolde nord. I store skarer skulede de ind i de nordiske lande og blev en skræk for bygderne. Der blev vedtaget den ene lov strengere end den anden, de blev truet med udvisning, fængsel, dødsstraf. Men alt sammen til ingen nytte. (pastor Ingvald B. Carlsen, 1921)[74]

Myter om rom lever i beste velgående

I 2013 kan vi fortsatt lese lignende beskrivelser av folket vi her velger å kalle med fellesbetegnelsen rom. Den offentlige debatten om tilreisende rom får frem i lyset mange velkjente fordommer mot rom. Påstander om at rom er skitne og bryter med gamle tabuer i samfunnet gjentas. Kulturen omtales i generelle ordelag som dysfunksjonell:

74 Hentet fra Rosvoll & Bielenberg, 2012, s. 27. Carlsen, som var generalsekretær for Omstreifermissionen, skrev dette innlegget etter at det kom et følge av "utenlandske sigøynere" til Norge i 1921. Carlsen var engasjert i "tatersaken" og i å få "bukt med omstreiferplagen". Taterne hadde på dette tidspunktet blitt internert for å bli fornorsket.

> Dialoger, handlingsplaner, særtiltak og penger har hatt nøyaktig null resultat over flere tiår. Derfor vil Hanssen [Bjarne Håkon Hanssen, arbeids- og inkluderingsminister i 2008] «prøve en gang til», og gjøre akkurat det samme. Utsiktene er dystre. Roten til problemene ligger i selve den dysfunksjonelle sigøynerkulturen, og lite tyder på at sigøynerne vil endre den. En ting har Hanssen rett i, nemlig at det er viktigst å få barna gjennom skolen. Men dette er stikk i strid med de norske sigøyneres dysfunksjonelle kultur. [...] Roten til problemene ligger i sentrale deler av sigøynerkulturen. Den kan bare sigøynerne selv endre, og lite eller ingenting tyder på at de ser noe behov for det.[75]

I debatten om tilreisende rom i norske nærmiljø har vi sett en fremvekst av myter og fordommer som ikke har grunnlag i virkeligheten. Påstander om rom som ikke har belegg uttales av så vel privatpersoner som av representanter for offentligheten i media. Dette har skjedd gjentatte ganger i Norge de siste årene, og gjenspeiler gamle fordommer med klare rasistiske undertoner.

Antisiganisme

Antisiganisme er ifølge Rosvoll og Bielenbergen en spesifikk form for rasisme mot rom, som siden 2005 har vært anerkjent som et problem av Europarådet.[76] Men forfølgelsen av rom har eksistert i Europa siden de første rom kom for nesten 1000 år siden. Hatet nådde et toppunkt med nazistenes forsøk på å systematisk utrydde dem i Holocaust. Før krigen ble rom forfulgt på grunnlag av deres «underlegne rase». Etter krigen har etnisitet eller kulturell praksis overtatt som begrunnelser. Lidelsene før, under og etter 2. verdenskrig har i liten grad blitt anerkjent av verdenssamfunnet.[77] Forfølgelse og trakassering av rom fortsatte i stor utstrekning i hele Europa etter krigen, helt frem til i dag. Så sent som i Aftenposten sommeren 2009 var det et innlegg om roms «dysfunksjonelle kultur».[78]

Norsk historie

I Norge har de vi i dag kaller Romanifolk (eller *sinti*) kommet til landet i ulike perioder. De eldste gruppene er *tatere* eller *de reisende* og har røtter helt tilbake til 1500- og 1600-tallet. Siste halvdel av 1800-tallet kom sigøynerne (rom), men i mindre antall. Disse to gruppene regnes ikke i dag å tilhøre samme etniske gruppe, selv om språket har vært beslektet. Begge grupper har, i likhet med andre nasjonale minoriteter i Norge som for eksempel samer og kvener, blitt undertrykt av den norske stat og utsatt for forsøk på assimilering.

Rom som kom på 1800-tallet ble straks norske statsborgere. Men flere tiår og generasjoner etter ble dette ansett som en feiltakelse. I et rundskriv fra Justisdepartementet til politimesterne lokalt i landet fra 1924 og 1925, ble det slått fast at «[h]vis det kommer zigøinere som har norsk pass, hvori det er angitt at de er norske statsborgere, er et slikt pass ugyldig og bør inndras.»[79] På dette tidspunkt ble rom statsløse og mange måtte forlate landet. De ble senere avvist på grensen hvis de forsøkte å komme inn igjen i Norge.

Under naziregimet ble norskfødte rom internert i utryddelsesleiren Auschwitz–Birkenau. Kun 12 av 68 overlevde. Disse ble fortsatt nektet adgang til Norge etter krigen. Nansenpass eller asylinsti-

---

75 Snoen, 2008
76 Rosvoll & Bielenberg, 2012, s. 7.
77 Charny, 1999, ss. 501-508.
78 Rosvoll & Bielenberg, 2012, s. 34.
79 Rosvoll & Bielenberg, 2012, s. 38. Utdraget er hentet fra Niemi, Myhre & Kjeldstadli, 2003. *I nasjonalstatens tid 1814–1940*. Oslo: Pax (Norsk innvandringshistorie, bind 2), s. 453.

tuttet gjaldt ikke denne gruppen. Det var også planer om å deportere tatere under krigen. Dette ble imidlertid aldri iverksatt. Fremmedloven av 1927 stod ved lag frem til 1956, da det opplagt rasediskriminerende ved loven ble tatt opp i Stortinget. Helt frem til 1972 foregikk det så en dragkamp mellom norske myndigheter og statsløse romfamilier.[80] Men selv etter at loven ble opphevet, fortsatte den norske stat å kriminalisere livsformen til rom og tatere i Norge, ta barna fra dem og plassere dem i fosterhjem. Kirken støttet denne måten å behandle dem på, noe Den norske kirke offisielt ba om unnskyldning for i 1999.

Problemet med holdninger i det norske samfunnet har igjen blitt tydeliggjort gjennom de siste års innvandring av rom fra det tidligere Øst-Europa, og særlig fra Romania. «Sigøynerproblemet» fra de siste hundre års norske og felleseuropeiske retorikk dukker stadig frem i media i dag. Aftenpostens A-magasin fra fredag 17. desember 2010 har overskriften «Løsningen? Romfolket jages tilbake til Romania». Dobbeltheten i overskriften impliserer at det faktisk eksisterer et problem, et «sigøynerproblem».[81]

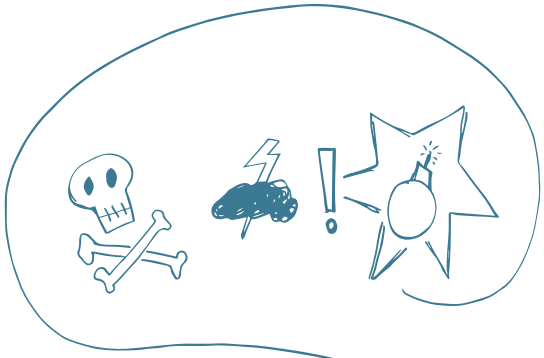

Veien videre

Det kan virke lenge siden 2. verdenskrig og konsentrasjonsleirene som tok livet av ufattelige mengder mennesker. Først og fremst jøder fra hele Europa, men også rom (sigøynere), slavere, opposisjonelle, folk med psykisk utviklingshemming og homofile. Nazistenes holdning til de som ikke passet inn i deres verdensbilde ryster oss fremdeles i dag. «Aldri igjen!» ble det sagt om utryddelsesleirene etter krigen.

Likevel skjedde folkemord igjen. Med samme hat som tidligere. Mot de som ikke støttet Røde Khmer-regimet i Kambodsja i perioden 1975-79, mot kurdere i Irak i 1988, mot tutsier i Rwanda i 1994, mot muslimer i Bosnia i 1995. Drap har også blitt utført av enkeltmennesker fordi de hater bestemte grupper i samfunnet. Plutselig fikk vi erfare et slik hat på nytt i Norge. Den 22. juli 2011 ble 8 mennesker drept av en bombe i Oslo og 69 mennesker skutt ned og drept, en etter en, på Utøya som et resultat av én persons hat. Mange ble alvorlig skadet og traumatisert. Terroren ble begrunnet med innvandringsfrykt og islamfrykt.

Selv om vi ikke nødvendigvis blir massemorder av å hate, bør vi spørre oss hvor hatet kommer fra. Hvor begynner hatet som i noen tilfeller fører til vold, massedrap og forsøk på å utrydde mennesker? Begynner det i de små tingene?

Begynner vi med de små tingene bør vi spørre oss selv hvilke skjellsord vi bruker om andre. Blant barn og unge i Norge er det veldig vanlig å si «Er du homo, eller?» og «Jævla homo!». Eller «Din hore!» Mange steder er «jøde» et skjellsord på samme måten. Hvorfor brukes «homo» og «jøde» som skjellsord i dag når vi tar avstand fra måten jøder og homofile har blitt behandlet på opp gjennom historien?

80 Rosvoll & Bielenberg, 2012, s. 40
81 Samme sted, s. 30.

Hva gjør at navnet på disse gruppene blir brukt som skjellsord? Og hvorfor er det ofte de gruppene som i norsk sammenheng også er det vi kaller minoriteter som får navnet sitt brukt på denne måten? Har de gjort oss noe galt? Er de som gruppe spesielt slemme, onde, stygge eller på andre vis usympatiske siden vi bruker betegnelsen på dem nedsettende? Vi vet at svaret er «nei!», og likevel brukes ordene som skjellsord.

> Jeg går på videregående og er den eneste jøden på min skole. «Jøde» blir brukt som skjellsord, spesielt av noen muslimer, mens noen av de etnisk norske heller forteller jødevitser. Jeg blir såret av begge deler, men sier ingenting. En dag hadde vi en vikarlærer i historie.
>
> Temaet var annen verdenskrig og Holocaust. Så sa han at han visste at «jøde» ble brukt som skjellsord i dagens skole. Han sa at om noen i klassen brukte det, så skulle de vite at det var krenkende selv om man mente det som tull. Han sa også at nazistene begynte med å si stygge ting om jøder og endte med å drepe dem. Etter timen kom min muslimske venninne og spurte om jeg ble såret når hun og andre brukte «jøde» sånn uten å tenke over det. Jeg sa ja. Hun spurte om hun skulle be de andre holde opp å misbruke ordet «jøde». Jeg sa ja, men trodde ikke det ville endre noe. Nå er det gått to måneder og ingen i klassen har brukt ordet «jøde» som skjellsord siden. Hvorfor har ingen lærere sagt dette før?
>
> Anonym elev (*Det kan skje igjen*, s. 16.)

Hva har alt dette å gjøre med konfirmantopplæring? Historien har vist hvor viktig det er å lære å leve godt sammen med mennesker som er forskjellig fra en selv. Ofte er også likhetene større enn forskjellene. Vi ønsker å bruke tid på dette i kirken fordi oppøvelse av respekt for forskjeller er en viktig del av kristen tro. Jesus viser oss gjennom sitt liv og sine fortellinger at vi har ansvar for å ta vare på skaperverket og alle våre medmennesker. Erkjennelsen av dette ansvaret deler vi med andre trosretninger og livssyn.

Vi har i det foregående blitt gjort oppmerksom på bruddstykker av vår kirkes problematisk arv. Vi vet at gamle fordommer og fordekt hat stadig dukker opp i nye forkledninger og gjør seg gjeldende i samfunnet. Vi må vite om dette, og være klare til å motarbeide det når vi oppdager det. Øvelsene og de pedagogiske verkstedene som vi presenterer her er ment å gi konfirmanter og ungdommer redskaper som kan brukes til å gjenkjenne situasjoner der frykt blir til hat, der fordommer blir til diskriminering, eller der usikkerhet fører til utestengelse. Det er vårt håp at disse øvelsene kan forme kristne ungdommers identitet og tro.

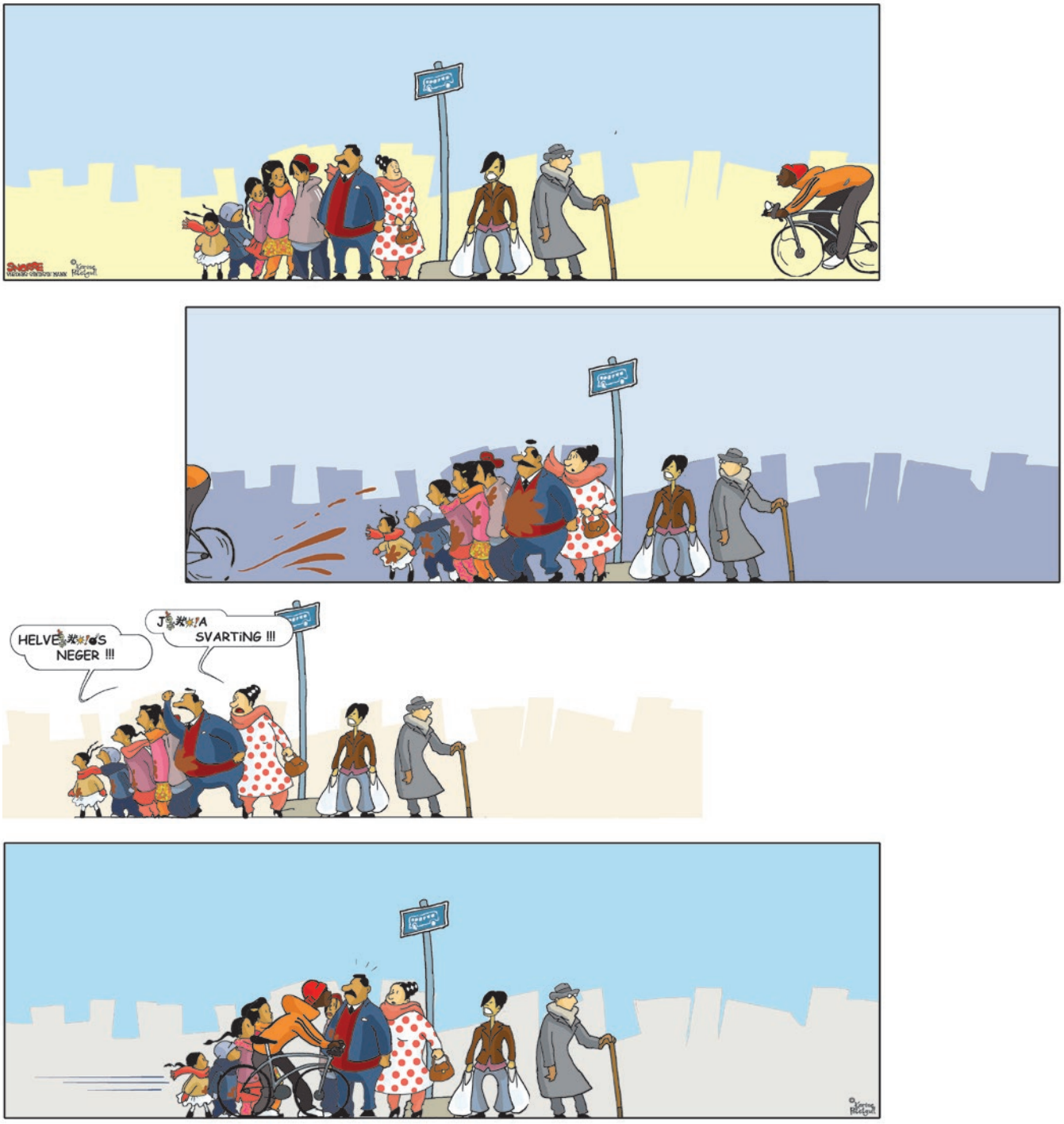
HELVE
NEGER !!!
SVARTiNG !!!

NU E Æ SÅ FØRRBANNA LEi.
UTAV SÅNNE SOM DOKKER.
SOM BÆRE KJÆM HiT - OG KRÆV OH KRÆV !!!
KA F** E DET FØRR SLAGS !!!???

Æ SKA SEi DÆ ÈN TiNG
DA FAR MiN KOM TÆL BODØ i TREOGSØTTi,
SÅ HADD HAN
ANNA Å GJÆR
ENN Å LiGG MED RÆVA i VÆRET
OG BE TEL HAN DÆR MOHAMMÆD
HEiLE DAGEN,
JA - Å FEiE OVER
NiGGERLOVER MORRA Di' !!!

JA, MOR Mi
HO SÅG NU iKKJE UT
SOM ET TOLVMANNS-TÆLT !!!
E DET KJERRiNGA Di DET -
ELLER E DET
KLÆSVASKA !!??

NO KAiNN DOKK HØR, PAKKiSA -
DOKK MÅ iNTEGRER' DOKK, SJØ !!!

Å ROESENBORG,
Å ROESENBOOOOOOORG !!!
HOLDT ZÅ OPF
MET DENNE SCHPETACKEL !!!
DU SKAL NU BÆRE HOLDE KJÆFT,
DiN FEiTE ÆKLE PØLSE-HiTLER
POELTZE-HiTLER !!!?? JASÅ !!!
EK ER iTJE TYSK !!! EK ER HOLLANDSK !!!
OG DESSUTEN SÅ ER EK JØDE !!!
JØØEEDE, Si DU -
DET E iNT'RESSANT.
Æ SiT NÆMLi' i PALLESTiNA-KOMiTÈEN
HEiM PÅ LÆVANGER, OG Æ
DOOO

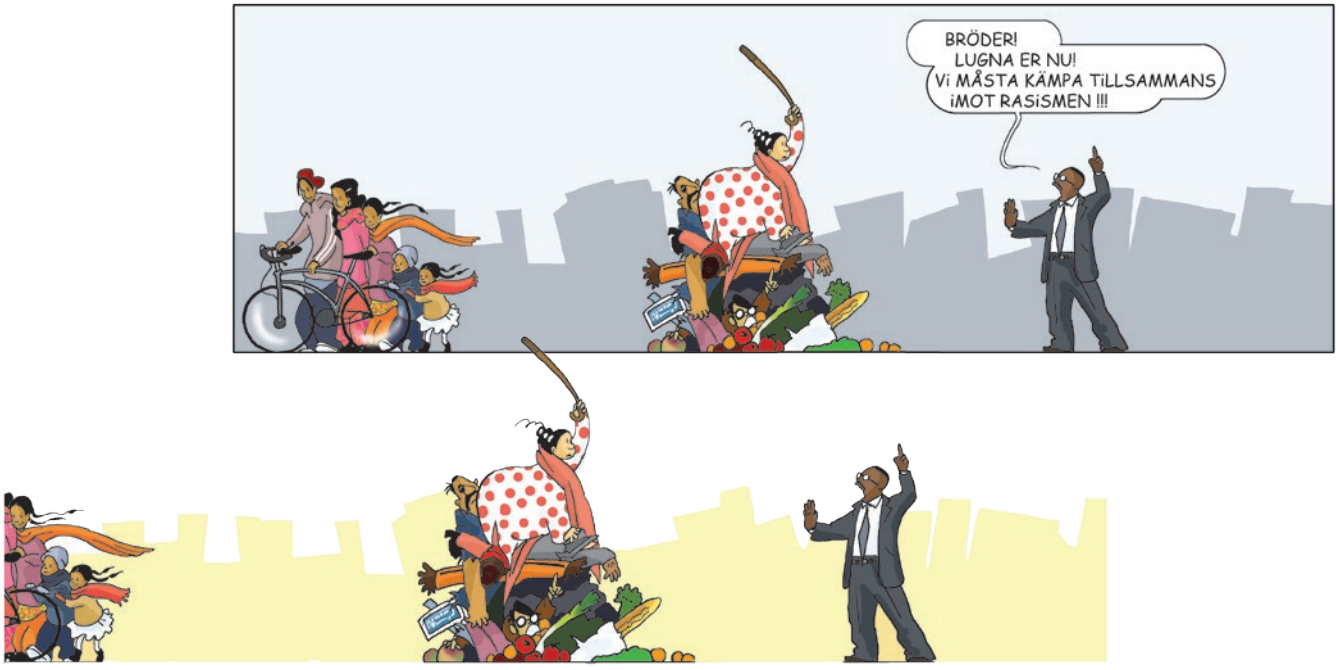
BRÖDER!
LUGNA ER NU!
Vi MÅSTA KÄMPA TiLLSAMMANS
iMOT RASiSMEN !!!

EN SVENSKE !!!

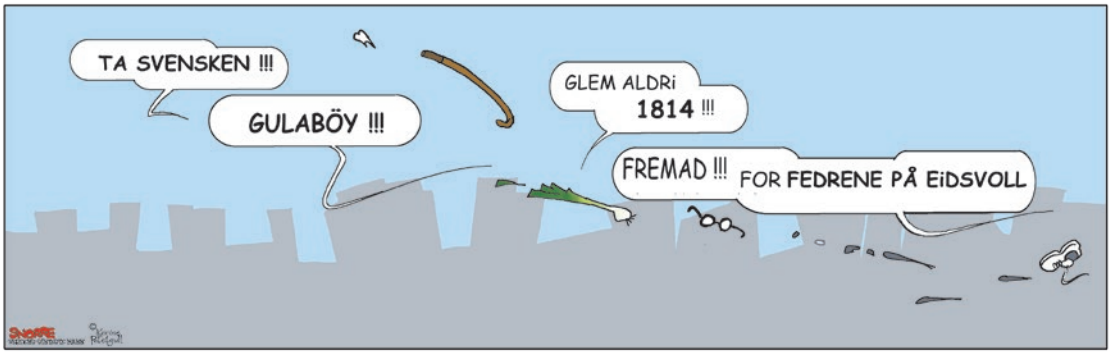
TA SVENSKEN !!!
GULABÖY !!!
GLEM ALDRi
1814 !!!
FREMAD !!! FOR FEDRENE PÅ EiDSVOLL

Veiledning til verktøykassen

Målsetning

Dette materiellet har som mål å bidra til å gjøre ungdommer i Den norske kirke bevisst på antisemittisme, islamofobi og antisiganisme. Slik kan de lettere gjenkjenne rasismen og ta et oppgjør med den når de møter den som bevisst hat eller ubevisste stereotypier i menigheten eller samfunnet.

Verkstedene er laget for at ungdommer skal

- erfare hvor ødeleggende fordommer og fremmedfrykt er for enkeltmennesker og samfunnet
- lære dem å gjenkjenne antisemittisme, islamofobi og antisiganisme slik at de kan ta et oppgjør med disse holdningene når de møter dem
- lære dem om kristen tro og kristent ansvar i møte med slike holdninger
- lære dem å reflektere over egen tro og hva det betyr for deres identitet og handlinger
- lære dem å møte mennesker med respekt for forskjellighet og nysgjerrighet på hva andre kan fortelle oss
- lære dem å lese bibeltekster ansvarlig ut fra kontekst og historie

Dette er ambisiøse målsetninger. Vi tror de lar seg realisere når gode lærere og ledere tør å åpne opp for ungdommers egne erfaringer i møte med temaene som tas opp. Dette står ikke i motsetning til et klart budskap om hva kristen tro forplikter oss på, men setter troen i sammenheng med våre egne liv. Den teologiske målsetningen er tidligere oppsummert under kapittelet Teologisk respons. Oppsummert kan vi si at den er:

- Troen på den treenige Gud er også troen på den relasjonelle Gud som skaper, frigjør og gir liv på flere måter enn det vi selv kan forestille oss.
- Vi er alle skapt i Gud bilde uavhengig av tro eller overbevisning, kultur, etnisk tilhørighet eller språk.
- Gud møter oss i den fremmede.
- Gud inviterer alle inn i sitt fellesskap. Det forplikter oss som kristne på gjestfrihet. Dette er en gjestfrihet som prøver å legge til rette for likeverdighet og gjensidig respekt for det som er forskjellig. Det forplikter oss også til å være åpne for gjestfriheten vi møter hos andre.

Viktige ting å huske på for ledere og lærere:

1. Gjennomfør alltid en oppsummerende samtale etter øvelser og i forkant av bibelstudiet. Noen øvelser kan være krevende og stort skjønn må ligge til grunn for gjennomføringen.
2. Tidsangivelser er omtrentlige ut fra vår egen erfaring med øvelsene.
3. Ikke vær redd for å si noe om hva vår kristne tro forplikter oss til, men vær oppmerksom på at det innenfor vår egen kirke er mange forskjellige og velbegrunnede måter å tolke Bibelen på eller å forholde seg til religionsteologiske spørsmål på («Hvorfor er det flere religioner?», «Finnes det frelse utenom gjennom Jesus?», osv.).
4. Gjennomfør øvelsene i forkant av bibelstudiene, slik det er lagt opp til. Vi ønsker å vektlegge særskilte meningslag i tekstene på denne måten.
5. Samtaler og diskusjoner bør foregå i en sirkel, sittende i en ring på gulvet eller på stoler. Dette er viktig for å inkludere og ansvarliggjøre alle i samtalene.
6. Lesning av bibeltekster og andre tekster bør skje i en sirkel og ved at hver enkelt leser et vers, avsnitt eller en setning hver på rundgang.
7. Sett øvelser, tekster og referanser inn i en lokal sammenheng så langt som mulig. Ta eierskap til øvelsene og tekstene ved å plassere dem inn i din og deres eget nærmiljø («Hva gjør vi hos oss?», «Hvilke ord bruker vi om hverandre i vår by/på vårt sted?», osv.).
8. Vær tydelig leder i øvelser og bibelstudier, men gi tid og plass til meninger og erfaringer fra ungdommene, også de som ikke er i tråd med dine egne meninger.
9. Husk målsetningene for verkstedene.

Hvordan leser vi bibeltekstene?

Flere av bibeltekstene i verkstedene er vanskelige tekster som utfordrer oss teologisk. Vi ønsker at ungdommer skal bli utfordret også på slike tekster og få verktøy til å gjøre det på en konstruktiv måte. Bibelen har mange og vanskelige sider ved seg som vi ikke skal legge skjul på. Johannsevangeliets bruk av betegnelsen «jødene» er en av dem. Beskrivelsen av Jesu møte med den kaananeeiske kvinnen er en annen. Det å utsette seg for vanskelige tekster åpner også for en større refleksjon om bibelsyn og hvordan vi som kristne lesere i dag kan forholde oss til bibeltekster. Det i seg selv er en viktig øvelse. I dette materiellet er vi også opptatt av å identifisere hvem som skaper teologien, og hvem som tjener på tolkningen. Hvem er vi? Kjønn, klasse, alder, nasjonalitet, utdanning, interesser og erfaringer påvirker hvilke spørsmål vi stiller til teksten og hvilke svar vi lar den gi oss.

Kontekstuell bibellesning

To viktige spørsmål i kontekstuell bibellesning er: I hvilken kontekst oppstod teksten, og i hvilken kontekst blir tolkningen til? Når vi leser bibeltekster, er det viktig å starte med å se på den historiske sammenheng tekstene ble skrevet i. Hvem var forfatteren(e) av teksten og i hva slags samfunn levde de? Hva og hvem preget forfatterne i deres liv? Deretter bør en se på språket og litterære virkemidler i selve teksten. Hva betyr ordene og begre-

pene og i hvilken sammenheng står de i? Til slutt kan en trekke relevante paralleller til vårt eget samfunn.

Som en oppsummering av det som kalles kontekstuell bibellesning snakker den sørafrikanske teologen Gerald West om å lese bak teksten (Hva er historien bak teksten?), teksten for seg selv (den litterære tolkningen) og foran teksten (hvordan teksten gir mening til oss i dag?).[82] West oppsummerer sin forståelse i fire oppfordringer:

1. Les Bibelen kritisk.
2. Les alltid tekstene ut fra erfaringene til marginaliserte, f.eks. minoriteter, fattige, diskriminerte.
3. Les Bibelen sammen.
4. Les Bibelen med en forpliktelse til å skape forandring til det bedre for alle.

Dialog som metode

I verkstedene bruker vi ofte dialog som metode. Som tidligere nevnt innebærer det at lærer eller leder må slippe til erfaringer, tanker og refleksjoner fra alle deltakerne, uten at forskjellige meninger nødvendigvis settes opp mot hverandre. Da må lærer eller leder ikke la seg friste til å gå inn i en monolog hvor ingen andre får sagt noe.

> Dialog skiller seg fra forhandlingen ved at man ikke trenger å bli enig. Den skiller seg fra diskusjonen ved ikke bare å snakke saklig, men også personlig. Den skiller seg fra debatten ved at målet ikke er å vinne, men å ha mot og tid til å forstå den andre.[83]

Dialog betyr ikke at alle meninger er like riktige. Du skal som leder selvfølgelig være tydelig på hva som er riktig eller galt, særlig innenfor en krevende tematikk som dette. Men samtidig kan dialogen være en metode for å åpne opp for den gode, undrende og tillitsfulle samtalen om disse tingene.

Prøv også interreligiøs dialog

Det å snakke sammen med annerledes troende, ikke bare om dem, er den beste måten å lære å kjenne andre på (og kanskje også seg selv?). Vi har i dette materiellet ikke lagt opp øvelser for interreligiøs dialog, men vil oppfordre til at konfirmantene/ungdomsgruppene også gjør dette. Dersom menigheten ikke allerede er engasjert i interreligiøs dialog, bør dette vurderes. Mange av øvelsene egner seg godt til interreligiøse øvelser. Det kan for eksempel være spennende å prøve ut noen av øvelsene i konfirmantgruppa, og så eventuelt i en interreligiøs sammenheng, og se om det er stor forskjell.

Gode møter og samtaler med mennesker med annen bakgrunn enn oss selv er mulig mange steder i Norge i dag. Vi formes som mennesker i møte med andre. Slik formes også troen vår i møte med andre kristne, med ikketroende eller mennesker med annen tro. IKON-Danmark har arbeidet med tros- og livssynsdialog i 20 år. Deres erfaring er at:

> Når man går ind i en personlig dialog på tværs af religiøse, kulturelle og værdimæssige forskelle, bliver man konfrontert med sig selv, sine værdier og tilgang til verden. Man får brudt sine vante forestillinger og bliver tvunget til at tage stilling til mange nye ting.[84]

82 Se West, 1991. Vi anbefaler også boken *Tekster til forandring* (Martinsen, Nielsen & Saga) som et godt redskap for bibelstudier i kontekstuell bibellesning (se referanser i bibliografien).

83 Hareide, 2007.

84 *Dialogpiloten – en håndbog i dialog*, s 4.

Vår erfaring er at dialogen utfordrer, endrer og fordyper vår egen tro på en positiv måte. Samtidig er det viktig å vite at den eller de vi går i dialog med også ønsker dialogen, og ikke ufrivillig blir gjenstand for vår velvilje. Dialog handler ikke om å endre den andre, men om å ta del i de små endringer i oppfatning av hverandre som vi får gjennom møtet.

Dialoger kan også føre til at vi gjør noe sammen. En slik praksis får igjen ofte resultater for hvordan vi tenker teologisk om mangfold i samfunnet. Og viktigst av alt: *diapraksis* (handlinger) kan føre til endring i riktig retning, kanskje også at fordommer ryddes av veien?

Filosofen Helge Svare har utformet en «dialogplakat» på oppdrag fra Samarbeidsrådet for tros- og livssynsamfunn som et nyttig verktøy i dialoger:

1. En dialog er et samarbeidsprosjekt der man gjennom samtale prøver å skape noe sammen slik at alle kommer ut som «vinnere».
2. Dialogen følger idealet om å «spille hverandre gode». Dette krever respekt og omtanke.
3. En dialog behøver ikke alltid å ha et mål. Men hvis dialogen har et mål, bør man forsøke å enes om hva det skal være og hvordan det best kan oppnås.
4. Åpenhet og ærlighet er viktige dialogiske idealer. Dialog er uforenelig med skjulte agendaer, retoriske knep og herskeknikker.
5. Kritikk i en dialog bør være granskende og konstruktiv.
6. Forskjellighet og mangfold er en ressurs i dialogen.
7. Den som går inn i en dialog, må være villig til å la seg bevege.
8. En samtale kan være mer eller mindre dialogisk. De fleste samtaler vinner på å gjøres mer dialogiske.
9. God ledelse og ytre struktur kan skape en god ramme for dialogen. Men først og fremst vokser gode dialoger ut av et ekte, personlig, dialogisk engasjement.85

85 Dialogplakaten kan lastes ned fra (hentet 16.10.13): www.trooglivssyn.no/doc//publikasjoner/Svare%20om%20dialog.pdf#page=58

Verksted og verktøykasse

Forslag til praksis gjennom hele eller deler av konfirmanttiden

Farvel – sa han…

Farvel, sa reven. – Nå skal du få høre min hemmelighet. Den er ganske enkel: En kan bare se riktig med hjertet. Det vesentlige er usynlig for øyet.

Det vesentlige er usynlig for øyet, gjentok den lille prinsen for at han skulle huske det bedre.

Antoine de Saint-Exupéry: *Den lille prinsen.*

Konfirmanttiden er en tid for å lære om kristen tro og praksis. Men det er i enda sterkere grad en tid for å *praktisere* troen på ulike måter. Til dette trenger vi en fast rytme og klare forventninger. Det er lurt å koble fromhet, aktivisme og selvrefleksjon sammen. Det skaper en helhet som inspirerer.

1. Fromhet kan være liturgisk deltagelse, stille bønn, meditasjon, fastepraksis i fastetiden (i perioder gi avkall på godteri, fjernsynstitting, dataspill, osv.).
2. Aktivisme knytter vi opp til begrepet «dialog» – og det å se seg selv i relasjon til mennesker rundt deg.
3. Selvrefleksjon kan knyttes opp til bibellesning eller være et resultat av konfirmanttimer.

De to sistnevnte punktene dekkes av verkstedene og oppgavene i dette heftet. Fromhetspraksis kan knyttes til verkstedene gjennom utarbeidelse av forbønner til bruk i gudstjenesten inspirert av tema for øvelsene, eller av en fast praksis i konfirmanttiden.

Teksten nedenfor er et forslag til en avtale som konfirmantene eller ungdomsgruppen kan inngå i løpet av tiden de er sammen. Den kan være over kortere eller lengre tid, men bør inngås frivillig og som et resultat av en eller flere samlinger, enten fra dette materiellet eller utifra vanlige samlinger. Det må også være tydelig hva som legges av forventning til de enkelte punkter (hyppighet på lesninger og samlinger i ulike fellesskap, formen på stille bønn, formen på møter med mennesker konfirmantene ikke til vanlig møter, osv.).

Jesus kaller oss til å bære kjærligheten frem i verden og til å skape forståelse og fred mellom mennesker. Gjennom konfirmanttiden ønsker **vi å svare på dette kallet ved å praktisere vår tro og ved å være i dialog med verden rundt oss.**

Jeg ønsker å være med å bære denne praksisen.
I konfirmanttiden vil jeg meg:

1. sette av tid til en regelmessig praksis (f.eks. en liten selvvalgt eller selvlaget bønn ved leggetid ___ ganger i uken).
2. delta regelmessig i et fellesskap hvor troen praktiseres (i konfirmantgruppen, i gudstjenesten, andre steder eller sammenhenger).
3. lese utvalgte jesusfortellinger.
4. øve meg i å se mine følelser, min historie og personlighet med Jesu kjærlighet, åpenhet, respekt og vilje til å dele.
5. øve meg i å møte andre med Jesu kjærlighet, åpenhet, respekt og vilje til å dele.
6. utfordre meg selv til å møte mennesker jeg vanligvis ikke ville møtt, gjennom samtaler, intervjuer, el. lign. Jeg ønsker med nysgjerrighet å finne ut hva som er viktig i andre menneskers liv.
7. øve meg i å etterleve de overbevisninger som måtte vokse frem i meg, også dersom det innbærer at jeg må endre mine planer og vaner.

1. Makt bak ordene: språkbruk og identitet

1.1 Hva jeg kaller deg

Jeg sa hei til dem. Ingen svarte. De så på meg og fniste. Usikkerheten vokste. En av jentene som stod ved sykkelstativet, hadde alltid en tendens til å slenge mye med leppa. Selvfølgelig lot hun ikke anledningen gå fra seg. – Hva er det du har på hodet? En pukkel? Tror du at du kan likne på kameler? Alle begynte å le. De lo lenge. Jeg så ned. Tårene prøvde å slippe fri, men jeg fanget dem. […] mobbingen til tross valgte jeg å bære hodeplagget.

Prableen Kaur, utdrag fra boken *Jeg er Prableen*, 2012 (Kaur er sikh, og utdraget beskriver hennes første erfaring med å begynne å gå med turban).

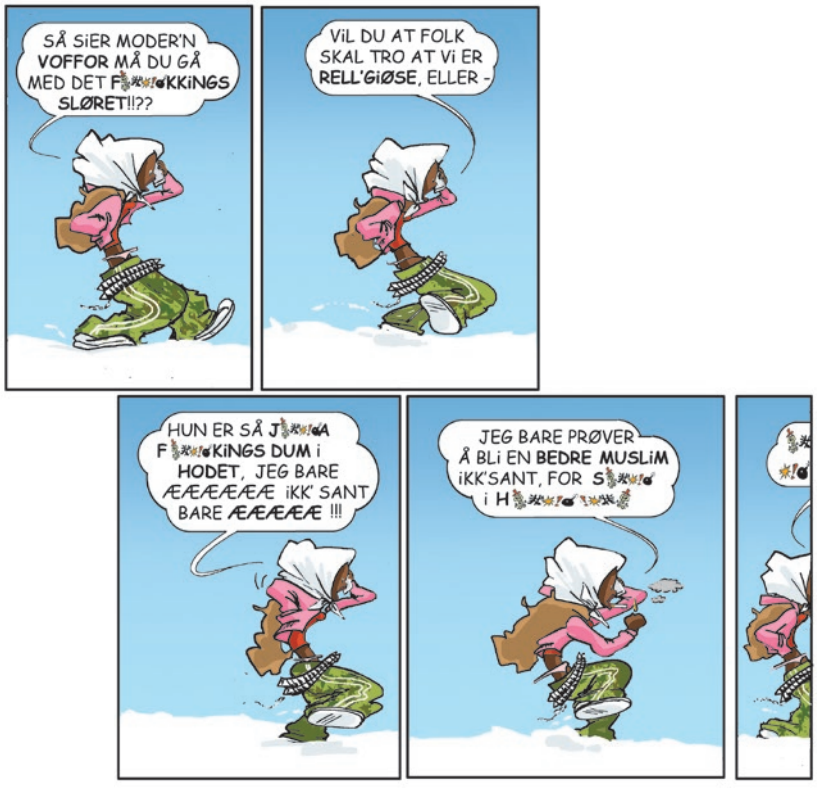

Tema:
Vår egen identitet og tro blir til i møte med andre mennesker. Vi blir påvirket av oppveksten vår og familien og venner. Hvordan påvirkes vi av vårt forhold til andre? Hvordan blir vår identitet *negativt* påvirket av mennesker rundt oss? Og hvorfor har vi lett for å putte andre i identitetsbåser?

Mål:
Reflektere over hvordan andre påvirker min identitet og tro. Gjenkjenne viktige sider ved Jesu liv og forkynnelse som dreier seg om betydningen av å se seg selv i forhold til andre, også de som ikke er våre nærmeste.

Øvelse 1:

Tusen tegninger

Tid:
20-30 minutter.

Utstyr:
Utskrift av teksten til «Tusen tegninger». Projektor og tilgang til å vise og lytte til musikkvideo.

Mål:
Bevisstgjøre deltakerne på hvordan fordommer oppleves av den som blir utsatt for dem. Er det mulig å ta et oppgjør med egne fordommer?

Gjennomføring:
Del ut ark med tekst, og spill av Karpe Diems *Tusen tegninger.*[86]

Tusen tegninger

Yaom al iama, gn oa nar
Oa kano iama, fishof Allah

Er både svart og hvit, er både glad og trist
Han så på passet mitt og kasta blikk og traff meg
For jeg var fuglen på bakken og han var tvunget
Til å ville kappe vingene av meg før jeg fikk sunget
Sunget ut om profeten og om Gud
Alle disse temaene som ellers er tabu
Du, tør du å si du ber i smug
Når du veit at mange av dine ville sett på deg som sjuk
For det er sjukt dette med å si at Gud setter oss fri
Jeg utsetter å si at du ser på en muslim
Til jeg allerede har gjort et inntrykk
Venter til vi blir litt kjent og Magdi e'kke sinnssyk
Du er'kke redd fordi det er ukjent
Du er redd fordi du tror du kjenner meg og jeg er ustemt
Falsk, du må stemme meg fin
For at jeg er hyggelig jeg selv om, men det er ikke fordi jeg er muslim

Er både hvit og svart, er både rik og blakk
Hun sa hun aldri hadde møtt en kar som ikke drakk
Og spurte meg om Gud dømte meg i svart-hvitt
For til og med muslimene hun kjente drakk litt
Men brorskapet er'ikke lenger mellom de som tror på det samme
Har en bror som er hindu
Og det handler om å godta at andre har en mor som
Og kanskje en far som lærte dem noe annet om livet
Som at himmelen er et mål og livet kanskje er casting
Ha'kke masse svin på skogen, men jeg har masse marsvin

86 *Tusen tegninger* kan spilles av fra YouTube (hentet 15.10.2013): youtube.com/watch?v=GIRWyUmT36Q

Og et marsvin er hodepine og aspirin
Og hvis det får oss til å gjøre gode ting
Så hva syntes du om å la meg tro på Gud og sånn?
Aner du hvor mange som har spurt meg om det du spurte om?
Lurte på hvorfor jeg ikke tar de valga de tar
Du kan'kke gi Gud, så bare gi faen

Så de kaller meg grå
For jeg var ute om natta, men jeg tror på Gud og dommedagen derpå
Få venner veit om bønneteppet mitt, og
Baba har ikke sett de feila sønnen hans begikk, så
Jeg takker Gud, men jeg ha'kke en talsmann
Ta'kke en drink, ta'kke dop, ta'kke avstand
Og ta'kke spørsmål når du bruker feil finger
For ett ord sier mer enn tusen tegninger

Gjengitt med tillatelse fra rettighetshaverne.

Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Etter avspilling av musikk/video leser alle en setning fra sangen hver.

Forklaringer:

Innledningsresitasjonen er på arabisk:
«Dommedagen, paradis eller helvete
Hvis det er paradis, vil jeg se Gud.»
«Baba» er et annet ord for «far».

Spørsmål til samtale:

- Hva syns du om denne sangen?
- Hvorfor likte du den/Hvorfor likte du den ikke?
- Hva er budskapet i sangen?
- Hva har teksten med tro å gjøre?
- Hva har teksten med gruppetilhørighet og båstenkning å gjøre?
- Hva mener Magdi med *svart, hvit* og *grå*?
- Denne sangen ble brukt av mange i etterkant av 22. juli 2011. Hvorfor det?
- Er det annen musikk og tekster du kjenner til som tar opp samme tema?
- Hva forteller denne teksten om Magdis forhold til Gud? Kjenner du deg igjen i dette? Hva er eventuelt likt og/eller ulikt?
- Kan vi utifra sangen finne måter å være på som endrer måten vi setter andre i bås?

Øvelse 2

Hva vi kaller hverandre, hvem vi er (stille diskusjon)

Tid:
20 minutter.

Utstyr:
Ark og tusjer.

Mål:
Vi bruker mange uttrykk om mennesker og grupper av mennesker i dagligspråket. Formålet er å bevisstgjøre deltakerne på hvilke ord vi bruker som «sekkebetegnelser» på mennesker.

Gjennomføring:
A3-ark legges utover på forskjellige steder i rommet. Skru på egnet musikk i bakgrunnen. På hvert A3-ark er det skrevet et ord (se nedenfor).

Deltakerne sprer seg jevnt utover til alle arkene. De skal skrive sine assosiasjoner rundt ordene. Assosiasjonene trenger ikke være lange, men skal knyttes til hva disse ordene betyr for deltakerne.

Slave	Mobbeoffer	Far	Venn
Hund	Mobber	Sigøyner	Mor
Hore	Homse	Jøde	
Terrorist	Gud	Kvinne	

Andre alternativer kan brukes, avhengig av sted og kontekst (hvilke positive eller negative (skjellsord-) ord bruker deltakerne til daglig?).

Arkene klistres opp på veggen etterpå og det leses høyt fra dem. Avslutt med samtalerunde på hvorfor ulike/like assosiasjoner er knyttet til ordene.

Spørsmål til samtale:
- Hva betyr ordene for oss?
- Er det sammenheng mellom hva ordene opprinnelig betyr og hvordan vi bruker dem?
- Hvorfor bruker vi slike ord om hverandre, hva er funksjonen ordene har (beskrivende, kjærlig, nedsettende, osv.)?
- Noen av ordene er kanskje brukt i Bibelen. Hvilke ord tror du det er og hvordan brukes de?
- Hvor mye av vår identitet kan vi knytte opp til ett ord (søster/bror, sønn/datter, venn, osv.)?
- Kan slike beskrivende ord (kallenavn, skjellsord eller andre ord) bli hengende ved oss, og betyr dette noe for vår identitet?
- Hva sier du som kristen om bruken av «sekkebetegnelser»? Tror du vi har noen retningslinjer i Bibelen for hvordan vi skal snakke til hverandre?

Øvelse 3

Skjellsordbok

Gjennomføring:

Be deltakerne om å fortelle hva slags skjellsord som de kjenner til. Lag så en liste på tavla. Kom gjerne med egne forslag til skjellsord som er i bruk for å få frem bredden (som f.eks.: sigøyner, potet/pottit, løk, jøde, hore, homo, pakkis, neger, polakk, svarting, osv.).

Ta så hvert ord som kommer opp på tavlen på alvor og spør om noen vet hvor de ulike ordene stammer fra. Hvordan blir de brukt i dag? Utfyll informasjonen fra deltakerne med fakta fra «skjellsordboka» nedenfor:

Skjellsordbok (veldig ufullstendig. Se om du kan fylle ut med de skjellsordene du kjenner til og legge til definisjon av ordet):

Idiot (fra det greske idios=egen/privat) – En som ikke er så begavet, en som ikke er spesielt (ut)dannet.

Dritt (fra norsk dritt=avføring) – Det vet vi hva er.

Jævel (fra det norske jævel=djevel) – En større eller mindre djevel som, slik det ligger i en djevels vesen, gjør slemme/onde ting.

Hore (fra proto-germansk karo/keh_ ro=«kjær») – en som selger retten til å ha seksuell omgang med kroppen hans/ hennes mot betaling. Normalt mest brukt som skjellsord mot kvinner.

Homo (fra gresk homos=lik; filos=venn, like eller elske) – En med homofil legning en som liker eller elsker den som er lik en selv. Ordet finnes også i formen «homse» som skjellsord, men har av mange homofile blitt «tatt opp» som et kjælenavn på andre homofile (se «nigger» under «svarting»).

Jøde (fra hebraisk Yehudah=Judea. Enkelt sagt de som kommer fra området Judea) – En som tilhører den jødiske tro og/eller tilhører den jødiske folkegruppen.

Løk – Plante i løkfamilien (Alliaceae). Brukes i matlaging. Også brukt som skjellsord i norsk språkbruk. Løken har angivelig ingen kjerne (løkens kjerne er «overalt»), og skjellsordet «løk» er derfor sett på som nedsettende om personer uten egenvilje/ryggrad/mot og evne til egentenkning. Se Henrik Ibsens teaterstykke Peer Gynt.

Tid:

20 minutter.

Utstyr:

Tavle eller flippover, tusj.

Mål:

Bevisstgjøre deltakerne på språket vi bruker om andre. Sier dette språket noe om oss selv?

Tater (fra tatarisk, ukjent betydning), også kalt *reisende*, *splint*, *fant*, osv. – En gren av romanifolket i Norge og Sverige, og deler språklig tilhørighet (romani) med sigøynere (rom). Kom til Norge på 1500-tallet. Må ikke forveksles med tartarer som er en tyrkisk folkegruppe som har tatarisk som morsmål. De fleste tatarer bor i Russland (slik de gjorde det i Sverige på 1500-tallet, derav navnet «tater»). Men det finnes også en mongolsk stamme som kalles tatar og som ikke har noe med dette å gjøre!

Svarting (fra norsk svart=en kontrast»farge» i likhet med hvit og egentlig ikke en farge, ifølge ekspertene; -ing=endelse fra norrønt -ingr som gjør noe til et substantiv, her ved å personifisere svart eller tingliggjøre en person til å være bærer av «svarthet») – Nedsettende betegnelse som er blitt brukt om mennesker med mørkere hudfarge, vanligvis med bakgrunn fra Afrika.

Neger , se «svarting» (fra negro=svart) – Brukes om mennesker med samme bakgrunn som ved bruken av ordet «svarting». Opprinnelig tenkt brukt i Norge som et «nøytralt» ord for karakterisere menesker med svart hud. I engelsktalende land ble det nedsettende slenguttrykket «nigger» brukt. Av mange svarte særlig i USA «tatt opp» som kjælenavn svarte kan bruke om andre svarte (se også «homse» under «homo»).

Spørsmål til samtalen:

- Kan vi kategorisere skjellsord (kjønn, seksualitet, gjenstander, egenskaper, tro, stereotypier, osv.)?
- Hvorfor bruker vi skjellsord om hverandre, og hva sier det om de som bruker skjellsordene?
- Hvorfor bruker vi noen skjellsord om hverandre når det ikke er grunnlag for å bruke dem om andre?
- Hva er det verste du kan bli kalt? Har du noen gang fått det slengt etter deg?
- Blir vi vant til å få skjellsord slengt etter oss, kan det bli «normalt»?
- Bruker du skjellsord som «kjælenavn»? Hvorfor bruker enkelte skjellsord som kjærenavn (se i skjellsordboken under «nigger» og «homse»)?
- Er bruken av skjellsord en form for vold?
  Filosofisk samtale: I forbindelse med dette temaet er det mulig å samtale om hva vi legger i «vold» (se «Dialogdefinisjon - en filosofisk samtale» under verkstedet «Gjestfrihet og dialog» for tips til samtale).
- Kan skjellsord bli hengende ved oss, og betyr dette noe for vår identitet?
- Hvor mange skjellsord er knyttet opp til kjønn (gutter og jenter)? Hvorfor blir f.eks. jenter oftere kalt f.eks. «hore» enn gutter?
- Hva sier du som kristen om bruken av skjellsord? Tror du vi har noen retningslinjer i Bibelen for hvordan vi skal snakke til hverandre?

Øvelse 4

Hvem står igjen?

Øvelsen er en omarbeidet versjon av materiellet fra Skeiv ungdom og fra kursmaterie-llet Mangfold og Dialog (MOD).

Gjennomføring:

Øvelsen kan gjøres på to måter. Enten (1) kan deltakerne få lapper med roller som de siden skal bruke, ellers (2) kan deltakerne gjøre øvelsene med utgangspunkt i seg selv.

1. Be dem videre lese teksten på lappene, og si at de ikke skal vise lappene til hverandre. Du kan også lese opp rollene for deltakerne en og en. Be deltakerne tenke gjennom rollen sin en stund. Hvor bor de? Hvem bor de med? Hva slags bakgrunn har de? Hva bruker de dagene til?
2. Om du velger den siste versjonen er det veldig viktig at gruppen er trygg og kjenner deg og hverandre godt. Les gjennom påstandene før du gjør øvelsen og velg ut dem du synes passer best for gruppen og for ditt formål med øvelsen. Skap en god atmosfære og be deltakerne være stille.

Be så deltakerne om å fortsette å være stille, og stille seg opp på en linje ved siden av hverandre. Fortell deltakerne at du kommer til å lese opp noen påstander. Hver gang påstanden stemmer med dem, eller deres rolle, ta et steg fremover. Hvis det ikke stemmer skal de stå igjen. Les påstandene sakte, en om gangen. Ha gjerne ganske lange pauser mellom hver påstand, for å la deltakerne tenke seg om.

Når du er ferdig med påstandene ber du deltakerne om å sette seg ned på gulvet på den plassen der de havnet. Hvis dere har hatt roller ber du deltakerne om å fortelle om sine roller for hverandre. La dem diskutere med hverandre hvordan det har seg at de havnet akkurat der.

Spør så deltakerne:

- Hvordan føltes det å ta et skritt frem – hvordan føltes det å bli stående igjen?
- Hvordan kan man gå videre når man har fått kunnskap om fordeler og ulemper samfunnet gir enkeltmennesker?
- Hva kan man gjøre for å motvirke ulikheter og urettferdighet?

Hvis dere har brukt rollekortene er det viktig å diskutere dem. I rollekortene står det bare litt om en persons identitet. Hvis det ikke står skrevet hva slags etnisitet,

Tid:

30 minutter.

Utstyr:

Utskrift av roller til alle deltakerne (se listen nedenfor).

Begrensning:

Det er 22 roller til fordeling.

Mål:

Bevisstgjøre deltakerne på hvilke faktorer som spiller inn for å være av de privilegerte i samfunnet. Identitet og muligheter i samfunnet er ofte ikke noe vi velger selv, men blir i stor grad tillagt oss av andre.

Bakgrunn:

Det norske samfunnet skal sikre borgerne mot diskriminering. Likevel varierer mulighetene til jobb, bosted og utdanning avhengig av hudfarge, religiøs tilhørighet, kjønn, seksualitet, klassebakgrunn og funksjonsevne.

religion, hudfarge, seksuell orientering, funksjonsevne eller kjønn rollen har, hva legger vi i det selv? Spør deltakerne om hva som stod på deres rollekort og hva de selv la til i rollene. Hvilket kjønn fikk de? Hvilken hudfarge? Osv. Denne diskusjonen er en bra måte å løfte frem usynlige normer på.

Roller:

Du er leder i et ungdomsparti. Foreldrene dine kom fra Chile på 70-tallet. Hver søndag går du til gudstjeneste i den katolske kirken i byen du bor.

Du er 14 år og muslim. Foreldrene dine er begge professorer på universitetet.

Du er 12 år og kom til Norge fra Syria for et år siden sammen med en tante. Du er kristen.

Du sitter i kommunestyret, er gift, har tre barn og dysleksi.

Du er kristen og datter av en amerikansk ambassadør. Du bor i Norge og går på en skole for synshemmede.

Du er en 17 år gammel jente som er ferdig med 10.klasse og jobber på Kiwi.

Du er en 30 år gammel skuespiller som jobber som hjelpepleier og er aktiv i den jødiske menigheten.

Du er en mann i femtiårene som er nyskilt fra han som har vært din partner (og etterhvert ektefelle) gjennom 20 år. Du jobber som politimann.

Du lever som ulovlig innvandrer. Du bor sammen med familien din fra Irak. Du går i 9. klasse og drømmer om å bli lege.

Du er datter av en sykepleier og studerer økonomi på universitetet.

Du er en muslimsk jente som bor med dine sterkt troende foreldre. Du studerer juss på universitetet.

Du er en gutt i en forstad utenfor en storby. Moren din jobber som renholder og din far er arbeidsledig.

Du er 25 år, utdannet tømrer, og leter etter jobb i Norge. Din kone og din to år gamle datter bor i Polen og er avhengige av din inntekt.

Du er en singel gutt som jobber på kontor og sitter i rullestol. Du er oppvokst på et lite sted på Sørlandet.

Du er en femten år gammel adoptert jente som bor hjemme hos dine foreldre i Nord–Norge.

Du er født i en jentekropp, men har hele livet kjent at du egentlig er en gutt. Foreldrene dine er lærere.

Du er en hvit mann på 25 år som studerer økonomi og spiller tennis på fritiden.

Du er en tretti år gammel kvinne som studerer på universitetet og har bodd i Norge i fem år.

Du er en heteroseksuell mann som arbeider som danser på operaen.

Du er en singel mann på 32 år som jobber på en videregående skole. Moren din er jøde.

Du er en 17 år gammel gutt som nettopp har blitt far. Du går på videregående skole.

Du er 15 år gammel gutt fra Midtøsten som nettopp har kommet alene til Norge.

Gå ett skritt frem hvis påstanden stemmer med din rolle:

- Jeg har ferie de samme dagene som min religions høytider.
- Ingen har noen gang spurt om jeg er gutt eller jente.
- Jeg behøver ikke å spare i slutten av måneden.
- Ingen har forklart mitt humør med at jeg har mensen.
- Jeg er ikke urolig for min fremtid.
- Min jobbsøknad har aldri blitt sortert bort på grunn av at jeg har et merkelig navn.
- Jeg føler at mitt språk, min religion og min kultur respekteres av samfunnet jeg lever i.
- Jeg er ikke redd for å bli stoppet av politiet.
- Jeg kan kjøpe hudfargede plaster som ligner min egen hudfarge.
- Jeg har aldri blitt kalt noe nedsettende på grunn av min seksuelle orientering eller mitt kjønnsuttrykk.
- Jeg kan bade i offentlige svømmehaller uten å tenke over hvilken garderobe jeg skal bruke.
- Jeg kan velge hva jeg vil jobbe med.
- Jeg har ikke opplevd at noen har kastet skeptiske blikk etter meg på byen.
- Ingen har spurt meg hvilket land jeg *egentlig* kommer fra.
- Folk tror jeg har gode datakunnskaper.
- Jeg har ikke hatt noen økonomiske vanskeligheter.
- Jeg har et norsk pass.
- Jeg kommer inn i bygninger uten problemer, selv om det er trapper opp til døren.
- Jeg har aldri skammet meg over klærne mine eller hjemmet mitt.
- Jeg føler at mennesker hører på meg og tar meg på alvor.
- Jeg kan besøke myndighetene uten å ha med tolk.
- Jeg kan gå hånd i hånd med den jeg elsker uten å få rare blikk.
- Jeg kan være gatemusikant som sommerjobb uten å bli jaget av politiet.
- Jeg behøver ikke lete etter tilbud når jeg handler mat.
- Foreldrene mine og lærerne mine har fått meg til å tro at jeg kan bli hva jeg vil.
- Jeg er sjelden redd når jeg er ute på kveldene.
- Det er lett å få informasjon på morsmålet mitt.
- Ingen har kalt meg «søte, lille deg».
- Jeg er ikke på vakt når jeg går alene forbi en gruppe menn.
- Jeg har aldri behøvd å fortelle slektningene mine hva slags seksuell orientering jeg har.

Øvelse 5

Giraff- og sjakalspråket

Ikkevoldelig kommunikasjon (NVC) utviklet av psykologen Marshall B. Rosenberg.

Tid:
20 - 30 minutter.

Utstyr:
Tavle eller flippover og tusjer.

Mål:
Lære om giraffen som inspirasjonskilde i god kommunikasjon. Ta ansvar for hvordan vi kommuniserer med hverandre på en god måte.

Gjennomføring:

1. Leder spør forsamlingen om det er noen som kan tenke seg å tegne en giraff på tavla. Det er flere fordeler med denne inngangen. Ofte er litt sjenerte ungdommer gode til å tegne. Da får de anledning til å markere seg. I tillegg kan tegningen ofte være litt morsom og skape god stemning.

2. Leder spør videre hva som kjennetegner en giraff? Hun forstørrer eller utfyller tegningen med det som blir sagt i rommet. Noe som bør nevnes er:
   - Lang hals som gir overblikk.
   - Store øyne som ser nøye etter hva som rører seg.
   - Lange, tynne ben som gjør at den ofte beveger seg sakte.
   - Det sies at giraffen har verdens største hjerte.
   - Store ører.
   - Vegetarianer og derfor fredelig for andre dyr og mennesker.

3. Leder spør så om noen kan tegne en sjakal. Gå gjennom samme prosedyre her. Hva kjennetegner en sjakal?
   - Beveger seg fort.
   - Beveger seg etter instinkt som lukt.
   - Et rovdyr med spisse tenner. Angriper.
   - Lite/vanlig hjerte.
   - Har behov for å få sine behov tilfredsstilt umiddelbart.
   - Er lav og har ikke overblikk.

4. Disse to dyrene kan lære oss mye om hva slags kommunikasjon som fungerer best.
   Giraffen:
   Jeg-språk. Snakker ut fra seg selv. F. eks: *Jeg tenker at det er rotete her, jeg tror at ... , jeg opplever at ...*
   - Venter med å uttale seg til en har fått oversikten over situasjonen.
   - Lytter til det den andre har å si.
   - Lytter til hjertet sitt.

   Sjakalen:

• Du–språk. Snakker bare om den andre som om den vet alt hva den andre tenker. For eksempel: *Du roter alltid her, du er en så rotete person, du tror at jeg ikke bryr meg, liksom ...*
• Uttaler seg før den har analysert situasjonen.
• Uttaler seg mens den har mange følelser som sinne og frustrasjon.
• Snakker før den lytter.

Mens sjakalen bare reagerer uten å tenke, så går giraffen gjennom fire faser når den uttaler seg:
a) Observasjon. Gir uttrykk for hva den ser og hører. Uten å bedømme!
b) Følelsen. Gir uttrykk for hva opplevelsen gjør med egne følelser.
c) Behovet. Gjør seg opp en vurdering av hva en selv trenger for at det skal bli bedre.
d) Anmodning. Den siste fase går på å gi en presis formulering av hva en har bruk for (noe som er gjennomførbart og konkret).

5. Deltakerne kan gå sammen to og to. Den ene kan begynne med å bruke giraffspråket og fortelle hvordan hun ønsker at konfirmantleiren skal være/beskriver hvordan den har vært. Den andre skal så gjøre det samme, men bruke sjakalspråket i stedet. Andre eksempler det går an å bruke er: Én er alltid sent ute (ungdom–ungdom) eller den ene rydder aldri rommet sitt (ungdom–voksen).

6. Refleksjon i plenum.
• Hva følte den som ble snakket til av en giraff?
• Hva følte den som ble snakket til av en sjakal?
• Har du noen gang opplevd at noen andre har brukt sjakalspråk?
• Hvordan kan kunnskapen om giraff- og sjakalspråket være et nyttig verktøy i hverdagen?
• Er det noen ganger vi bør/ kan/ har «rett» til å bruke sjakalspråket?
• Hvordan kan en øve seg i giraffspråket?
• Kan du tenke deg noen fortellinger fra Bibelen der giraffspråket blir brukt?

Bibelstudie

Matteus 15, 21-28: Jesus og den kanaaneiske kvinnen.
(Til sammenligning kan en også lese Markus 7, 24-30.)

Matteus 15, 21-28

21Så dro Jesus derfra og tok veien til områdene
omkring Tyros og Sidon. 22En kanaaneisk kvinne
fra disse traktene kom og ropte: «Herre, du
Davids sønn, ha barmhjertighet med meg! Dat-
teren min blir hardt plaget av en ond ånd.»
23Men han svarte henne ikke et ord. Disiplene
kom da og ba ham: «Bli ferdig med henne, hun
roper etter oss.» 24Men han svarte: «Jeg er ikke
sendt til andre enn de bortkomne sauene i Israels
hus.» 25 Da kom hun og kastet seg ned for ham
og sa: «Herre, hjelp meg!» 26Han svarte: «Det
er ikke rett å ta brødet fra barna og gi det til
hundene.» 27«Det er sant, Herre», sa kvinnen,
«men hundene spiser jo smulene som faller fra
bordet hos eierne deres.» 28Da sa Jesus til henne:
«Kvinne, din tro er stor. Det skal bli som du vil.»
Og datteren ble frisk fra samme stund.

Bakgrunn:

Geografi og etnisitet

I denne bibelteksten beveger Jesus seg nordover langs kysten til det som i dag fortsatt heter Tyr eller Sour, og ligger i dagens Libanon. På Jesu tid var hele regionen del av Romerriket, som del av provinsen Syria, og mennesker med ulik religiøs bakgrunn levde ikke langt fra hverandre. I dagens fortelling hører vi om en kvinne som kom fra en annen tradisjon enn Jesus selv. Jesus var jøde og hadde vokst opp i en jødisk familie, med jevnlige besøk til synagogen og markering av jødiske høytider. Hun derimot, var i følge Matteus *kanaaneer*, og i parallellhistorien i Markusevangeliet kan vi lese at hun var fra folket som kalte seg fønikere. I Det gamle testamentet kan vi lese om kanaaneerne som bodde i området hvor jødene bodde, men det var ikke vanlig å kalle folk i Tyros for kanaaneere på den tiden evangeliene ble skrevet ned. Hvorfor da Matteus omtaler kvinnen som dette, vet vi ikke. Det kan kanskje ses i sammenheng med en lang konflikt mellom hebreere og kanaaneere i landet. I denne fortellingen møter vi Jesus med en klar forestilling om hvem som er utenfor og innenfor, og det er ingen tvil om at vi får høre en samtale/diskusjon mellom Jesus og en som ikke var jøde.

Kjønns- og maktstrukturer

Det var ikke vanlig at en kvinne tok kontakt med en fremmed mann. Det var heller ikke vanlig at en mann verken tok kontakt med eller lyttet til en fremmed kvinne. Vi vet ikke hva slags status denne kvinnen hadde i sitt eget samfunn. Det som samtidig kommer frem i teksten i Markusevangeliet er at kvinnen snakker gresk og eier en seng, noe som betyr at hun sannsynligvis var en ganske ressurssterk kvinne, kanskje både økonomisk og sosialt. Slik må vi også ta i betraktning at ikke alle nødvendigvis hadde muligheten til å gjøre det samme som henne. Kvinner i verden i dag er som på Jesu tid i svært ulike posisjoner. Noen er undertrykt i kraft av sitt kjønn, noen er også diskriminert religiøst, etnisk, økonomisk og ut fra klasse.

Skjellsord:

En *hund* (valp). I sammenhengen Jesus bruker ordet her er det et nedlatende ord. Det er noe mindreverdig og urent.

Gjennomføring:

Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Alle leser et vers eller en del av teksten hver.

Spørsmål til samtale:

- Hva legger du merke til i teksten? Noe du syns er interessant? Merkelig? Provoserende? Fint?
- Hva får vi vite om personene i teksten?
- Hvem er hovedpersoner i fortellingen?
- Ser du noen paralleller mellom bibelteksten og øvelsen(e) vi gjorde i forkant?
- Hva handler denne fortellingen om? Hva er tema?
- Hvordan er samtalen og hvordan utvikler den seg?
- Hvordan kan denne samtalen handle om makt og avmakt?
- Undersøk hva Jesus sier og gjør i denne teksten. Hvordan synes du Jesus behandler kvinnen i teksten?
- Hvorfor sammenlignet Jesus kvinnen (og kanaaneerne) med hunder? Er ikke dette et skjellsord?
- Hva er maktforholdet mellom Jesus og kvinnen i forhold til samtalen de har, og måten de snakker med hverandre?
- Hva gjør kvinnen?
- Hva formidler Jesus om Gud?
- Kan du kjenne deg igjen i denne fortellingen?
- Hvem kan være *barna* og *hundene* i dagens samfunn?
- Hva har folkegruppe og religion å si i denne fortellingen?
- Hva kan denne fortellingen lære oss om hvordan forholde oss til mennesker med annen bakgrunn enn oss selv?

2. Gjenkjenne det onde i mitt hjerte?

2.1 Frykt og fordommer

Mennesker hater hverandre fordi de frykter hverandre.

De frykter hverandre fordi de ikke kjenner hverandre.

De kjenner ikke hverandre fordi de ikke har kontakt med hverandre.

De har ingen kontakt med hverandre fordi de lever atskilt.

Martin Luther King jr.

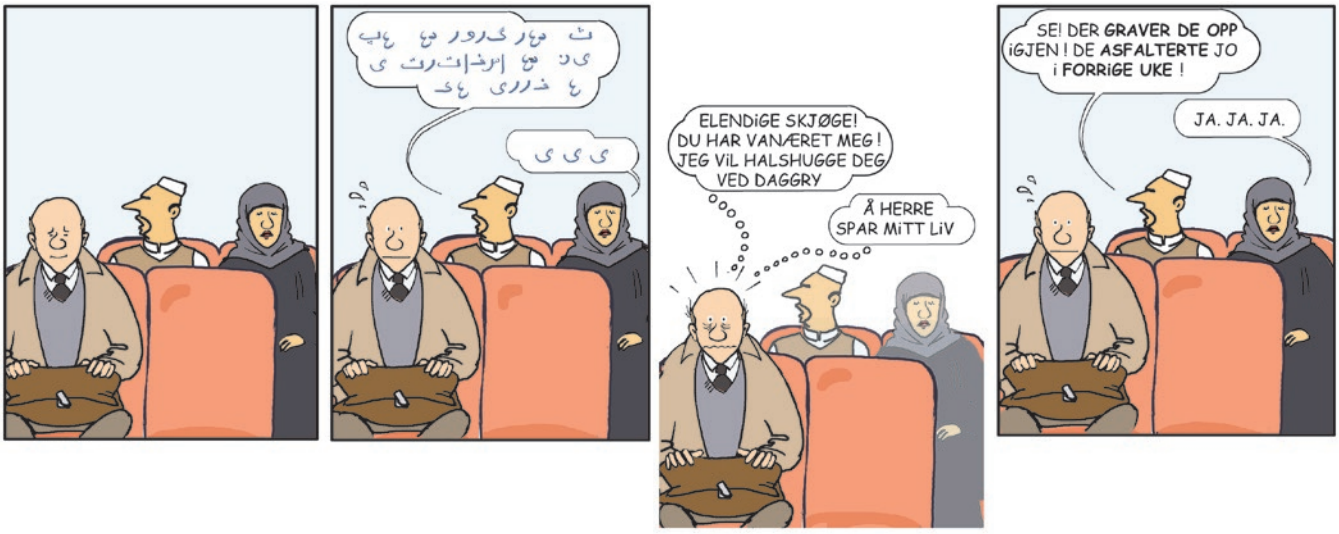

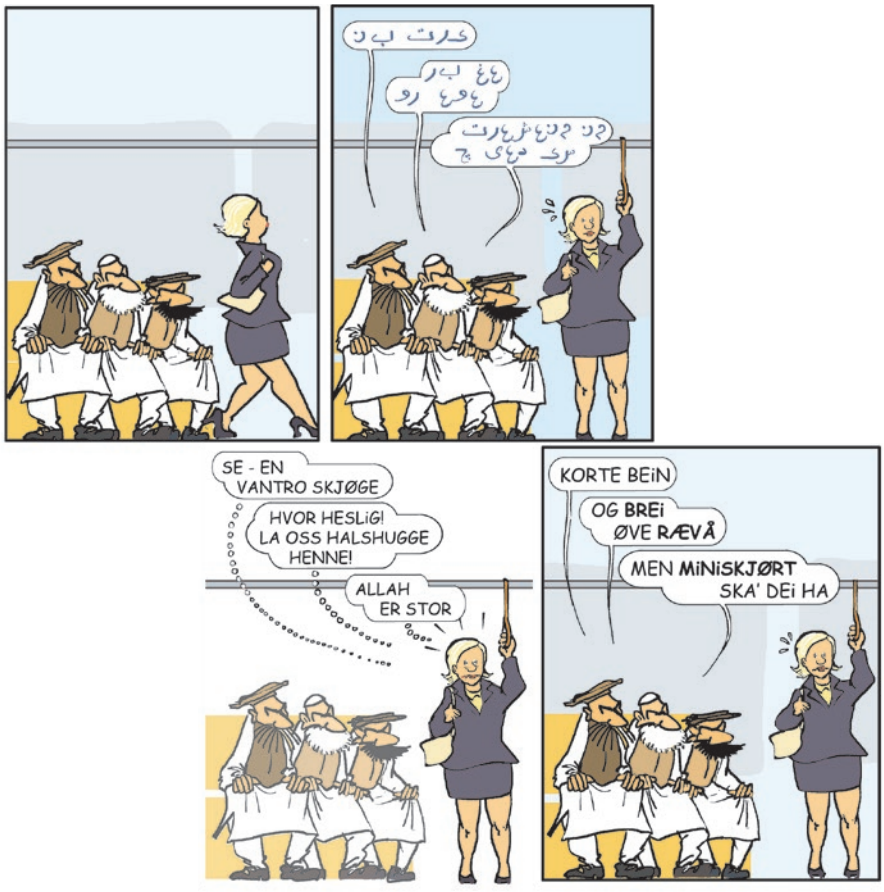

Tema:

Hva frykter vi mest: å bli holdt utenfor eller å stå overfor det vi ikke kjenner? Er vi redd for «de fremmede»? Hvordan reagerer vi på det vi opplever som skremmende? Ofte går vi i forsvarsposisjon eller blir sinte, men hva er det som gjør at vi reagerer sånn? Ville vi reagert sånn hvis vi kun var opptatt av fakta og ikke hadde tatt hensyn til alt vi er blitt fortalt uten å vite om det *virkelig* er sant?

Mål:

Få deltakerne til å reflektere over hva som skremmer oss, hvordan vi reagerer når vi blir redde og om det er grunn til å bli redd. La deltakerne reflektere over å være på «utsiden». Har vi fordommer som gjør at frykten ikke er begrunnet i virkelighet, og kan vi lære oss å se våre egne fordommer?

Øvelse 1

Inn i sirkelen

Denne øvelsen er skrevet ned med inspirasjon fra Harald Vikens Manual in non-violent Communication and Mediation, Røde kors. En variant fins også i Geir Dales bok Fra konflikt til samarbeid – grunnbok i konfliktarbeid med ungdom.

Tid:
20 – 30 minutter.

Mål:
Identifisere spenningen mellom å være individ og det å tilhøre en gruppe. Oppleve og mestre utestengelse, tilegnelse av kunnskap, finne koder for aksept. Oppdage gruppe- og utfrysingsmekanismer. Øke selvtilliten til deltakerne. Oppmuntre til kreativitet. Øvelse i å finne alternativer til vold.

Gjennomføring:
Be to eller tre frivillige gå ut på gangen. Når disse er ute av rommet og ikke kan høre hva som blir sagt, instruerer du resten av gruppen.

Be deltakerne om å stå tett sammen i en sirkel, låse armene godt sammen, og vende ansiktene inn mot sirkelen. Deres oppgave er å stå sammen og ikke la andre komme inn. Med et unntak, *nøkkelen* til øvelsen: om de «utestengte» ber høflig om å få lov til å komme inn i sirkelen. Da slippes de umiddelbart inn i sirkelen og blir en del av den. Hvis sirkelen skulle ødelegges og noen av deltakerne blir dratt ut, er det viktig at sirkelen åpner opp for ham/henne på en annen side. Ingen fra gangen skal få komme inn i sirkelen ved hjelp av fysisk makt.

De frivillige på gangen blir så fulgt inn i rommet, en og en eller to og to. De blir forklart at de skal komme seg inn i sirkelen til de andre, om de er to gjerne gjennom å samarbeide (snill versjon). De kan også få lov til å konferere seg imellom om hvordan de skal gjøre det.

OBS!
Denne øvelsen kan lett bli voldsom. Leder må derfor være svært bevisst at han/hun avbryter mislykkede forsøk på å bli del av sirkelen ved å si: «Tenk nytt! Prøv en annen måte». Øvelsen kan oppleves ganske utestengende og det er derfor viktig at det er frivillige som er utenfor i denne øvelsen. Er det en og en som kommer inn må gruppen oppleves som en trygg gruppe for alle.

Spørsmål til samtale:
- Hva så de frivillige da de kom inn i rommet?
- Hva gjorde de frivillige da de kom inn i rommet?
- Hvordan oppleves det å se alle de andre stå sammen med ryggene til?
- Hvilke strategier/teknikker ble brukt?
- Hva fikk henne/ham til å endre strategi?
- Hvordan var det å oppdage «nøkkelen»?
- Hvordan opplevdes det å være en del av sirkelen?
- Hvordan opplevdes det å stenge noen ute?
- Hva slags følelser hadde de i ringen for den som var utestengt?
- I hvilke andre situasjoner har deltakerne opplevd det samme?
- Endret deltakerne følelser underveis?

Øvelse 2

Klappe hverandre inn i sirkelen

En versjon av denne øvelsen er muntlig overlevert av Harald Viken som er instruktør ved Røde Kors Gatemekling.

Gjennomføring:

Alle går ut av rommet med unntak av 3-4 personer inkludert leder (dette kan gjerne være de to-tre som i forrige øvelse var «utenfor»). Dere setter dere i en liten sirkel på gulvet eller på stoler. En gjenstand (f.eks. bok) plasseres lett synlig utenfor sirkelen, og i midten av sirkelen kan det ligge en liten duk/stå et lite bord/ eller lignende.

En av personene fra utsiden blir ropt inn i rommet. Den eneste instruksjonen de utenfor har fått er at de skal få hjelp til å finne ut hva de skal gjøre, men uten å stille et spørsmål, de må «føle» seg frem. I sirkelen sitter alle med «steinansikter» og ser innover. Når personen utenfra nærmer seg gjenstanden (boken), begynner dere forsiktig å klappe i hendene. Når personen tar opp boken, klapper dere kraftigere. Når personen går med boken inn mot sirkelen, klapper dere enda kraftigere, helt til personen legger boken på duken/bordet i midten, da er det vill jubel! Den første blir innlemmet i sirkelen, og neste person slippes inn. Det kan være lurt å legge ut to like gjenstander (to bøker) for de to siste som slippes inn, avhengig av hvor trygge deltakerne i gruppen er på hverandre.

Spørsmål til samtale:

- Hvordan opplevdes det å se alle i sirkelen sitte med steinansikter da du kom inn?
- Hvordan var det å komme inn uten å ane hva du skulle gjøre?
- Hvilke strategier/teknikker ble brukt for å finne ut hva du/dere skulle gjøre?
- Hva fikk deg til å endre strategi?
- Hvordan var det å oppdage «nøkkelen»?
- Hvordan opplevdes det å være en del av sirkelen?
- Endret deltakerne følelser underveis?

Tid:

Avhengig av størrelse på gruppen, men med 10-14 deltakere tar det ca. 30 minutter.

Utstyr:

En gjenstand, f.eks. en bok.

Mål:

La deltakerne få kjenne på kroppen hvordan det er å stå utenfor et fellesskap, men i motsetning til forrige øvelse (som denne øvelsen gjerne kan brukes i forlengelse av), prøver fellesskapet her å inkludere deltakerne med ikke-verbale hint og «råd». Øvelsen gir også en god følelse av mestring.

Øvelse 3

Hybelannonsen

Øvelsen er omarbeidet versjon av materiellet fra Skeiv ungdom og fra kursmateriellet Mangfold og Dialog (MOD).

Tid:
Avhengig av størrelse på gruppen, men med 10-14 deltakere tar det ca. 30 minutter

Utstyr:
Kopier opp listene under; 1 og 2.

Mål:
Denne øvelsen synliggjør egne fordommer og forestillinger.

Gjennomføring:
Del deltakerne inn i grupper på fem personer og fortell høyt:

Familien din har to hybelleiligheter i kjelleren som du og din storebror har fått. Din storebror har imidlertid akkurat flyttet til Australia for å studere, og foreldrene dine har bestemt at hans hybelleilighet nå skal leies ut. Du og leieboeren får adskilte rom og bad, men dere har rom vegg i vegg med hverandre. Dere setter inn annonse i avisen og får syv svar. Du skal avgjøre hvem du helst vil at flytter inn.

Si klart i fra at deltakerne først skal jobbe alene. Del ut liste 1 til hver av dem. Gi deltakerne fem minutter (maks ti minutter). Bryt inn og forklar at hver gruppe nå skal bli enige om en felles rangering (maks 15 minutter). En deltaker fra hver gruppe presenterer så sin gruppes rangering og begrunner denne. Leder/lærer skriver rangeringene opp på tavla.

Fortell så: *Alle kommer uansett på visning, og dere får følgende tilleggsopplysninger om de som har svart på annonsen. Vurder søkerne på nytt.*

Videre deler du ut liste nr. 2. Gi deltakerne fem minutter til å rangere søkerne på nytt. Hver gruppe skal bli enige om en rangering og presentere for resten. Skriv så opp resultatene av rangeringene i gruppene i et skjema på tavla.

Sett av 15 minutter til diskusjon.

Spørsmål til samtale:
- Hvordan klarte dere å bli enige?
- Hva var viktigst for ditt/deres valg?
- Forandret tilleggsopplysningene prioriteringen?
- Var det noen dere ikke ville valgt inn til visning?
- Hva er konsekvensen av valgene dere har gjort?
- Hvem fikk ikke hybel av noen av dere?
- Hva er diskriminering?
- Har dere eksempler på diskriminering i dagens samfunn?
- Har dere eksempel på diskriminering i kristne miljøer?
- Hvor kommer disse holdningene fra?
- Er det noe du selv mener, eller er det noe du har hørt fra andre?

Liste 1: e-poster	Liste 2: På visning
1: Vi trenge leilighet. Jeg er utdanna murer men har ingen jobb nå. Vi komme fra Polen 1 år siden. Min kone og jeg går på norskkurs. Skriv til oss: Anna og Konrad Elschpeta.	**1:** Konrad og Anna syns leiligheten er flott. Konrad har problemer med å komme inn døra til badet på grunn av overvekt, men ellers er de svært fornøyd.
2: Jeg heter Aziz, er 26 år og Vålerengafan. Jeg er kjempeinteressert i hybelen. Har BMW og terrrieren, Creon. Han er en god vakthund, men kjempesnill. Kan nås på mobil, når jeg ikke pumper jern på treningsenteret. . 91	**2:** Aziz er pasifist og sivilarbeider. Han er ansatt via et antivoldsprosjekt og jobber med ungdomsavdelingen i Vålerenga fotballklubb. Han er blant annet fotballtrener for 2 lag og holder kurs på skoler i Oslo om kommunikasjon og antirasisme.
3: Sebastian, en 24 år gammel student som studerer til å bli legesekretær, og hunden Odin, trenger hybel. Telefon: 48 ...	**3:** Odin er en svær rottweiler. Sebastian er snauklipt og har oppbrettede olabukser og armyboots. Han spør om det bor noen «pakkiser» i nabolaget og virker lettet når du sier nei. Han har vært student i 3 uker.
4: Jeg, Petter Jensen, ser etter et sted å bo for et vennepar. De er i slutten av 20-årene og veldig hyggelige. Kan hjelpe til med praktisk arbeid. Ring meg på tlf 93 ...	**4:** Petter Jensen er miljøarbeider i Frelsesarmeen og kommer med sine venner, Georiana og Stefano, som smiler fra øre til øre når de ser hybelleiligheten. I fjor mistet de jobben i Portugal og leter nå etter strøjobber i Norge for å kunne finansiere skolegang for sine 3 barn i Romania. Til vanlig sover de i bilen sin, men etter at Georgiana fikk en liten stilling i Kirkens bymisjons arbeid for rom, har de nå tatt seg råd til å bo et sted hvor ikke politiet jager dem.
5: Nora heter jeg, er 24 år, og er veldig interessert i hybelleiligheten dere leier ut. Jeg er legestudent på 3. året og leter et sted å bo nært universitet. Det blir for lang pendlevei på hverdagene fra mine foreldre i Moss, men kommer til å være mest hos dem i helgene. Jeg kan kontaktes på 23 ...	**5:** Nora er høflig og ydmyk. Hun er kledd i langt skjørt med en vid overdel. På hodet har hun en hijab med rosemønster satt stramt på plass av gullfargede nåler.
6: Halla! Topp annonse dere hadde på finn.no! Jeg trenger en plass å bo så fort som bare f... Grei og litt vill jente som vil bort fra mor og far (de betaler – de har mye penger). Trude, tlf: 94 ...	**6:** Trude hadde med seg vennene, Hilde og Alexander, da hun kom. Hun er 16 år og går første året på tømring, yrkesfaglig utdanning. Hun vanker på Blitz og jobber i redaksjonen for Gateavisa. Hun opplyste at hun ville respektere de reglene som gjaldt for leiligheten og at hun ikke ville lage bråk.
7: Jeg hørte om leiligheten deres i dag. Jeg ønsker å starte et nytt og bedre liv med Jesus som har frelst meg. Jeg ønsker å bosette meg utenfor sentrum og håper at dere vil gi meg sjansen. Ring tlf 22 ... og spør etter Tor Gunnar.	**7:** Tor Gunnar la «alle korta på bordet» og fortalte at han har hatt problemer med alkohol og narkotika. Han har vært gjennom diverse kursopplegg som ikke fungerte for ham. Det var først da han fant Jesus for 6 måneder siden at han klarte å slutte. Han vil bli fulgt opp jevnlig av Blåkors. Tor Gunnar har fått praksisplass på Sætre kjeksfabrikk og skal begynne der på mandag. På fritiden oppsøker han homoutestedene i Oslo for å omvende dem fra et liv i synd.

Bibelstudiue

Matteus 25, 31-46: «Dommen» (Til sammenligning kan en også lese Markus 7, 24-30) og Lukas 8, 40-56: Frykt ikke!

Matteus 25, 31-46

31Men når Menneskesønnen kommer i sin herlighet, og alle englene med ham, da skal han sitte
på sin trone i herlighet, 32og alle folkeslag skal samles foran ham. Han skal skille dem fra hverandre, som en gjeter skiller sauene fra geitene, 33og stille sauene på sin høyre side og geitene på sin venstre.

34Så skal kongen si til dem på sin høyre side: 'Kom hit, dere som er velsignet av min Far, og ta i arv det riket som er gjort i stand for dere fra verdens grunnvoll ble lagt. 35For jeg var sulten, og dere ga meg mat; jeg var tørst, og dere ga meg drikke; jeg var fremmed, og dere tok imot meg; 36jeg var naken, og dere kledde meg; jeg var syk, og dere så til meg; jeg var i fengsel, og dere besøkte meg.' 37Da skal de rettferdige svare: 'Herre, når så vi deg sulten og ga deg mat, eller tørst og ga deg drikke? 38Når så vi deg fremmed og tok imot deg, eller naken og kledde deg? 39Når så vi deg syk eller i fengsel og kom til deg?' 40Og kongen skal svare dem: 'Sannelig, jeg sier dere: Det dere gjorde mot én av disse mine minste søsken, har dere gjort mot meg.'

41Så skal han si til dem på venstre side: 'Gå bort fra meg, dere som er forbannet, til den evige ild som er gjort i stand for djevelen og englene hans. 42For jeg var sulten, og dere ga meg ikke mat; jeg var tørst, og dere ga meg ikke drikke; 43jeg var fremmed, og dere tok ikke imot meg; jeg var naken, og dere kledde meg ikke; jeg var syk og i fengsel, og dere så ikke til meg.' 44Da skal de svare: 'Herre, når så vi deg sulten eller tørst eller fremmed eller naken eller syk eller i fengsel uten å komme deg til hjelp?' 45Da skal han svare dem: 'Sannelig, jeg sier dere: Det dere ikke gjorde mot én av disse minste, har dere heller ikke gjort mot meg.' 46Og disse skal gå bort til evig straff, men de rettferdige til evig liv.»

Lukas 8, 40-56:

40Da Jesus vendte tilbake, sto folkemengden og tok imot ham, for alle hadde ventet på ham. 41En mann som het Jairus, kom fram; han var forstander for synagogen. Nå kastet han seg ned for Jesu føtter og bønnfalt ham om å komme hjem til seg. 42For hans eneste datter, som var omkring tolv år gammel, lå for døden. Mens Jesus var på vei dit, presset mengden seg inn på ham fra alle kanter.

43Det var en kvinne der som hadde hatt blødninger i tolv år. *Alt hun eide, hadde hun brukt til leger,• men ingen hadde klart å gjøre henne frisk. 44Hun nærmet seg Jesus bakfra og rørte ved dusken på kappefliken hans, og straks stanset blødningen. 45Da spurte Jesus: «Hvem var det som rørte ved meg?» Da ingen ville svare, sa Peter: «Mester, folk presser og trenger seg inn på deg fra alle kanter.» 46Men Jesus sa: «Det var noen som rørte ved meg, for jeg kjente at en kraft gikk ut fra meg.» 47Da kvinnen skjønte at det ikke kunne skjules, kom hun skjelvende fram. Mens alle så på, kastet hun seg ned for ham og fortalte hvorfor hun hadde rørt ved ham, og hvordan hun var blitt frisk med det samme. 48Da sa Jesus til henne: «Din tro har frelst deg, datter. Gå i fred!»

49Mens han ennå talte, kom det en fra synagogeforstanderens hus og sa: «Din datter er død. Bry ikke mesteren lenger.» 50Jesus hørte det og sa til faren: «Frykt ikke, bare tro, så skal hun bli reddet.» 51Da han kom fram til huset, lot han ingen andre bli med inn enn Peter, Johannes og Jakob og barnets far og mor. 52Alle gråt og jamret over henne. Men han sa: «Gråt ikke! Hun er ikke død, hun sover.» 53De bare lo av ham, for de visste at hun var død. 54Men han tok henne i hånden og ropte: «Barnet mitt, stå opp!» 55Da vendte livspusten hennes tilbake, og med en gang reiste hun seg. Han ba dem gi henne noe å spise. 56Foreldrene hennes ble ute av seg av undring, men Jesus forbød dem å fortelle noen om det som hadde hendt.

Bakgrunn:

Domsteksten som bilde på utestengelse

Domsteksten er en tekst som berører oss sterkt. Den berører frykten for dom og utestengelse. Den tar på alvor frykten vår for ikke å strekke til og gjøre det rette. Det skremmende bildet av en evig dom og en evig straff kan lett overskygge hvor sterkt teksten vitner om hvor viktig sosial rettferdighet er i vår jødisk-kristne tradisjon. Utestenges du fra fellesskap med andre oppleves det som en dom og en straff. Dette er gjenkjennelig fra historier om mobbing og diskriminering. Her går Jesus i rette med utestengelse ved å vise at han også er den utestengte.

Dom over hedningene

Matteusevangeliet er skrevet i etterkant av tempelets fall i Jerusalem i år 70. Evangeliet vitner om at forfatteren(e) har opplevd dype splittelser og vanskelige tider, som lett kunne tolkes som et tegn på de siste tider. Jesus holder en lang tale om prøvelser og vanskeligheter de troende går i møte. Tanken på en endelig dom når Messias kommer var ikke ukjent i samtiden. I den jødiske tradisjon som Matteus er skrevet innenfor, finnes det en tenkning om en egen dom for hedningene (de som ikke var jøder eller kristne). De skulle dømmes ut fra hvordan de har behandlet de troende. Her er det behandlingen av disse mine minste/søsken, de troende, som er domsgrunnlaget. Folkeslagene, eller hedningene, må ikke bli lik de troende for å bli frelst, men blir inkludert i Guds rike på bakgrunn av hvordan de har behandlet sine medmennesker.

Gode gjerninger

Teksten forteller at gode gjerninger kan frelse hedningene. Den sier dermed ikke noe direkte om vår forpliktelse til å gjøre gode gjerninger. Likevel ligger det en underliggende forventning i Matteustekstene om sosialt engasjement. Det gjelder også de som i teksten allerede er inkludert i fellesskapet.

Gjennomføring:

Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Alle leser et vers eller en del av teksten hver.

Spørsmål til samtale:

Matteusteksten

- Hva tenker du om denne teksten? Er det noe du reagerer på? Noe du syns er rart? Noe du syns er skremmende?
- Hva tenker du om billedspråket i teksten (f.eks. om inndelingen i sauer og geiter)?
- «Det dere gjør mot en av disse mine minste, har dere gjort mot meg».
- Hva sier denne setningen om Jesus?
- Hvem er «mine minste»?
- Hva forteller teksten om sosialt ansvar?
- Hva forteller teksten om utestengelse og frykt?
- Hvordan fungerer utestengelse i dag?
- Hvordan kan denne teksten brukes til å undertrykke mennesker?
- I denne teksten snakker Jesus om hvordan folkeslagene eller hedningene, de som ikke tror på ham, skal dømmes på bakgrunn av hvordan de har behandlet «disse mine minste». Hva forteller det om vårt etiske ansvar, også overfor ikke-kristne?
- Hvordan deler denne teksten mennesker opp i grupper?

Bakgrunn for Lukasteksten:

I Lukasteksten er det Jesus som frigjører, en som gjenoppretter sosiale relasjoner og trygghet, vi er vitne til. Under menstruasjon ble kvinner regnet som urene og skulle holde seg borte fra sosiale fellesskap til blødningene var over. For kvinnen som hadde hatt blødninger i tolv år (like lenge som alderen på den døende datteren) innebar det en permanent utestengelse fra samfunnet. Bare det å nærme seg en menneskemengde var en risiko, som hun kanskje gjorde ut i fra desperasjon. Kvinnen og den tolv år gamle datteren, som begge er preget av sykdom, urenhet og død, blir igjen inkludert i fellesskapet og kalt *døtre*.

Spørsmål til samtale:

- Hva tenker du om denne teksten i forhold til den forrige vi leste?
- Hva sier denne teksten om utestengelse?
- I fortellingen blir Jesus dyttet rundt i folkemengden, mens i Matteusteksten er han både Menneskesønnen som sitter på en trone og den som viser seg i alle trengende. Ta utgangspunkt i disse bildene av Jesus og samtal om hvem Jesus er.
- Jesus sier «Frykt ikke, bare tro ... » Er det mulig å forholde seg til det vi er redd for på en så enkel måte? Kan slik tro endre våre fordommer?

2.2. Det ubehagelige i oss

Først forfulgte de kommunistene,

men jeg protesterte ikke,

for jeg var ikke kommunist.

Så forfulgte de fagforeningsfolk,

men jeg protesterte ikke,

for jeg var ikke fagforeningsmann.

Så forfulgte de jødene og sigøynerne,

men jeg protesterte ikke,

for jeg var ikke jøde eller sigøyner.

Så forfulgte de katolikkene,

men jeg protesterte ikke,

for jeg var ikke katolikk

Når de så forfulgte oss,

var det ingen igjen som kunne protestere.

Martin Niemöller (1945), tysk antinazistisk prest
(Det finnes flere versjoner av dette sitatet.)

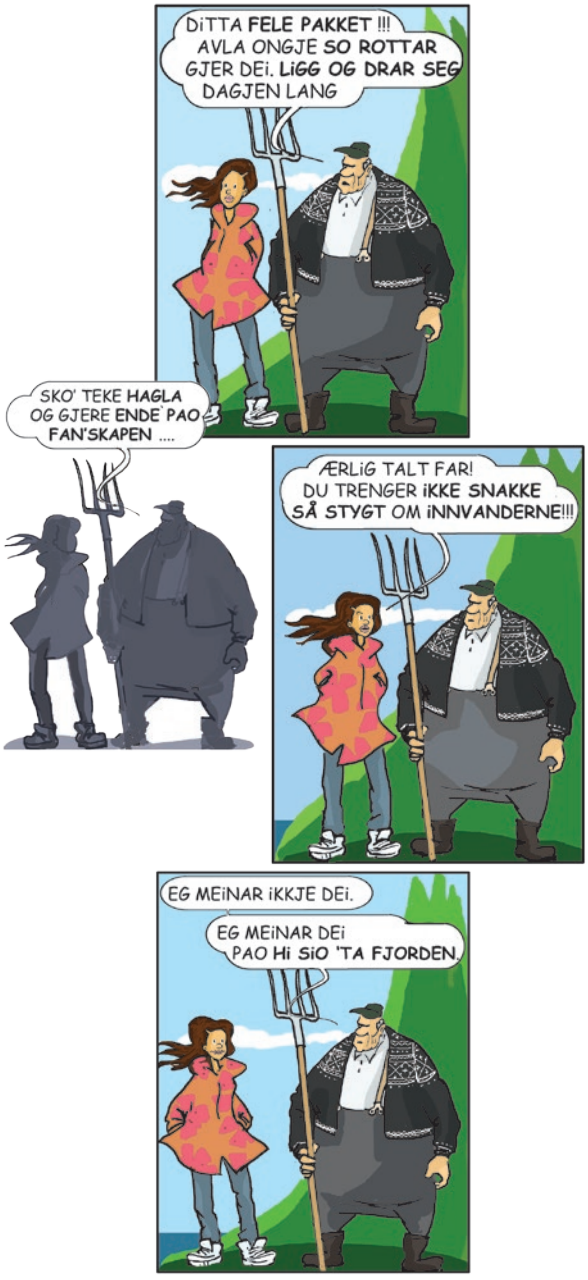

Tema:

Hva er som gjør oss ille til mote, som gjør at vi føler ubehag i møte med andre mennesker? Hva fører ubehaget til? Hva er som skjer når vi reagerer med sinne og aggresjon mot mennesker vi møter? Kan vi skille mellom berettiget og uberettiget sinne, eller til og med hat, mot et menneske eller en gruppe mennesker?

Mål:

La deltakerne reflektere over når irritasjon og sinne blir usaklig og irrasjonell. Hva er det i oss som fører til det? Hvordan kan vi håndtere slike situasjoner overfor oss selv? Og etterpå overfor dem det gikk ut over?

Øvelse 1:

Mormor var rasist

Tid:
30 minutter

Utstyr:
Utskrift av teksten til «Mormor». Mulighet for å lytte til låten av Odd Børretzen og Lars Martin Myhre.

Mål:
Reflektere over hvordan fordommer kan endre seg i et samfunn. Hvilke fordommer hadde mormor til Odd Børretzen, og hvilke fordommer har vi i dag? Hva betød disse fordommene for hvordan mormor oppførte seg, og hva betyr våre fordommer for oss i dag?

Gjennomføring:

Lytt til sangen *Mormor* av Odd Børretzen og Lars Martin Myhre fra albumet *Fra øverste hylle* (2004), mens alle følger med på teksten på papir.

Mormor

En gang trodde folk at hekser burde brennes
at jøder hadde horn og burde – sendes i hvert fall til Sverige (eller bortover der)
trodde folk på … hva tror vi på nå?
En gang trodde folk at jorden var flat som en kake og stor
det trodde for eksempel min bestemor – at jorden var jo stor - mens hun levde -
min bestemor – uendelig stor
Min mormor hadde aldri sett en neger,
men hun hadde sett bilder av en, nemlig et bilde i Allers illustrerte Familieblad
av Benjamin «Evil» Washington.
Han var neger og myrdet fire mennesker
i Visconsin og ble henrettet i St.Quentin i 1921.
Sett en neger?
Jeg tror ikke hun noen gang så en svenske.
For verden var meget stor den gangen min bestemor levde.
Uendelig stor.
Jeg skal forsøke å fortelle hvor stor verden var:
Min bestemor bodde i Øvre Sirdal i Vest-Agder.
Vi, det vil si mine foreldre, mine to brødre og jeg, bodde på Grorud.
En gang kom min bestemor på besøk til jul.
Da hadde hun først gått, på sine bein, tre mil til Tonstad.
Der overnattet hun hos sin søster, som bodde der.
Neste dag tok hun en liten vedfyrt dampbåt over Sirdalsvatnet til Moi. Derfra reiste hun med tog til Flekkefjord hvor hun overnattet hos en annen søster som var gift med postmesteren i Flekkefjord.
Tredje dagen tok hun kystruta, Gandsfjorden, Stavangerske Dampskibsselskap, til Oslo. Det tok to døgn. Hun hadde altså reist i fire døgn fra Vest-Agder til Oslo. Og enda var det en time igjen med bussen til Grorud.
Det er klart at verden var stor …
Da hun kom hadde hun fotsid, svart kjole med slåtte knapper hele veien ned fra halsen. Til hverdags gikk hun med tresko, men på reise hadde hun svarte sko. Hun hadde en koffert og en brun pappeske.
Min bestemor hadde altså aldri sett en neger og sannsynligvis aldri sett en svenske.
Men hun hatet svensker fordi hennes yngste bror, Jørn, ble stukket med kniv av en

svenske på en bar i Detroit i 1918.
Senere viste det seg at han ikke var svensk, men tysk, men visstnok med svensk mor. Eller var det far ….?
Min bestemor var ganske liten av vekst. En liten dame i svart fotsid kjole. Hun var meget snill mot oss barn.
Hun stekte rislapper og sa:
«No må di være gilde, bodn, og ete dokke mette».
Min bestemor visste at negre drepte folk i Amerika, at svensker stakk med kniv. Dertil, kom det frem, mislikte hun katolikker, tyskere, jøder og utlendinger.
Hun regnt dem som ukristelige (hun var sterkt troende), umoralske, upålitelige. Dertil henfalne til drikk, for hva skulle de ellers på den baren i Detroit? Min vesle mormor var rasist.
Hun var snill …
Hun hadde sett nissen flere ganger i kveldsmørket utenfor kjøkkenglaset.
Vi var hjemme hos henne i sommerferien og hun viste meg stedet hvor nissen hadde stått.
«Der sto han og glåbte. Ein liden tasse.»
Hun var, naturligvis, rasist, og jeg var meget glad i henne.
Hun, min bestemor, var rasist, men det var ikke så farlig, for hun møtte ingen svensker og ingen negre og ingen katolikker for verden var så stor.
De visste ikke hva hun mente om dem og hva de mente om henne er ikke godt å si.
Hun var redd for svensker, negre og kinesere og det er ikke mye å si på det, for hva visste hun om kinesere?
Når man tenker på hvor langt det var, den gangen, fra Øvre Sirdal til Grorud, hvor langt var det ikke da til Kina?
Redd for kinesere …?
Hun var redd for stavangerfolk, min mormor, mens hun levde.
Hun er død nå, for mange år siden.
En gang trodde folk at for eksempel en skomaker
burde holde kjeft og ikke tro at han var for eksempel baker
kort sagt: Burde bli ved sin lest
trodde folk var best, det trodde de på
hva tror vi på nå?
Min vesle mormor trodde at jorden var flat -
og stor, men tiden går.
Hva er det nå vi tror … ?

Teksten er gjengitt med tillatelse fra rettighetshaverne

Spørsmål til samtale:

- Hva slags følelser sitter du igjen med etter å ha hørt denne teksten?
- Unnskylder Odd Børretzen mormoren sin?
- Hvordan er vår verden forskjellig fra den verden som mormor levde i?
- Teksten snakker om hva vi tror på. Endrer det seg over tid, eller kan noen verdier og overbevisninger forbli de samme?
- En utfordring til gruppen er å ta teksten med hjem til egne foreldre og besteforeldre og spørre dem om hva de tenker om Børretzens tekst.
- Hva tror du blir skrevet om dine holdninger og meninger om 70 år? Vil mye ha endret seg eller er det de tror på om 70 år det samme som vi tror på i dag?
- Jesus levde i en bestemt tid og i et bestemt område av verden. Betyr det noe for hvordan vi lever som kristne? Hva betyr det i tilfelle?
- Hva betyr det at vi tenker at verden «går fremover»? Er det urettferdig å si at vi utvikler oss i positiv retning i forhold til mennesker som levde for 70 år siden, isteden for 200 år siden eller for 2000 år siden?
- Går verden fremover? Hva går eventuelt fremover? Og hva går ikke fremover?

Øvelse 2

Noen å hate

Tid:
30 minutter.

Utstyr:
Skriv ut teksten til «Noen å hate». Mulighet for å spille musikken eller for å vise opptak av konsert med projektor.

Gjennomføring:

Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Alle leser på omgang fra teksten til Raga Rockers (fra albumet *Rock'n'Roll Party*, 1990). Lytt gjerne til låten først fra YouTube[87] eller andre musikkmedier.

Noen å hate

Vers1: *Han der æ´kke sånn som deg*
Fort deg bort og ta han
Det er like godt som sex
Å banke en stakkars faen

Ref.: *Er det ikke deilig å ha noen å hate*
Føles det ikke godt å ha noen å hate
Er det ikke herlig å slå dem flate
Er det ikke deilig å ha noen å hate

Vers2: *Hør lyden av nakker som knekker*
Hør lyden av kjøtt som sprekker
Det er bare å følge fingeren som peker
Dit hvor de voksne leker

Tekst: Michael Krohn © Waterfall Music / Sony/ATV Music Publishing Scandinavia
Trykt med tillatelse av Notfabriken Music Publishing AB.

Spørsmål til samtale:

- Raga Rockers synger ironisk om hvor deilig det er å ha noen å hate. Men ironi fungerer bare når det er et snev av gjenkjennelse/sannhet i det som det ironiseres over. Mener Raga Rockers at det *er* deilig å ha noen å hate?
- I teksten er det ikke bare deilig å ha noen å hate – det er også deilig å bruke vold og *«... slå dem flate»*. Prøv å forklare hva vold kan være. Dette kan gjøres gjenom en samtale hvor alle får to minutter til å tenke på en erfaring de har med voldsbruk (slåsskamp, lusing, trakassering, mobbing, osv. Ikke nødvendigvis bare fysisk). Alle finner ett ord som beskriver historien de fortalte. Ordene skrives opp på tavlen. Ut fra ordene skal gruppen definere hva vold er. Ut fra definisjonen dere kommer frem til diskuter Raga Rockers «påstand» om at det er deilig å bruke vold.
- Det motsatte av kjærlighet er hat og vold, tenker mange. Elie Wiesel sa at det motsatte av kjærlighet er likegyldighet. Dikteren Paal Helge Haugen sier det slik (1997): «Motstandskampen tok ikkje slutt for femti år sidan. Det krevst av oss at vi lar den halde fram, så vi ikkje lar menneskeforakt og rasisme vekse fram i ly av fienden som aldri kapitulerte. Vår eiga likesæle.»[88] Hva tenker du? Er det mulig å sette opp slike enkle motsetninger (hat – kjærlighet eller hat – likesæle/likegyldighet), og hvilke er riktig?
- Raga Rockers sier at *«Det er bare å følge fingeren som peker – Dit hvor de voksne leker»*. Hva tror du de mener med det?
- Er det mulig å bryte en voldsspiral (dvs. at vi ikke svarer på vold med vold, som igjen fører til mer vold...)? Hvordan kan vi gjøre det?
- Hva tror du Bibelen sier om dette? Er hat mye omtalt i Bibelen (eller vold for den saks skyld)?

87 Hentet 15.10.13: www.youtube.com/watch?v=iH7W6aIS1BE
88 Sitert i *Det kan skje igjen*, s. 49.

Øvelse 3

Sitater

Gjennomføring:

Samtale i plenum med visning av sitater på tavla. Leder velger selv hvilke sitater som er viktigst. Det er også mulig å henge opp sitatene rundt i rommet, la deltakerne gå rundt og lese, før alle samles til samtale om hvilke inntrykk deltakerne har fått. Hva har de reagert på? Hvordan opplevde de utsagnene?

Bruk videre definisjonene og kjennetegnene på antisemittisme, islamofobi og antisiganisme fra Bakgrunnkapittelet til å analysere utsagnene.

Spørsmål til samtale:

- Hvem er det som har kommet med utsaget og hvem retter det seg mot?
- Hva kjennetegner utsagnet (fordommer, hat, rasisme, stereotypier, frykt, ubehag, sinne, osv.).
- Er det noen fellestrekk ved utsagnene?
- Ett av utsagnene er hentet fra Bibelen. Hva tenker dere om stereotypier og fordommer uttrykt i Bibelen (Les mer om dette temaet i avsnittet «Jødehat» i kapittelet «Bakgrunn»).
- Har du hørt slike utsagn selv, eller lest dem på nett eller i aviser og bøker?
- Hvordan hadde du opplevd å bli kalt noen av de karakteristikker som gis ovenfor?
- Hvordan skal vi forholde oss til og motarbeide slike utsagn i hverdagen?

Sitater:

neste side

Tid:

20 minutter.

Utstyr:

Utskrift av sitatene til å henge opp på tavlen. Eller bruk av projektor.

Mål:

En påminnelse om hatspråk og fordomsfullt språk gjennom historien helt frem til våre dager. Slike ytringer finnes i alle miljøer og behovet for å bekjempe dem er tilstede overalt. Alle utsagnene representerer fordommer og feilaktige fremstillinger av grupper av mennesker. Noen er direkte rasistiske og voldsforherligende. Øvelsen går ut på å identifisere hva som kjennetegner utsagnene.

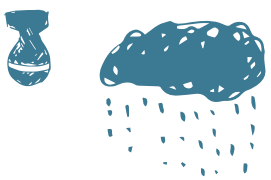

«Først må det settes fyr på deres synagoger og skoler og det som ikke brenner opp må begraves under jorden, slik at intet menneske noensinne skal kunne se en stein eller mur igjen etter dem. Dette må gjøres til ære for vår Herre og for kristendommen, […] Men hvis vi, nå som vi er informert, skulle finne på å beskytte disse jødiske husene, […] hvor de lyver om, spotter, forbanner, bakvasker og æreskrenker Kristus og oss (slik vi har hørt i det foregående), så ville det være som om vi gjorde alle disse tingene selv. […] For det andre anbefaler jeg at deres privathus blir ødelagt og jevnet med jorden. For også her gjør de det samme som de gjør i synagogene. Istedet kan de finne sitt hjem under et tak eller i en låve, slik tilfellet er med signøynerne.»[89]

«Vi skal ikke bare vende det andre kinnet til, men våge å gå inn i en åndskamp med islam, som slett ikke er noen tolerant religion. […] Vi lider av en underlig beskjedenhet over vår norske, protestantiske tro.» [90]

«I lengre tid var det stille rundt disse påtrengende, uvelkomne gjester. Sannsynligvis hadde de tatt en tur til sitt hjemland, - og man trakk uvilkårlig et lettelsens sukk ved tanken på, at de nå var forduftet for alvor. […] Og så […] slår man dørene på vidt gap for utenlandske omstreifere og gir dem lov til fritt at ferdes, hvor de vil, og som de vil! […] På sin vandring fra India kom sigøynerne omsider hit opp til det kalde nord. I store skarer skulle de inn i de nordiske land og ble en skrekk for bygdene. Det ble vedtatt den ene lov strengere enn den andre, de ble truet med utvisning, fengsel, dødsstraff. Men alt sammen til ingen nytte.»[91]

«Ytringsfriheten var underordnet respekten for krigsherren, voldsmannen og kvinnemishandleren Muhammed som myrdet og aksepterte voldtekt som erobringsteknikk.»[92]

«Blacks and Hispanics were too busy eating watermelons and tacos to read the fine print on their insurance policies.»[93]

«Islam er en åndsmakt. Den holder millioner fanget i åndelig mørke, benekter Kristus og bekjemper Guds planer med Israel og jødene. Den kan kun overvinnes ved Guds inngripen som resultat av kristnes bønner.»[94]

---

89 Luther, 1542.

90 *Wesenlund maner til åndskamp mot islam*, 1990. Utsagnet er av Rolv Wesenlund på Sjømannsmisjonens årsmøte.

91 Sitert fra Rosvoll & Bielenberg, 2012, s. 17. Utsagnet kommer fra Pastor Ingvald B. Carlsen, generalsekretær for Omstreifermissionen, som skrev dette innlegget etter at det kom et følge av «utenlandske sigøynere» til Norge i 1921. Carlsen var engasjert i «tatersaken» og i å få "bukt med omstreiferplagen". Taterne hadde på dette tidspunktet blitt internert for å bli fornorsket.

92 Hagen, Carl I., 2007. *Ærlig talt. Memoarer 1944-2007.* Oslo: Cappelen Damm. I selvbiografien til Hagen som kommentar til karikaturstriden, s. 539.

93 «60 Minutes»-journalist Mike Wallace under innspillingen av et innslag om forsikringssvindel i 1981, Corbett Report (hentet 16.10.13): www.corbettreport.com/articles/20091018_ambushing_wallace.htm. Vår oversettelse.

94 Magnus, 2004. Skrevet i forbindelse med lanseringen av den norske utgaven av Mark Gabriels bok «Islam og jødene».

«For dere, søsken, har fulgt eksempelet fra Guds menigheter i Judea, de som er i Kristus Jesus. Dere har måttet tåle det samme fra egne landsmenn som de har måttet tåle fra jødene, de som drepte Herren Jesus og profetene, og som forfulgte oss. De er ikke til glede for Gud og står alle mennesker imot. For de hindrer oss i å tale til hedningene slik at de kan bli frelst, og slik fyller de opp med synd på synd. Men vreden har til sist nådd dem.»[95]

«Roten til problemene ligger i selve den dysfunksjonelle sigøynerkulturen, og lite tyder på at sigøynerne vil endre den. […] det er viktigst å få barna gjennom skolen. Men dette er stikk i strid med de norske sigøyneres dysfunksjonelle kultur.»[96]

«What is called for here is not genocide, the killing off of the populations of incompetent cultures. But we do need to think realistically in terms of «phasing out» of such peoples. If the world is to evolve more better humans, then obviously someone has to make way for them. […] To think otherwise is mere sentimentality.»[97]

«I don't want any gypsies on board. Please get off.»[98]

«Vi ønsker å ta makten i samfunnet, renske ut jødene og sende innvandrerne ut av landet. Jødene er hovedfienden, de har drept vårt folk, de er ondskapsfulle mordere. De er ikke mennesker, de er parasitter som skal renskes ut […] Jeg beklager ikke hvis noe skjer med folk jeg ikke ønsker her i landet […]»[99]

[Å ta hensyn til muslimers religiøse følelser er] « … uforenlig med et verdslig demokrati og ytringsfrihet, hvor man må være rede til å finne seg i hån, spott og latterliggjørelse.»[100]

«Any Muslim who will not concede that there is a death-cult forming in the Muslim world, is either part of that cult, or an obscurantist – not a religious moderate.»[101]

«No, I don't know that Atheists should be considered as citizens, nor should they be considered patriots. This is one nation under God.»[102]

95 Paulus i sitt første brev til Thessalonikerne, 2, 14-16. Bibelselskapets oversettelse av 2011.
96 Snoen, 2008.
97 Richard Lynn, professor emeritus i psykologi, University of Ulster, sitert i en artikkel på nettsidene til Souther Poverty Law Centre (hentet 23.10.13): http://www.splcenter.org/get-informed/intelligence-report/browse-all-issues/1999/winter/race-and-reason. Lynn tilhører den "nyateistiske" ideologi, og mener også at ateister er mer intelligente enn troende og at menn er mer intelligente enn kvinner.
98 *T-banefører i Oslo: «I don`t want any gypsies on board. Get off please»*, 2013. Sagt over høyttaleranlegget på en T-bane på Majorstuen stasjon 18. februar 2013.
99 *Her blir Kjersti (19) nynazist*, 2003. Vigridleder Tore W. Tvedt til VG 14. juli 2003.
100 *Muhammed og røverhistoriene*, 2005. Flemming Rose, kulturredaktør i Jyllands-Posten, sitert i Ny Tid 30. september 2005 i forbindelse med karikaturtegningene.
101 *Who are the Moderate Muslims?* 2006. Sam Harris sitert i The Huffington Post, 16. februar 2006. Harris tilhører den «nyateistiske» ideologi som kritiserer alle religiøse tradisjoner, men særlig islam og muslimer.
102 Sitatet er hentet fra ReligiousTolerance.org. George H.W. Bush uttalte ifølge nettstedet dette som presidentkandidat for republikanerne 27. august 1987 (hentet 16.10.13): www.religioustolerance.org/quot_intol.htm.

«Israel har hatt onde hensikter helt siden oldtiden. Dets mål er å ødelegge alle andre religioner. Det er bevist fra historien at det var de som startet korstogene ... for at krigen skulle lede til svekkelse av både muslimer og kristne. De anser de andre religionene som lavere enn sin egen og andre folk for å stå på et lavere nivå.[…] For to år siden, da jeg var på besøk i Paris, hendte det at politiet oppdaget fem myrdede barn. Blodet var tappet ut, og det viste seg at noen jøder hadde myrdet dem for å ta blodet deres og blande det i brødet som de spiser denne dagen. Dette viser dere omfanget av jødenes hat og ondskap mot ikke-jødiske folk.»[103]

[The] «sons of Allah breed like rats»[104]

«Kommunister og en del Ap-folk smelter nå sammen med muslimer på den ene siden og utnytter sigøynere på den andre siden for å ødelegge samfunnet. Ethvert samfunn som mener å løse andre kulturers uansvarlige livsførsel og evt. påfølgende overbefolkning ved å importere deres lykkejegere og flyktninger hit har per definisjon tapt og vil utslette seg selv innen kort tid. Sigøynerne er et fullstendig unødvendig, men likevel sekundært problem ift importen av Islam.»[105]

«Folk mangler kunnskap fordi de kun har fått informasjon fra mediene, og mediene skriver bare negativt om islam. Jødedommen har mer mediekontroll, sier [X].
- Hvorfor skriver mediene bare negativt om islam?
- Fordi mediene har jødisk bakgrunn. Det er jøder som står bak mediene - det er det som ødelegger.
- Jøder har stor forretningsmakt i verden, gjentar [Y...].
- Hva er forholdet generelt mellom jøder og muslimer?
- Aldri vært noe bra.
- Hvorfor ikke?
- Hvorfor drepte tyskerne dem? Én grunn er at de er urolige folk i verden, sier [Y].»[106]

«Må Den Hellige utføre gjengjeldelse over arabernes hoder, slik at deres fremtid blir tapt og de blir utslettet. […] Det er forbudt å føle medfølelse for dem. Vi må sende raketter mot dem med glede, utslette dem. De er onde, de er fordømte.»[107]

«Adolf Hitler var et redskap for verdens sionisme, og det han gjorde ble finansiert av den velkjente Rothschild-familien for å overbevise jødene om å dra fra Europa til Israel for å etablere det nye riket. […] internasjonal sionisme prøver å ødelegge familieverdiene ved å promotere familier med single foreldre og familier med to av samme kjønn.»[108]

103 Sitert fra Rian, 2003, ss. 162-163. Saudi-Arabias kong Feisal uttalte dette i det egyptiske billedmagasinet *Al-Musawwar*, 4. august 1972.

104 *Oriana Fallaci, Incisive Italian Journalist, Is Dead at 77*, 2006. Oriana Fallaci, italiensk journalist, sitert av New York Times, 16. september 2006.

105 *Bare regjeringen kan løse sigøynerproblemet*, 2012. Innlegg fra «PeterB» på diskusjon.no, 14. juli 2012.

106 *Imam gir jøder skylda for mediedekning*, 2013. Intervju med imam Nehmat Al Shah og forstander Ghulam Sarwar i Dagsavisen 17. januar 2013.

107 Rabbi Ovadia Yosef sitert i Ha'aretz: 12. april 2001 («May the Holy Name visit retribution on the Arab heads, and cause their seed to be lost, and annihilate them. […] It is forbidden to have pity on them. We must give them missiles with relish, annihilate them. Evil ones, damnable ones.»).

108 Sitert fra nettstedet theologia.wordpress.com (hentet 23.10.13): http://theologhia.wordpress.com/2010/12/25/eng-metropolitan-seraphim-of-piraeus-had-made-anti-semitic-remarks-in-a-live-television-broadcast/. Uttalt av gresk-ortodoks metropolitt (biskop), Seraphim, i Pireus i et intervju på gresk TV 25.12.10. Våre oversettelser.

Øvelse 4

Avsløre hersketeknikker

(rollespill)

Denne øvelsen er inspirert av arbeidet til den norske sosialpsykologen Berit Ås.[109]

Gjennomføring:

Del gruppen opp i to (minimum 3 personer i hver gruppe). Hver gruppe skal bli enige om å spille ut et møte hvor noe skal avgjøres (møterommet på kontoret, planlegging av en skoleaktivitet, lagledermøte i idrettsklubben, styremøte i Statoil, regjeringsmøte, statsledere som kommer sammen, osv.).

En av deltakerne på møtet er ikke med i «gjengen», og blir konsekvent frosset ut av samtalen og bestemmelse for beslutningene som gjøres. Hver gruppe får tre måter å gjøre dette på, og de skal spille ut minst to av dem i rollespillet. De to gruppene får én hersketeknikk som er felles (lederen velger hvilken).

Den andre gruppen skal overvære rollespillet, og skal prøve å identifisere på hvilken måte den ene deltakeren blir frosset ut av møtet. Etterpå bytter gruppene rolle.

Fem måter å fryse ut den ene møtedeltakeren på:

- **Usynliggjøring**. Den utfrosne deltakeren i rollespillet blir bortglemt, oversett, forbigått, eller «overkjørt».
- **Latterliggjøring**. Den utfrosne deltakeren i rollespillet blir hånet og latterliggjort mer eller mindre åpenlyst når han eller hun kommer med bidrag til samtalen på møtet.
- **Tilbakeholdelse av informasjon**. Den utfrosne deltakeren i rollespillet har ikke den informasjon om saken som diskuteres som de andre i gruppen har, eller informasjon blir delt mellom de andre i gruppen uten at hun/han får tilgang på den (lapper, hvisking i øret, sms-meldinger på mobilen under møtet, osv.).
- **Fordømmelse uansett hva du gjør.** Den utfrosne deltakeren i rollespillet blir «straffet» uansett hva hun eller han gjør: snakker for mye eller er for passiv, kommer med dårlige ideer eller ingen ideer, osv. Også kalt dobbelstraffing.
- **Påføring av skyld og skam**. Den utfrosne deltakeren i rollespillet blir snakket ned til, personlige sider ved hennes eller hans liv blir trukket inn i møtet, ting som er sagt til enkeltpersoner i fortrolighet blir sagt på møtet, osv.

Tid:

40 - 60 minutter.

Utstyr:

Utskrift av hersketeknikkene, en på hvert ark. En tavle/whiteboard.

Mål:

Deltakerne skal lære å identifisere maktmisbruk i samtaler og møter mellom mennesker. Videre skal de lære å se dette i sammenheng med hatefull omtale av jøder og andre grupper av mennesker opp gjennom historien. Deltakerne skal lære hva hersketeknikker er.

109 *De fem hersketeknikker*, 2004.

Merk deg at hver gruppe må velge en kandidat til rollespillet som tåler å spille denne rollen. Det kan oppleves ganske sterkt selv om det «bare» er et rollespill.

Andre roller som fordeles (men alle skal fryse ut den ene deltakere i møtet):
- Lederen (kan også være den som blir frosset ut)
- Den brautende
- Den faktaorienterte
- Pessimisten
- Optimisten
- Den følelsesfulle
- Den kreative og nyskapende
- Den passive

La hver gruppe spille rollespillet noen minutter. Den andre gruppen skal så gjette hvilke herkseteknikker som ble brukt for å fryse ut den ene deltakeren. Hvis det er større grupper kan to deltakere blir «frosset ut».

Skriv opp forslag på tavle. Se om dere kan finne et eller to ord som dekker måten deltakeren ble frosset ut på. Kan dere finne frem til alle de fem hersketeknikkene, eller kanskje også flere?

Spørsmål til samtale:
- Hvordan opplevdes det å bli frosset ut/å fryse ut?
- Var det lett å identifisere hvem som ble frosset ut?
- Var det vanskelig å finne hersketeknikkene?
- Gjenkjenner du hersketeknikkene fra andre situasjoner?
- Brukes hersketeknikker mot grupper av mennesker i lokalmiljøet/samfunnet vårt, og i tilfelle hvilke?
- Hva kan den som er utsatt for hersketeknikker gjøre?
- Hva kan du gjøre om du merker at noen bruker hersketeknikker i møtet eller situasjonen du befinner deg i?

Øvelse 5

«Hva er... ?»

(stille diskusjon)

Gjennomføring:

A. Stille diskusjon
Skriv hvert av spørsmålene på ett A3–ark. Legg arkene på gulvet rundt i rommet. Sett på egnet musikk og gi beskjed om at det kun er lov å kommunisere ved å skrive på arkene. Deltakerne blir bedt om å svare på spørsmålene og diskutere skriftlig (omtrent som man gjør i en diskusjon på internett).

- Hva er rasisme?
- Hva er fremmedfrykt?
- Hva er diskriminering?
- Hva eksempler på ytringer preget av frykt?
- Hva er toleranse?
- Hva er respekt?

B. Samtale i plenum
Leder eller representanter fra deltakerne leser opp fra arkene. Et tema av gangen. Etter opplesning kan deltakerne komme med kommentarer. Viktig at ordstyrer følger med og kan gi utfyllende spørsmål knyttet til det som er skrevet.

Tid:
30 minutter.

Utstyr:
A3-ark og tusjer.

Mål:
Deltakerne skal lære å identifisere maktmisbruk i samtaler og møter mellom mennesker.

Bibelstudie

Lukas 10, 25-37: Den barmhjertige samaritan.

Lukas 10, 25-37:

25 Da sto en lovkyndig fram og ville sette Jesus på
prøve. «Mester», sa han, «hva skal jeg gjøre for
å arve evig liv?» 26 «Hva står skrevet i loven?» sa
Jesus. «Hvordan leser du?» 27 Han svarte: « Du
skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og
av hele din sjel og av all din kraft og av all din for-
stand, og din neste som deg selv.» 28 Da sa Jesus:
«Du svarte rett. Gjør det, så skal du leve.» 29 Men
han ville rettferdiggjøre seg selv og spurte Jesus:
«Hvem er så min neste?» 30 Jesus tok dette opp
og sa:
«En mann var på vei fra Jerusalem ned til Jeriko.
Da falt han i hendene på røvere. De rev klærne av
ham, skamslo ham og lot ham ligge der halvdød.
31 Nå traff det seg slik at en prest kom samme vei.
Han så ham, men gikk utenom og forbi. 32 Det
samme gjorde en levitt. Han kom, så mannen og
gikk rett forbi. 33 Men en samaritan som var på
reise, kom også dit hvor han lå, og da han fikk
se ham, fikk han inderlig medfølelse med ham.
34 Han gikk bort til ham, helte olje og vin på sårene
hans og forbandt dem. Så løftet han mannen opp
på eselet sitt og tok ham med til et herberge
og pleiet ham. 35 Neste morgen tok han fram to
denarer, ga dem til verten og sa: 'Sørg godt for
ham. Og må du legge ut mer, skal jeg betale deg
når jeg kommer tilbake.'
36 Hvem av disse tre synes du nå viste seg som
en neste for ham som ble overfalt av røvere?»
37 Han svarte: «Den som viste barmhjertighet
mot ham.» Da sa Jesus: «Gå du og gjør som han.»

Bakgrunn:

Samaritanerne

En gammel konflikt mellom samaritanene og judeere gjorde at disse to folkegruppene ikke ville ha noen med hverandre å gjøre. Samaritanerne tilba Gud på fjellet Garisim, mens de judeeiske jødene så på tempelet på Sion i Jerusalem som den viktigste helligdommen. Det var også stor uenighet om hvordan man skulle lese skriftene.

Lovkyndig

En slags jurist/advokat/dommer som var opptatt av den jødiske loven.

Prest og levitt

Religiøse ledere i det jødiske samfunn. De var ikke spesielt rike, men de hadde en viktig symbolsk status som ledere i samfunnet.

Renhetsforskrifter

Prester og levitter måtte leve etter strenge religiøse renhetsregler. Renselsesritualer var viktig, og skillet mellom rent og urent preget livet og arbeidet deres. Hvis presten og levitten var på vei til tempelet kunne de ikke være i kontakt med blod eller lik, noe som kunne være årsaken til at de valgte å gå over på andre siden av veien fra den syke mannen.

Gjennomføring:

Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Alle leser et vers eller en del av teksten.

Spørsmål til samtale:

- Hvem handler denne teksten om? Lag en oversikt over alle personene som er involvert.
- Hvordan oppfører de ulike personene seg?
- Hvorfor reagerte de som de gjorde?
- Hva tror du Jesus ønsker å fortelle gjennom denne historien?
- Å elske Gud og elske vår neste henger sammen ifølge Jesus i denne teksten. Hva tror du han legger i det?
- «Hvem er min neste?», spør den lovkyndige. Hvem er din neste?
- Hva kjennetegnet en samaritaner på Jesu tid?
- Hvem er samaritaneren i dag?
- Hvordan kan fortellingen til Jesus være aktuell for oss i Norge i 2013 og fremover? Hvem hjelper oss?
- Hvem blir sett på som rene og urene i vårt samfunn i dag?

2.3 «Dere har hørt det er sagt … men sier jeg dere»

Hvis religion ikke er en del av løsningen, vil den uten tvil bli del av problemet.

Jonathan Sacks, engelsk rabbi[110]

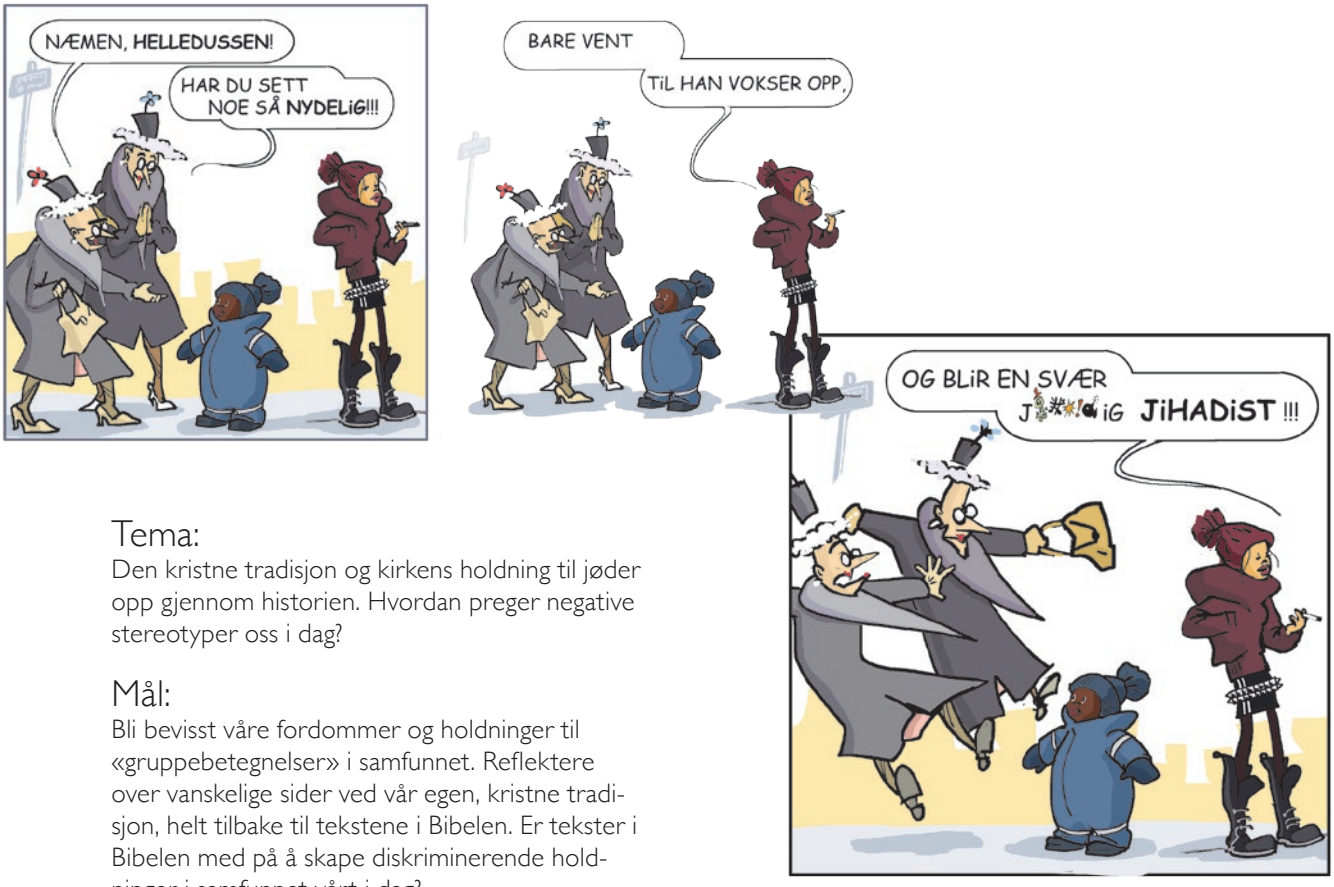

Tema:

Den kristne tradisjon og kirkens holdning til jøder opp gjennom historien. Hvordan preger negative stereotyper oss i dag?

Mål:

Bli bevisst våre fordommer og holdninger til «gruppebetegnelser» i samfunnet. Reflektere over vanskelige sider ved vår egen, kristne tradisjon, helt tilbake til tekstene i Bibelen. Er tekster i Bibelen med på å skape diskriminerende holdninger i samfunnet vårt i dag?

110 Sitatet er hentet fra Wingate, 2008, s. 1. Vår oversettelse.

Øvelse 1

Hva mener vi med ...?

(assosiasjonsøvelse)

Øvelsen er en omarbeidet versjon av tilsvarende øvelse i KUIs materiell «Positiv - stempling, seksualitet, hiv og aids.»

Gjennomføring:

Få alle i gruppen til å skrive ned på et ark det de tenker på eller assosierer (forklar hva som menes med assosiasjon) med disse ordene eller andre ord du finner mer relevant for deres kontekst:

- Bergenser
- Muslim
- Blondine
- Narkoman
- Politiker
- Britney Spears
- Homofil
- Jøde
- Afrikaner
- Innvandrer
- HIV-positiv

Ta ett ord om gangen og spør deltakerne hva de assosierte med det og hvorfor vedkommende akkurat knyttet disse assosiasjonene til dette ordet.

Spørsmål til samtale:

- Hva er det som gjør at vi tenker/assosierer som vi gjør?
- Hvor kommer assosiasjonene våre fra?
- Hva er det å stemple noen?
- Hvordan tror du det er å være stemplet?
- Hva kan stempling føre til?
- Hvordan kan vi unngå å stemple andre?

Tid:

20 minutter.

Utstyr:

Papir og penner. Gjerne en tavle eller whiteboard hvis stikkord skal skrives opp for hele gruppen.

Mål:

Reflektere over hvordan vi umiddelbart plasserer mennesker inn i bestemte kategorier. Hvorfor gjør vi det (det er jo helt naturlig å generalisere)? Hva er farlig ved generalisering, og når er det greit?

Øvelse 2

Påstander

(stille diskusjon)

Tid:

20 minutter.

Utstyr:

Papir og penner. Gjerne en tavle eller whiteboard hvis stikkord skal skrives opp for hele gruppen.

Mål:

Gjenkjenne stereotypier. Gjenkjenne fordommer. Hva er hva, og når glir det ene over i det andre? Når får det innvirkning i menneskers liv (Se kapittelet «Bakgrunn»)?

Gjennomføring:

Del deltakerne opp i to lag. Skriv en påstand på en papirrull. Det ene laget skal argumentere for og det andre laget skal argumentere mot påstanden med hver sin farge på tusjen. De har ikke lov til å snakke. Det er kun lov å skrive ned argumentene på arket. Til sammen danner argumentene og motargumentene et slags tankekart når dere er ferdig. Spill rolig instrumental musikk for å understreke at ingen skal snakke underveis. Etterpå lar du en fra hvert lag oppsummere hvilke argumenter de fant for og hvilke argumenter de fant mot. Deretter kan du legge opp til en samtale om hvilke argumenter de er enige og uenige i.

Eksempler på påstander til stille diskusjon:

- Jesus sier at vi ikke skal være venner med ikke-kristne.
- Alle muslimer ønsker å gjøre Norge om til en muslimsk stat.
- Jøder har brune øyne.
- Sigøynere spiser rotter.
- Alle sikher går med turban.
- Muslimene liker å krige.
- De kristne har hele sannheten.
- Jødene har ikke kommet lengre enn Det gamle testamente.
- Alle buddhister er fredelige.

OBS!

Det er selvfølgelig viktig å gå i rette med de feilaktige påstandene ovenfor. Nesten alle er såkalt «essensialistiske» påstander, dvs. at de f.eks. sier at det er i muslimers natur at de liker å krige. Eller at muslimene ønsker å innføre muslimske stater overalt, slik er det bare å være muslim. Vi vet at dette er feil. Alle muslimer ønsker ikke å krige eller å innføre muslimske stater overalt, alle jøder har ikke brune øyne og alle sikher går ikke i turban. Vi tror deltakerne stort sett vil greie å finne ut av dette selv.

Spørsmål til samtale:

- Har du noen gang sett et bilde av en jøde?
- Kanskje du har sett tegninger av jøder?

Anbefaling til leder:

Her anbefaler vi leder å hente frem f.eks. tre ulike tegninger/karikaturer av jøder opp gjennom historien: Antisemittiske karikaturtegninger (f.eks. hentet fra http://no.wikipedia.org/wiki/Antisemittisme), Finn Graffs tegning av Ehud Olmert (22.10.13: http://www.palnor.no/01_07_06/article_eng/finn_graffs_shomratt.htm) og tegninger av kjente skikkelser fra bibelhistorien i Den store barnebibelen, 2008 (Sakkeus, fariseerne, osv.).

Diskuter tegningene:

- Er disse tegningene antisemittiske?
- Hva sier dette om nedarvede stereotypier og forestillinger vi har av jøder?
- Hvordan kommer antisemittisme til uttrykk i dag?
- Som regel er tegninger av jøder ment å skape fiendebilder. Hvorfor tror du det ble/blir gjort?
- Karikeres også andre grupper gjennom ondskapsfulle stereotypier?
- Hva kan vi gjøre for å motarbeide slike stereotypier?

Øvelse 3

Sitater fra hellige skrifter

Tid:
20 minutter.

Utstyr:
Utskrift av sitatene nedenfor.

Mål:
Reflektere over tro og verdigrunnlag i ulike tradisjoner. Hvorfor er mange av sitatene så like? Har vi noen felles erfaringer av det å være menneske som også viser seg i våre religioner og tradisjoner?

Gjennomføring

Deltakerne deler seg inn i grupper og gjetter på hvilken religion eller tradisjon de ulike sitatene er hentet fra. Leder samler så inn arkene og gir poeng for riktige svar.

Sitater (hovedsaklig «gjensidighetsprinsippet» eller «den gylne regel»):

Det du ikke vil at mennesker skal gjøre mot deg, det skal heller ikke du gjøre mot dem.
(Svar: jødedommen, *Hillel, Talmud, Shabbath 31a*)

Ingen av dere er (sannt) troende før dine ønsker for din bror er det du ønsker for deg selv.
(Svar: islam, Profeten Muhammed, *Hadith ifølge al-Bukhari og Muslim*)

Alt du vil at andre skal gjøre mot deg, skal du gjøre mot dem.
(Svar: kristendommen, Jesus, *Matteus 7,12*)

Du må ikke tåle så inderlig vel, den urett som ikke rammer deg selv.
(Svar: Arnulf Øverland, norsk dikter og en av stifterne av Human-Etisk Forbund)

Tse-kung spurte: «Finnes det et ord som kan tjene som prinsipp for hvordan vi lever våre liv?» Konfusius svarte: «Det er 'shu' – gjensidighet. Gjør ikke mot andre det du ikke ønsker for deg selv.»
(Svar: konfusianismen, Konfusius, *Læren om middelveien, 13.3*)

Man skal ikke oppføre seg mot andre på en måte som man selv opplever er ubehagelig.
(Svar: konfusianismen, Mencius, *Mencius VII.A.4*)

For det som jeg selv synes er vondt og ubehagelig, er vondt og ubehagelig for andre også. Hvordan kan jeg da påføre andre noe slikt?
(Svar: buddhismen, skriftet *Samyutta Nikaya 5:353*)

Et menneske bør vandre rundt og behandle alt levende som han ønsker å bli behandlet selv.
(Svar: jainismen, skriftet *Sutrakritanga Sutra 1.11.33*)

Dette er summen av plikter: gjør ikke mot andre det som vil forårsake skade på deg selv.
(Svar: hinduismen, skriftet *Mahabharata, 5: 1517*)

Gjør ikke mot andre ting det du vil oppleve som sårende på deg selv.
(Svar: buddhismen, Buddha, *Udarna-varga, 5.18*)

Så sant jeg er tilregnelig, skal jeg gjøre mot andre som jeg vil at andre skal gjøre mot meg.
(Svar: Platon, *Staten*)

Alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og bør handle mot hverandre i brorskapets ånd.
(Svar: Verdenserklæring om menneskerettighetene, vedtatt av De Forente Nasjoners tredje Generalforsamling, 10.12.1948, *Artikkel 1*)

Jeg er ikke en fremmed for noen. Og ingen er en fremmed for meg. I sannhet er jeg en venn av alle.
(Svar: sikhismen, skriftet *Guru Granth Sahib, Ang 1299*)

Hvilken type tro kan det være uten medfølelse? Du må føle medfølelse med alle levende skapninger på jorden. Medfølelse er roten til all tro.
(Svar: hinduismen, Basava, *Vachanaas, 247*)

Øvelse 4

Gjenkjenn antijudaisme

Denne øvelsen er inspirert av arbeidet til forskeren Katharina von Kellenbach.[111] *Se forøvrig problematisering av begrepet «antijudaisme» i kapittelet «Bakgrunn».*

Tid:
30 minutter.

Utstyr:
Utskrift av tekster. En tavle/whiteboard eller et sted å henge opp trekkene ved kristen antijudaisme.

Mål:
Deltakerne skal lære å gjenkjenne tre motiver fra kristen antijudaisme. De skal reflektere over hvordan de kan være med på å stoppe bruken av slike motiver.

Gjennomføring:
En eller flere av tekstene nedenfor deles ut til deltakerne. Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Alle bidrar med å lese deler av teksten.

Utdraget fra Johan Christian Heuchs *Dr. G. Brandes Polemik mod Kristendommen* fra 1877 (Se i kapittelet «Bakgrunn»).

«Hvordan er han egentlig laget innerst denne merkelige, evige jøde som vi har vandrende her midt i blant oss? […] Han er altså dennesidighetsmenneske, et jordvendt sinn som setter sin vilje og energi på å vinne denne verdens goder. Han vil regjere, han vil ha makt. Og da pengene alltid har vært denne skrøpelige verdens ypperste maktmiddel, blir det pengespørsmålene, finansen i stort og i smått som interesserer han.»[112]

[Jødene er kommet inn i en krisetid etter at de] «[…] virkelig var på god vei til å erobre verden finansielt og intellektuelt. Hvilken makt har de ikke hatt i land som Tyskland og Østerrike!»[113]

---

111 Kellenbach, 1994, ss. 39-55.

112 Hexeberg, Bjarne, 1933. *I hvilken grad betinges jødemisjonen av jødefolkets egenart*, Missionsblad for Israel, nr. 3, 10. februar 1933. Hexeberg var generalsekretær i Israelsmisjonen.

113 Moe, Olaf, 1938. *Jødenes religiøse og nasionale krise og evangeliet*, Missionsblad for Israel, nr. 23-24, 10. desember 1938. Moe var professor i teologi. Artikkelen kom i Missionsbladet i etterkant av Krystallnatten.

Jostein Gaarders *Guds utvalgte folk* fra Aftenposten 5. august 2006 (hentet 21.10.13): www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Guds-utvalgte-folk-6409963.html#.UmQHMhychic.
Det skal presiseres at Gaarder kom med en beklagelse i en artikkel i Vårt Land 20. april 2011 hvor han bl.a. sa: «Dessverre innså jeg ikke tidsnok at jeg i den forbindelse kom til å formulere flere tankeløse og tvetydige utsagn, og dette beklager jeg. Det er blitt et samvittighetsspørsmål for meg å være helt klar på dette punkt.» Leder i Det Mosaiske Trossamfund på dette tidspunktet, Anne Sender, uttalte i den sammenheng at « […] det står respekt av det Gaarder nå gjør.» Se: Gaarder beklager jødeuttalelser, 2011.

Skriv ned de tre motivene fra kristen antijudaisme:

- Kontrastmotivet: Jødedommen er det motsatte og negative av alt det positive vi kan forestille oss ved kristendommen. Der kristendommen er preget av nåde er jødedommen preget av den strenge loven; løfte – dom; sann – usann; frihetstro – bokstavtro; levende tro – død tro; osv.
- Syndebukksmotivet: Jødene tok livet av Jesus. Det ligger i deres natur å være svikefulle og ikke forstå sannheten.
- Prologsmotivet: Jødedommen legger bare grunnlaget gjennom Det gamle testamentet for kristendommen, og er sånn sett en «foreldet» religion som ikke har forstått at Jesus er Messias.

Spørsmål til samtale:

- Hvor i teksten(e) er de tre trekkene ved kristen antijudaisme synlig. Identifiser stedene.
- Gjenkjenner du dette fra mediene? Er det andre i dag som blir syndebukker eller som blir fremstilt som negative motsetninger av «det gode»?
- Diskuter hvilket trekk av kristen antijudaisme som er vanligst i dag.
- Hva kan du gjøre for å gå i rette med dette?

Øvelse 5

Johannesevangeliet og jødene

Tid:
30 minutter.

Utstyr:
Datamaskin og projektor.
Papir og penner.

Mål:
Få et mer reflektert forhold til bibeltekster. Hva kjennetegner dem, også i forhold til problematiske ting. Hvorfor blir jøder fremstilt på den måten som de gjør i Johannesevangeliet?

Gjennomføring:
Gå inn på internett. Det beste er om en kan få opp et skjermbilde på storskjerm, slik at alle kan følge med. Men til nød går det an å spørre 1-2 personer om de har tilgang på telefon eller laptop, for så å informere de andre.

Søk opp på www.bibel. no og finn feltet der det står «bibelsøk». Trykk også på fanen ved siden der det står NT. Søk så på ordet «jødene»:

Hva kommer opp? Dette søket viser at jødene er nevnt i nesten hvert eneste vers hos Johannes. Mens i de andre evangeliene er det så å si ingen treff. «Jødene» står kun ett sted i Matteus og «jøder» står ett sted i Markus.
Søk så på ord som «skriftlærde», «fariseere» og «fariseerne». Ser du da at det kommer opp mange flere treff på Matteus, Markus og Lukas?

Bakgrunn:
(her må leder ha lest seg opp litt på forhånd bl.a. i innledningkapittelet «Bakgrunn»)
Det er ganske interessant at det er så stor forskjell i ordbruk i de ulike evangeliene når det er snakk om lederne i samfunnet hvor Jesus levde. Søket på bibeltekstene viser at de som skrev ned tekstene i Johannesevangeliet hadde behov for å ta avstand fra jødene, selv om mange av dem trolig var født jøder. Vi vet ikke helt hvorfor, men det fins noen teorier. Sannsynligvis hadde det å gjøre med at de jødene som trodde at Jesus var Messias på et tidspunkt ble utestengt fra synagogene/gudshusene. De begynte da å møtes på andre måter, og slik ble noen av de første menighetene til. De som brukte tekstene til Matteus, Markus og Lukas hadde det sannsynligvis noe annerledes. For eksempel kalles ofte Matteus nettopp for *jøden.* Begrunnelsen for det er at tekstene er skrevet på en måte som er tilpasset et jødisk miljø. I Matteus snakkes det om titler på folk innenfor det jødiske miljøet, som for eksempel fariseere, skriftlærde, øverstepresten og så videre. Språket og setningene fra Johannes har blant annet blitt brukt opp gjennom historien til å snakke stygt om jødene.

Tips til samtale:
- Visste du at Johannesevangeliet er ganske annerledes enn de tre andre evangeliene?
- Hvorfor tror du at det er viktig for noen å legge mest vekt på det de *ikke* er?
- Hvorfor tror du kristne har snakket stygt om «jødene» opp gjennom historien?
- Vet du om eksempler på andre sekkebetegnelser som blir brukt om store grupper mennesker for å stemple hele gruppen?

Bibelstudie

Matteus 5, 38-42: «Dere har hørt det er blitt sagt...»
og Johannes 19, 1-22: Jesus for Pilatus (samt Matteus 27, 25).

Matteus 5, 38-42

38 Dere har hørt det er sagt: 'Øye for
øye og tann for tann.' 39 Men jeg sier
dere: Sett dere ikke til motverge
mot den som gjør ondt mot dere.
Om noen slår deg på høyre kinn, så
vend også det andre til. 40 Vil noen
saksøke deg og ta skjorten din, så
la ham få kappen også. 41 Om noen
tvinger deg til å følge med én mil, så
gå to med ham. 42 Gi til den som ber
deg, og vend ikke ryggen til den som
vil låne av deg.

Johannes 19, 1-22

Pilatus grep nå Jesus og lot ham bli pisket. 2 Soldatene flettet en krone av torner og satte den på hodet hans, og de la en purpurkappe om ham. 3 Så trådte de fram for ham og sa: «Vær hilset, jødenes konge!» Og de slo ham i ansiktet. 4 Pilatus gikk igjen ut av borgen og sa til jødene: «Jeg fører ham nå ut til dere for at dere skal forstå at jeg ikke finner noen skyld hos ham.»

5 Så kom Jesus ut, og han bar tornekronen og purpurkappen. Pilatus sier til dem: «Se det mennesket!» 6 Men da overprestene og vaktmennene fikk se ham, ropte de: «Korsfest! Korsfest!» Pilatus sa: «Korsfest ham dere! Jeg finner ingen skyld hos ham.» 7 Jødene svarte: «Vi har en lov, og etter loven er han skyldig til å dø fordi han har gjort seg selv til Guds Sønn.»

8 Da Pilatus hørte dette, ble han enda reddere. 9 Han gikk inn i borgen igjen og sa til Jesus: «Hvor er du fra?» Men Jesus ga ham ikke noe svar. 10 «Svarer du meg ikke?» sa Pilatus. «Vet du ikke at jeg har makt både til å gi deg fri og til å korsfeste deg?» 11 Jesus svarte: «Du hadde ingen makt over meg dersom den ikke var gitt deg ovenfra. Derfor har han som har utlevert meg til deg, større skyld.» 12 Etter dette ville Pilatus gi ham fri. Men jødene ropte: «Gir du ham fri, er du ikke keiserens venn. Den som gjør seg selv til konge, setter seg opp mot keiseren.»

Jesus blir dømt

13 Da Pilatus hørte dette, førte han Jesus ut av borgen og satte seg i dommersetet, som sto på et sted som heter Helleplassen, på hebraisk Gabbata. 14 Det var helgaften før påske, omkring den sjette time. Pilatus sier da til jødene: «Se, her er kongen deres!» 15 Men de ropte: «Bort med ham, bort med ham! Korsfest ham!» «Skal jeg korsfeste kongen deres?» spurte Pilatus. «Vi har ingen annen konge enn keiseren», sa overprestene. 16 Da overga han Jesus til dem for at han skulle korsfestes.

Jesus blir korsfestet og dør

Så tok de Jesus med seg. 17 Han bar selv korset sitt og gikk ut til det stedet som heter Hodeskallen, på hebraisk Golgata. 18 Der korsfestet de ham, og sammen med ham to andre, en på hver side og Jesus mellom dem. 19 Pilatus hadde laget en innskrift og festet til korset. Den lød:

«Jesus fra Nasaret, jødenes konge.»

20 Siden stedet der Jesus ble korsfestet, lå nær byen, og innskriften var på hebraisk, latin og gresk, leste mange av jødene denne innskriften. 21 Jødenes overprester sa da til Pilatus: «Skriv ikke: 'Jødenes konge', men skriv: 'Dette er han som sa: Jeg er jødenes konge'.» 22 Pilatus svarte: «Det jeg skrev, det skrev jeg.»

Bakgrunn:

De fire ulike evangeliene har ulik profil

Matteus blir ofte omtalt som «jøden» fordi han henvender seg til jødiske lesere og refererer til ting forfatteren(e) tydeligvis kjenner fra før. Johannes er det yngste evangeliet. Det er kjent for å være poetisk og være det vi kaller høykristologisk. Det betyr at teksten legger vekt på Jesu opphøydhet og suverenitet. De andre evangeliene er mer opptatt av Jesu menneskelighet og sårbarhet og hans nærhet til fattige. Det som også er spesielt med Johannesevangeliet er at det er skrevet i et miljø som sannsynligvis er opptatt av å ta avstand fra et konkurrerende jødisk miljø. De har sannsynligvis opplevd utstøting fra synagogen fordi de har et annet syn på Jesus. Gjennom hele evangeliet er derfor «jødene» et navn på de som ikke har rett tro. Ofte er det de som blir omtalt som «jødene» som tester Jesus. Det er de vi blir fortalt har forrådet og drept ham (se bakgrunnskapittelet). I de andre evangeliene brukes heller ord som «fariseer», «skriftlærd», «øversteprest», eller bare «en mann» (se øvelse).

Bakgrunn for Matteusteksten:

Matteus, kapittel 5 inneholder seks deler hvor Jesus begynner med å si: «Dere har hørt det er sagt […], men jeg sier dere». Denne måten å ordlegge seg på har tradisjonelt blitt kalt «antiteser» eller «motsetninger». Disse versene har også blitt brukt til å plante en tanke om at Jesus tar avstand fra det som står i Mosebøkene og jødenes lov. Her er det viktig å huske på at Jesus selv var jøde og stod i en tolkingstradisjon der loven hele tiden ble tolket og utfordret av rabbinere/ teologer, noe også jøder i dag vil gjøre. Jesus kontrasterer altså ikke to religioner eller to testamenter, men ulike jødiske fortolkninger av loven. Han utlegger med andre ord det han mener står i skriftene, snarere enn å ta avstand fra dem. Hvis en leser Matteus 5, 17-20 vil en se at det understrekes at Jesus ikke er kommet for å forkaste det som var, men *oppfylle* det profetene hadde sagt.

Gjennomføring:

Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Alle leser et vers eller en del av teksten hver (Helt fra vers 21 tar Jesus for seg loven som lytterne kjenner til. Leder kan selv velge hvor mye en ønsker å ta med).

Spørsmål til samtale:

- Hva er det første du tenker når du leser denne teksten?
- Hva tror du Jesus hadde på hjertet?
- Har du hørt tolkninger av denne teksten før? Hva ble sagt?
- Hvorfor tror du jøder i dag stiller spørsmål ved hvordan kristne bruker denne teksten?
- Hva slags bilde har mange kristne fått av jødedommen på bakgrunn av denne teksten?
- Hva tror du det betyr for kristendommen at Jesus selv var jøde?

Videre spørsmål til samtale (fordypning):

- Hva tenker du om Jesu ord om fiendebilder?
- **Eksperiment:**
  (Kan gjøres av leder og en frivillig) Forsøk forsiktig å slå noen på hans/hennes høyre kinn med flat hånd. Hva skjer hvis du er høyrehendt?
- Visste du at på Jesu tid var det vanlig å slå slaver og barn slapt med oversiden av hånden som en måte å vise autoritet på? Venstre hånd ble sett på som den urene hånd og brukt til skitne ting.
- Hva tror du Jesus ville sagt om det å slå noen på ditts høyre kinn med høyre hånd?
- Hva skjer om den du slår snur det venstre kinnet til?
- Kan det hende at du blir tvunget til å bruke høyre hånd og dermed får mer kraft?
- Hva om Jesus prøver å si at du blir presset til å se på den andre som en likeverdig, en voksen som ikke er en slave?

Bakgrunn for Johannesteksten:

Pontius Pilatus

(født 5 f. Kr. – død 40 e. Kr.) var romersk landshøvding i Judea 26-36 e.Kr. Han var altså landshøvding da Jesus ble korsfestet. Ifølge alle de fire evangeliene var det han som avsa dødsdommen over Jesus. Han er også nevnt i den apostoliske trosbekjennelsen som den som dømmer Jesus til døden. Pilatus er omtalt i sin samtid hos de jødiske historikerne Josefus og Filon som en ubøyelig, grådig og grusom hersker. I de kanoniske evangeliene fremstilles han derimot som en rimelig, men svak mann, som egentlig ville frikjenne Jesus. Antagelig har ikke hans relativt langvarige styre vært spesielt turbulent, men det romerske styret førte til flere sammenstøt med jødiske grupper.[114] Pilatus ble avsatt av sine romerske overordnede, og begikk siden selvmord. I den senere kirkelige tradisjonen finner vi en tendens til å svekke Pilatus' og dermed romermaktens ansvar for Jesu død, ofte med en tilsvarende understrekning av jødenes skyld. Hos kirkefaderen Tertullian er Pilatus blitt en kristen.

Gjennomføring:

Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Alle leser et vers eller en del av teksten hver. Det er også mulig å lese fra Johannes 18, 28 – 40 i forkant av vår tekstdel.

Spørsmål til samtale:

- Hvem handler fortellingen om? Tegn opp på en tavle.
- Hva slags inntrykk får du av de ulike karakterene?
- Se på tavlen. Hvem drepte Jesus i følge fortellingen i Johannes?
- Hvem har tradisjonelt fått skylden for å ha drept Jesus (les Matteus 27, 25 til sammenlikning)?
- Vet dere noe om hvilke konsekvenser dette har hatt opp gjennom historien?
- Hvem er skyld i Jesu død i følge trosbekjennelsen vår (Den apostoliske trosbekjennelsen)?
- Hvilken funksjon har «jødene» i johannesteksten?
- Hvorfor tror du forfatteren(e) av Johannesevangeliet gir «jødene» denne funksjonen (se mer om dette i bakgrunnskapittelet)?
- Tenk på øvelsen med søk på internett (bibelen.no). Hvorfor blir mange forskjellige mennesker puttet i sekkebetegnelsen «jødene»?

114 Seim, 2013.

3. Dette kan vi gjøre

3.1 Gjestfrihet og dialog

Glem ikke å være gjestfrie, for på den måten har noen hatt engler som gjester, uten å vite det.

Hebreerne 13, 2

Tema:

Gjestfrihet står sentralt i alle kulturer. Det er også veldig sentralt i det kristne budskapet. Gjestfrihet handler også om å «slippe den andre til». Hvordan kan vi gjøre det?

Mål:

Reflektere over hva det innebærer å være gjestfri? Diskutere hvordan gjestfrihet kan brukes som et redskap for å fjerne frykt og fordommer? Kan vi finne fortellinger i Bibelen som sier noe om hvordan vi skal oppføre oss gjestfritt?

Tips til felles sang, nr. 205 i Salmebok 2008:

Så kom du da til sist, du var en fremmed

Så kom du da til sist, du var en fremmed, en sagnfigur man nok har snakket om, så mange hadde laget bilder av deg du sprengte alle bilder da du kom! Vi tok deg frekt til inntekt for vårt eget og flagget med ditt navn i krig og fred, vi bygde katedraler høyt mot himlen, men du gikk hele tiden lengre ned.

Du er et barn som ligger på et jordgulv, du fryser om vi ikke griper inn. Du tar på syke kropper, hater urett og byr de elskende på moden vin. Du stiger ut av alle tomme graver, du er en vind som varsler: det blir vår! Du kommer som en flyktning over fjellet, du følger oss dit ingen annen når.

Du er den sang om livet som jeg glemte, den sannhet jeg forrådte dag for dag. Jeg svek meg selv; det speilet som jeg gjemte, har dine dybder, dine ansiktsdrag. Kom nærmere, og bli hos meg! Det mørkner, og kanskje lysner det igjen på ny. Ditt liv skal bære meg; jeg hører trosten, som synger dagen inn før morgengry.

T: Ylva Eggehorn, O: Øystein Thelle.

Øvelse 1

Dialogdefinisjon

(filosofisk samtale)

Gjennomføring

Leder må i denne øvelsen balansere utspørring og klargjøring med tid for den enkelte til å ordlegge seg. Leder innleder øvelsen med å spørre: «Hva er en god samtale? Hva er en god dialog?»

Alle får to minutter til å tenke på en god samtale/dialog de har hatt. Det må være fortellingen om ett konkret møte (mange prøver ubevisst å snakke *generelt* om det de opplever som en god samtale): med en med annen tro enn dem selv, en i familien, en venn, en lærer, osv. (Hvis begrepet dialog er fremmed for ungdommene kan du si kort at det nesten er det samme som en *samtale*, en god prat).

Alle forteller sin historie i kortform (to til tre minutter). Rekkefølgen kan være slik gruppen selv ønsker. Begynn med den som har lyst til å fortelle. Alle avslutter sin fortelling med å skrive ned et stikkord som har med fortellingen deres å gjøre på en post-it-lapp som henges på veggen eller tavlen etterhvert som hver enkelt er ferdig.

Når alle har fortalt sin historie leser lederen opp ordene som står på post-it-lappene. Leder: «Kan alle ordene oppsummeres i én setning? Noen som tør å prøve seg?» Etter at flere har kommet frem og flikket på definisjonen som er skrevet på tavla og alle er mer eller mindre enige om resultatet, kan de få se andre forslag til definisjoner.

Spørsmål til samtale:

- Er det noe den ene definisjonen har som ikke den andre har?
- Er det noe de andre definisjonene har som ikke dere har fått med dere i deres definisjon?
- Er det noe noen vil rette på i definisjonen?
- Se på definisjonene av dialog som er gjengitt under. Sammenlign dem med deres definisjon(er) av den gode samtalen. Hva er likt og hva er forskjellig?

Tid:

40 minutter.

Utstyr:

Post-it lapper, tavle eller whiteboard, utskrift av dialogdefinisjoner (se nedenfor).

Mål:

Gjennom egne erfaringer å bli bevisst på hva en god samtale er. I fellesskap finne frem til en definisjon av dialog som alle kan enes om. Bruke denne definisjonen som et aktivt redskap f.eks. i løpet av konfirmanttiden.

Eksempel på andre definisjoner:

I dialogsenteret Emmaus (nå Kirkelig dialogsenter) har vi brukt:
Dialog er et møte ansikt til ansikt mellom likeverdige parter uten skjulte hensikter. Jeg går inn i en dialog, ikke for å forandre den andre, men for å ta del i den gjensidige forandring som kan skje gjennom et møte.[115]

Filosofen Helge Svare i *Den gode samtalen. Kunsten å skape dialog*:
En dialog er en samtale mellom to eller flere personer preget av gjensidig velvilje, åpenhet og samarbeid. Den er en samtale der man strekker seg mot et felles mål.[116]

Fra *Fremmedordboka*:
Dialog [er en] samtale mellom to eller flere.[117]

William Isaacs i *Dialogue and the Art of Thinking Together:*
Dialog er en samtale hvor mennesker tenker sammen i forhold til hverandre. Det å tenke sammen betyr at du ikke lenger ser på din egen mening eller overbevisning som fastlåst eller uforanderlig. Ved å være i et fellesskap med andre åpner det seg opp muligheter som kanskje ellers ikke ville blitt synlige, og du kan løsne litt på grepet på det du har sett som sikkert og ufravikelig.[118]

Thích Nhât Hanh, vietnamesisk buddhistmunk, fredsaktivist og forfatter:
I sann dialog er begge parter villige til å la seg forandre.[119]

---

115 Grung, 2005, s. 88.
116 Svare, 2006, s. 7.
117 Berulfsen, Bjarne & Gundersen, Dag, 1986. *Fremmedord blå ordbok.* Oslo: Kunnskapsforlaget, s. 79.
118 Isaacs, William, 1999. Vår oversettelse.
119 Thích Nhât Hanh, 1995. *Living Buddha, Living Christ.* Vår oversettelse.

Øvelse 2

Gud på besøk

Gjennomføring:

Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Alle leser et vers eller en del av teksten hver. Les følgende tekster (her kan dere velge å lese begge Koran-tekstene eller bare bruke den ene, da fortrinnsvis den siste):

> Våre utsendinger kom til Abraham med et gledelig budskap, og de hilste: «Fred.» Han svarte: «Fred,» og var ikke sen med å bringe en stekt kalv. Da han så at de ikke forsynte seg, fikk han en fremmedfølelse og fryktfølelse overfor dem. Men de sa: «Frykt ikke, vi er sendt til Lots folk.» Han hustru stod også der, og hun lo. Så bebudet vi henne Isak, og deretter Jakob. Da sa hun: «Trøste meg, skal jeg føde barn når jeg er en gammel kone, og denne mannen er olding? Dette er sannelig en merkelig ting.» De svarte: «Finner du Guds beslutning merkelig? Guds nåde og Hans velsignelse er over dere, folk i dette hus! Ham tilkommer pris og ære.» Da skrekken forlot Abraham, og han fikk del i det gledelige budskap, begynte han å diskutere med oss om Lots folk. Abraham var mild, medfølende og botferdig.
> *Sure 11, 69-75 (*«Hood»*).*

> Har historien om Abrahams ærverdige gjester nådd deg? Da de kom inn til ham, hilste de: «Fred,» og han svarte «Fred!» Fremmede folk?» Så gikk han bort til sine husfolk, og kom med en gjøkalv, satte den for dem, og sa: «Vil dere ikke spise?» Da ble han grepet av frykt for dem, men de sa: «Frykt ikke.» Og de bebudet ham en oppvakt gutt. Så trådte hans hustru frem i stort opprør, slo seg i ansiktet, og sa: «En gammel, ufruktbar kone?» De sa: «Så sier Herren! Han er den Vise, den Allvitende.»
> *Sure 51, 24-30 (*«adh-Dhariyat»*).*

> Herren viste seg for Abraham i Mamres eikelund en gang han satt i teltåpningen da dagen var på det varmeste. Han så opp og fikk øye på tre menn som sto foran ham. Da han så dem, sprang han dem i møte fra teltåpningen, bøyde seg til jorden og sa: «Herre, dersom jeg har funnet nåde for dine øyne, så gå ikke forbi din tjener! La meg hente litt vann, så dere kan vaske føttene og hvile dere her under treet! Og la meg hente litt mat, så dere kan styrke dere før dere drar videre, siden dere nå har lagt veien forbi deres tjener.» De svarte: «Ja, gjør som du sier!»
> Da skyndte Abraham seg inn i teltet til Sara og sa: «Skynd deg og kna

Tid:

30 minutter.

Utstyr:

Utskrifter av de to tekstene fra Bibelen og fra Koranen.

Mål:

Se på to tekster som peker på tanken om gjestfrihet innenfor de tre abrahamittiske tradisjonene.

tre sea fint mel og bak brødleiver!» Selv sprang Abraham bort til storfeet og hentet en fin og god kalv. Den ga han til tjenestegutten, og han skyndte seg å lage den til. Så tok han rømme og melk og den kalven som gutten hadde gjort i stand, og satte det fram for dem. Og han ble stående hos dem under treet mens de spiste.
Da sa de til ham: «Hvor er Sara, din kone?» Abraham svarte: «Der inne i teltet.» Han sa: «Jeg kommer tilbake til deg når tiden er inne, og da skal din kone Sara ha en sønn.» Sara hørte det i teltåpningen, som var like bak ham. Abraham og Sara var gamle, langt oppe i årene, og Sara hadde det ikke lenger på kvinners vis. Og Sara lo med seg selv: «Skulle jeg føle lyst, utslitt som jeg er? Og herren min er også gammel.» Da sa Herren til Abraham: «Hvorfor ler Sara og sier: Skulle jeg virkelig få barn, gammel som jeg er? Er det noe som er umulig for Herren? Jeg kommer tilbake til deg når tiden er inne. Da skal Sara ha en sønn.» Sara nektet: «Jeg lo ikke.» For hun var redd. Men han svarte: «Jo, du lo.»
1. Mosebok 18, 1-15

Spørsmål til samtale:

- Tekstene er hentet fra minst tre religiøse tradisjoner. Hvilke?
- Hva er likheter og forskjeller i tekstene?
- Hvorfor tror dere Koranen har sine egne versjoner av denne fortellingen?
- Hva er forholdet mellom gjestfrihet og frykt i fortellingen?
- Hvordan opptrer gjestene hos Abraham og Sara?
- Hvem er gjestene?
- Er det noe som bryter med det vi til vanlig vil tenke om forholdet mellom gjester og vert?
- Pek på de viktigste maktforholdene i fortellingen og diskuter hvilke av dem som er viktigst.

Utfyllende lesning og betraktninger:

Fortellingen er starten på historien om at Abrahams folk skal bli stort, ved at Sara skal få sønnen Isak. Les gjerne også historien om Hagar og Ismael (1. Mosebok 16, 1 – 14 og 21, 8 – 21).
Har du hørt om Hagar og Ismael før?

Bakgrunn:

Hagar er ikke nevnt i Koranen, men er likevel en svært viktig person i islam. Ismael er nevnt mange ganger og har samme rolle i islam som Isak har i jødedom og kristendom: han er den som holder på å bli ofret til Gud av Abraham.
Hvorfor tror du vi ikke får vite mer om hvordan det går med Ismael?

Øvelse 3

Vennekrets

Gjennomføring:

Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Les teksten «Vennekrets» av David Eagleman fra boken *SUM. Førti beretninger fra livet etter døden* (her kan leder eller lærer velge om teksten lese av henne/ham eller av noen i gruppen eller på omgang en setning hver):

Vennekrets

Når du dør, føles det som det inntrer en hårfin forandring, men alt virker omtrent som før. Du står opp og pusser tennene. Du kysser ektefelle og barn og går på kontoret. Det er mindre trafikk enn vanlig. Resten av bygningen du jobber i virker mindre full, som om det var fridag. Men alle på kontoret ditt er der, og de hilser vennlig på deg. Du føler deg forunderlig populær. Alle du støter på er folk du kjenner. På et eller annet tidspunkt går det opp for deg at dette er livet etter døden: verden består utelukkende av folk du har truffet før.

Det er en ørliten brøkdel av verdens befolkning – omkring 0,00002 prosent – men det fortoner seg som mer enn nok for deg.

Det viser seg at bare de menneskene du husker, er her. Så det er uvisst om kvinnen du vekslet blikk med i heisen er inkludert. Læreren din fra andreklasse er her, sammen med det meste av klassen. Foreldrene dine, fettere og kusiner, og hele spekteret av venner opp gjennom årene. Alle de gamle kjærestene dine. Sjefen din, bestemødrene dine, og servitrisen som daglig serverte deg lunsj. De du gikk ut med, de du nesten gikk ut med, de du lengtet etter. Det er en lykkelig anledning til å tilbringe kvalitetstid med dine tusen bekjentskaper, til å fornye fjerne forbindelser, til å ta opp igjen kontakten med dem du lot gli fra deg.

Det er først etter flere uker med dette at du begynner å føle deg forlatt.

Du lurer på hva som er annerledes der du rusler gjennom de store stille parkene sammen med et par venner. Ingen fremmede pryder parkbenkene. Ingen familier du ikke kjenner mater endene med brødsmuler og får deg til å smile med sin latter. Idet du går ut på gaten, legger du merke til at det ikke er folk der, ingen bygninger som syder av arbeidere, ingen fjerne byer fulle av liv, ingen sykehus der pasienter dør og personalet haster avsted døgnet rundt, ingen tog som uler avgårde ut i kvelden med passasjerene tett som sild i tønne på vei hjem. Svært få utlendinger.

Tid:

30 minutter.

Utstyr:

Trykk opp teksten *Vennekrets* til alle deltakerne. En tavle eller whiteboard til å skrive stikkord på (forestillinger om livet etter døden).

Mål:

Teksten gir et sterkt og skremmende bilde av en verden uten mangfold. Ekstra skremmende er det at den setter dette inn i en «evighetsramme» (etter døden). Teksten åpner for å samtale om mangfold som et levende bakteppe for våre liv, og for å samtale om forestillinger om livet etter døden. Har vi slike forestillinger, og hvem eller hva inkluderes i disse forestillingene?

Du begynner å tenke over alle tingene du ikke er fortrolig med. Det går opp for deg at du aldri har visst hvordan man vulkaniserer gummi for å lage dekk. Og nå står disse fabrikkene tomme. Du har aldri visst hvordan man lager en silikonchip av sand fra stranden, hvordan man sender raketter ut av atmosfæren, hvordan man tar ut steiner av oliven eller legger jernbaneskinner. Og nå er disse virksomhetene lagt ned.

De fraværende folkemengdene får deg til å føle deg ensom. Du begynner å klage over alle menneskene du kunne ha møtt. Men ingen hører på deg eller føler med deg, for dette er nettopp det du valgte da du levde.

Gjengitt med tillatelse fra forfatter og forlag. Copyright © 2009 by David Eagleman. All rights reserved. Published by arrangement with Curtis Brown Group Limited. Norsk utgave i oversettelse ved Bjørn Alex Herrman © Font Forlag 2009.

Spørsmål til samtale:

- Fortellingen har en klar moral. Hva er den?
- Fortellingen er lagt til livet etter døden. Hva medfører det for stemningen i fortellingen?
- Har denne fortellingen noe å gjøre med gjestfrihet?
- Har den noe å gjøre med dialog?
- Hvordan vil du sette denne fortellingen i sammenheng med fortelllingen om emmausvandrerne (bibelstudiet)?
- Hvilke forestillinger om livet etter døden har vi i vår kristne tradisjon? Hva forteller de?
- Hvilke ord vil beskrive slike forestillinger (f.eks. dom, rettferdighet, frihet, hvile, tomhet, stillhet, ingenting, fred, fellesskap, kjærlighet, osv. Fint om ordene kan være assosiasjonsord også; farger, lyd, smak, geometriske figurer, osv.)?
- Betyr disse forestillingene noe for hvordan vi lever? Kan de gi oss livsmot og håp til livet nå?

Øvelse 4

Avgi din stemme med føttene

(religionsteologisk øvelse)

Gjennomføring:

Vis spørsmålene på en skjerm/tavle sammen med de fire svaralternativene. På forhånd er rommet «delt inn» i fire soner: A, B, C og D. Deltakerne stiller seg på den bokstaven som de velger ut i fra svaralternativene. Når de har valgt sted, tar leder (eller en frivillig i gruppen) en runde og spør ganske enkelt hvorfor de har valgt dette svaralternativet.

La en eller to fra hver gruppe svare på spørsmål. Pass på at alle kommer til med svar i løpet av spørsmålsrundene. Spørsmålstiller kan godt utfordre dem som til vanlig ikke vil si noe!

Utform gjerne egne spørsmål med bakgrunn i egne erfaringer og egen kontekst. Spørsmålene nedenfor er et utgangspunkt.

Hvorfor er det så mange religioner?

a. Menneskelige feiltolkninger og dårskap - kristendommen er den eneste sanne vei.
b. Det er kulturgitt at også de utenfor kristendommen har lengsel etter Gud/høyere mening. Slik har Gud skapt oss.
c. Alle tradisjoner er inspirert av lengsel etter Gud/mening, og sånn sett kan man si at det er Den Hellige Ånd som virker i verden.
d. Alle tradisjoner er en av flere veier til Gud.

Hva mener du er mest dominerende ved den kristne tradisjon?

a. Dogmer og orden.
b. Gjenkjennelse gjennom tekster og fortellinger.
c. Moralsk rettledning og spirituell utvikling.
d. Sosialt fellesskap og tilhørighet.

Hva mener du er viktigst for deg selv i troen din?

a. Klare svar på trosspørsmål.
b. Trygghet og følelse av fellesskap.
c. Praksis og spirituell utvikling.
d. Kulturell tilhørighet.

Tid:

20-30 minutter.

Utstyr:

Påstander til å henge opp på tavle eller med prosjektor.

Mål:

Hvor langt er vi villige til å gå i møter med andre? Her skal deltakerne reflektere religionsteologisk (Hvorfor er det flere religioner? Hvis Gud er én, skulle det ikke vært én religion? Hvordan forholder jeg meg som kristen til religiøst mangfold? osv.). Her må lederen være klar over at det finnes mange forskjellige og (velbegrunnede) svar på spørsmålene innenfor vår egen tradisjon, dette må også sies til deltakerne. Slipp løs samtalen og deltakernes teologiske refleksjoner!

Du får en invitasjon av en bekjent til å være med henne på bønn i hennes tempel/moské/synagoge/gurdwara/eller lignende. Hva svarer du?

a. Nei takk, dette kan jeg ikke bli med på.
b. Ja takk, men jeg vil se hvordan dere ber, ikke delta selv.
c. Ja takk, jeg blir gjerne med på bønn, men jeg vil be og gjøre ting på min egen måte.
d. Ja takk, jeg blir gjerne med og deltar på linje med de andre som er tilstede (handling, bønn, imitasjon, osv.).

Ungdommene i lokalsamfunnet skal minnes en venn som har dødd under tragiske omstendigheter. Den avdøde ungdommen var tilknyttet ungdomsklubben som bruker lokaler i kirken. Minnemarkeringen skal avholdes i kirkerommet, og du som kirkelig ansatt (prest, diakon, ungdomsarbeider, etc.) står ansvarlig for den på oppdrag fra ungdomsklubben. Hvordan ønsker du å legge opp minnemarkeringen når du vet at det finnes mange tros- og livssyn blant ungdommene?

a. Kirkelig markering hvor alle er velkomne.
b. Kirkelig markering med inviterte «innslag» fra andre tradisjoner.
c. Fellesmarkering med mange ulike innslag.
d. Fellesmarkering uten noen religiøse symboler eller handlinger eller tekster.

Du skal som prest eller ungdomsarbeider eller frivillig være med på å arrangere skolegudstjeneste. Ca. 50% av de tilstedeværende skolebarna er ikke-kristne. Hvordan legger du opp gudstjenesten?

a. Vanlig gudstjeneste
b. Vanlig gudstjeneste hvor du innledningsvis sier noen ord om mangfoldet som er tilstede
c. Gudstjeneste hvor du henter inn elementer (tekster eller symboler) fra andre tradisjoner til utvalgte deler av gudstjenesten
d. Gudstjeneste hvor elever fra kristen tradisjon og andre tradisjoner blir bedt om å bidra med tekster eller symbolhandlinger fra sine respektive tradisjoner

Vennen din har fått seg kjæreste som ikke er kristen (kan være en muslim, jøde, sikh, Jehovas vitne, ateist, osv.). Hva tenker du om det?

a. Dette går aldri bra, to med så ulik tro greier ikke å være sammen.
b. Det kan gå bra hvis den andre konverterer til kristendommen.
c. Det går bra så lenge de respekterer hverandres tro.
d. Kjærligheten overvinner alt, ingen grunn til bekymring.

Øvelse 5

Jeg tolererer deg

(samtaleøvelse)

Gjennomføring:

Del deltakerne inn i par, der en er A og en B, og be dem vandre rundt i rommet. A skal nå kommentere noe som er synlig hos B uten å tillegge det noen verdi. A skal altså ikke kommentere noens fine skjorte, fantastiske hår eller stilige sko, men derimot bare kaldt konstatere ytre detaljer. A forsikrer dessuten B om at A tolererer og aksepterer dette. For eksempel: «Jeg ser at du har en brun genser på deg og det tåler jeg, eller «Jeg ser at du har skjørt på deg, og det går helt greit» eller «Det gjør ingenting at du har et smykke på deg i dag».

Be så deltakerne om å bytte rollene, slik at alle får prøve både å tolerere og bli tolerert.

Spørsmål til samtale:

- La alle si noe om øvelsen og hvordan det føltes å tolerere og bli tolerert.
- Her kan det være fint å bruke en «talestav» slik at en av gangen kan få mulighet til å snakke uavbrutt. Talestaven blir enten gitt videre av leder til neste person som har lys til å si noe eller den blir gitt videre til neste person i ringen.
- Tegn to spalter på tavla. Hva er bra og hva er dårlig med toleranse?
- Hvilken spalte fikk flest kommentarer? Er alle enige i kommentarene eller er noen uenige?
- Spør deltakerne om hvilke grupper mennesker som tolererer og hvilke som blir tolerert i samfunnet. Om nødvendig kan du foreslå grupper som: nordmenn, svensker, lærere, ungdommer, jøder, homofile, mødre, feminister, blonde, muslimer, kristne, ikketroende, oslofolk, bygdefolk osv.
- Spør deltakerne hva de tenker om begrepet toleranse. Hva betyr toleranse? Er toleranse en god ting? Er det for eksempel forskjell på toleranse og respekt?
- Hva tenker du om å høre «Jeg tåler at du tror på gud altså. Det er veldig teit, men det er greit at du gjør det.» «Å, er du jøde? Jeg kjenner ingen andre jøder, men jeg kan tåle at du er det.» Prøv å bytte ut ordet *tåle* med *respekterer.* Har det en annen betydning?

Tid:

20-25 minutter.

Utstyr:

Tavle/flippover og noe å skrive med.

Mål:

Det snakkes ofte om å tolerere mennesker som er annerledes. Men hvem bestemmer hva som er annerledes og hvordan fungerer egentlig toleranse? Hva er forskjellen mellom å bli tolerert og å tolerere, og er det et kompliment å bli tolerert? Det ligger mye makt i å selv tilhøre normen i samfunnet og kunne identifisere hva de skal tolerere.

Målet med denne øvelsen er å gi deltakerne opplevelse av hva *toleranse* betyr. Denne øvelsen kan lede til sterke reaksjoner. Det beste er da å gjennomføre øvelsen fullt ut, og så snakke sammen om eventuelle følelser og konflikter som kommer frem.

Alle deltakerne skal prøve å tolerere og å selv bli tolerert. Bruk så disse erfaringene som utgangspunkt for en samtale om toleranse og makt.

Bibelstudie

Lukas 14, 15-24: Det store gjestebudet.
og/eller 3. Mos 19, 33-34: Innflytterne.

Lukas 14, 15-24

15 En av gjestene som hørte dette, sa til ham:
«Salig er den som får sitte til bords i Guds rike.»
16 Men Jesus sa til ham:
«Det var en mann som ville holde et stort gjestebud, og han innbød mange. 17 Da tiden for gjestebudet kom, sendte han tjeneren sin av sted for å si til de innbudte: 'Kom, for nå er alt ferdig!'
18 Men de begynte å unnskylde seg, den ene etter den andre. En sa: 'Jeg har kjøpt et jordstykke og må gå ut og se på det. Vær så vennlig å ha meg unnskyldt.' 19 En annen sa: 'Jeg har kjøpt fem par okser og skal ut og prøve dem. Vær så vennlig å ha meg unnskyldt.' 20 Og en tredje sa: 'Jeg har giftet meg, derfor kan jeg ikke komme.' 21 Tjeneren kom tilbake og fortalte dette til herren sin. Da ble husherren sint og sa til tjeneren: 'Gå straks ut på byens gater og torg og hent inn de fattige og uføre og blinde og lamme.' 22 Tjeneren kom tilbake og sa: 'Herre, jeg har gjort som du sa, men det er ennå plass.' 23 Da sa herren til tjeneren: 'Gå ut på veiene og stiene og nød folk til å komme inn, så huset mitt kan bli fullt. 24 For det sier jeg dere: Ingen av dem som var innbudt, skal få smake festmåltidet mitt.'»

3. Mos 19, 33-34

33 Når en innflytter bor i landet hos dere, skal dere ikke gjøre urett mot ham. 34 Innflytteren som bor hos dere, skal være som en av deres egne landsmenn. Du skal elske ham som deg selv. For dere har selv vært innflyttere i Egypt. Jeg er Herren deres Gud.

Bakgrunn for Lukasteksten:

Sosial kontekst

Måltidet stod sterkt i Middelhavsområdet som uttrykk for sosiale bånd og fellesskap. Lukas plasserer Jesus ofte ved bordet som et symbol på hans status som lærer så vel som profet. I denne fortellingen er stemningen spent. Jesus er invitert til en av fariseerne ved rådet, det er sabbat, og de holder ham nøye under oppsikt (Luk. 14, 1-3). Det er det religiøse og juridiske lederskapet Jesus snakker til.

Avvisning av invitasjonen

Det er tre unnskyldninger for ikke å komme til måltidet: jordstykket, oksene og giftermålet. Alle er gode grunner for ikke å komme. I lovteksten i 5. Mos. 20, 5-7 er dette grunner som til og med unntar mennesker fra å delta i hellig krig: bygging av hus, planting av vingård (jordstykket og oksene) og giftermål. I fortellingen skjønner vi som lesere at selv slike grunner ikke er gode nok. Invitasjonen dreier seg hverken om hellig krig eller et vanlig festmåltid, men om Guds rike. Fortellingen kan lese som en kritikk av ledelsen i folket som holder på sin makt og er så opptatt med sitt eget at de ikke kan lytte til kallet fra de marginaliserte, stemmen fra den og de «andre» i samfunnet.

De nye gjestene

Lukas lar Jesus fortelle om invitasjoner som strekker seg langt ut over det som var sosialt tillatt i datidens samfunn. Ikke bare falt de syke inn under kategorien av de som var urene. Når rammene utvides til «veiene og stiene» åpner Jesus opp for at Gudsriket også gjelder for hedningene. Kontrollen over hvem som inkluderes i det sosiale fellesskap blir fravristet de menneskelige lederskap og plassert inn i perspektivet av Guds rike.

Gjennomføring:

Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Alle leser et vers eller en del av teksten hver.

Spørsmål til samtale:

- Hva handler denne teksten om, og er det flere handlingsnivåer i teksten?
- Hvor langt strekker gjestfriheten til mannen seg? Er den grenseløse gjestfriheten et resultat av at noen sier nei, eller er det bare et virkemiddel i teksten?
- Hva tenker du om unnskyldningene (Les gjerne 5. Mos. 20, 5-7)?
- Hva er de konkrete invitasjoner du kan få i dag? Er det noen av dem som har paralleller til denne historien, eller opplever du at det blir å strekke det for langt?
- Mange er sjenerte og synes det er pinlig med selskaper og fest. Noen synes det er pinlig å bli invitert inn eller å invitere inn nye mennesker på selskap. Er gjestfriheten også forbundet med det pinlige?
- Er det bare det selvopptatte (jordstykker, okser og giftermål) som preger unnskyldningene?
- Hvis en av de opprinnelige gjestene likevel kom, hva tror du han/hun ville tenkt om de andre gjestene?
- Hvordan tror du denne teksten er blitt brukt for å skape avstand til jøder? Hvorfor er det ikke grunnlag for dette i teksten?

3.2 Eierskap og ansvar

Dit du går, vil jeg gå,

og hvor du bor, vil jeg bo.

Ditt folk er mitt folk,

og din Gud er min Gud.

Der du dør, vil jeg dø,

og der vil jeg begraves.

Rut

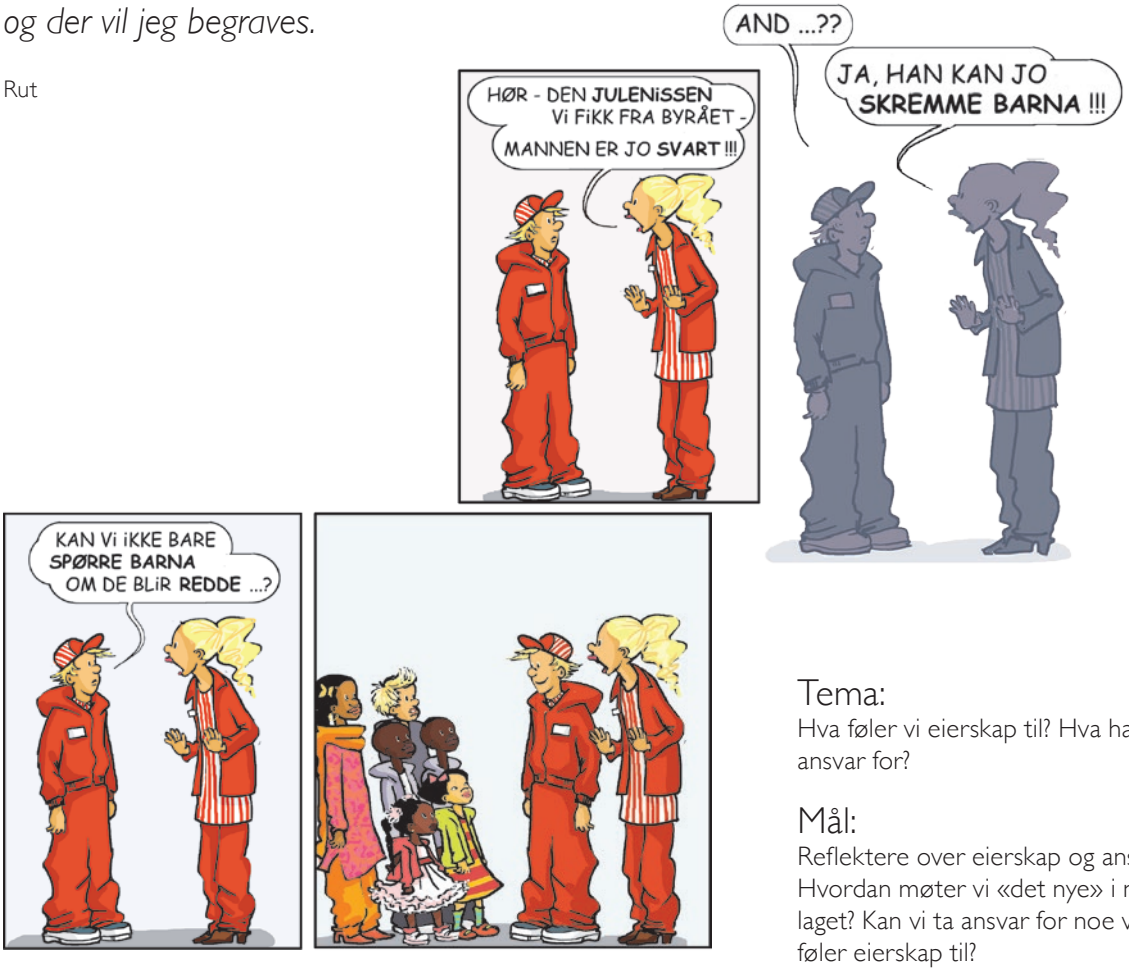

Tema:

Hva føler vi eierskap til? Hva har vi ansvar for?

Mål:

Reflektere over eierskap og ansvar. Hvordan møter vi «det nye» i nabolaget? Kan vi ta ansvar for noe vi ikke føler eierskap til?

Øvelse 1

Vi bygger moské

(rollespill)

Gjennomføring:

Leder forklarer hva som er situasjonen: En interessegruppe av både muslimer og ikke-muslimer har bedt kommunen bygge et moskébygg for kommunens muslimer. Beboerne i nabolaget der moskeen skal bygges har dannet en gruppe mot bygget.

Del gruppen i tre. Én moskégruppe, en kommunal gruppe og en lokal nabolagsgruppe. La hver gruppe få 15 minutter til å finne ut hva de mener om saken og lage en liste over deres interesser og bekymringer. Når gruppene er ferdig forberedt er det to muligheter for gjennomføring.
En representant for hver gruppe møtes i nye grupper på tre og tre. Disse tre samtaler om hvordan de mener lokalsamfunnet skal løse saken.
Alle gruppene møtes til en plenumsamtale. Der forteller hver gruppe hva de har skrevet ned i løpet av de 15 minuttene. Leder lager en liste på tavla over argumenter/overveielser for hver gruppe. Når oversikten er ferdig, kan leder spørre deltakerne om det er mulig å imøtekomme de andre gruppenes interesser og bekymringer.

Uansett hvilken modell leder velger avsluttes samtalen i plenum.

Spørsmål til samtale:

- Hva skal til for at moskeen kan bygges?
- Hvilke faktorer spiller inn i dette caset: økonomi, kulturell identitet, religion, verdier, frykt for det fremmede osv.
- Prøv å skille saklige fra usaklige argumenter. Hva gjør de saklige argumentene saklige? Hvorfor er noen argumenter usaklige?
- Kan noen som ikke tilhører den muslimske menigheten føle eierskap til moskeen?

Tid:

45 minutter.

Utstyr:

Tavle eller flippboard, tre papirark og tusjer.

Mål:

Målet med denne øvelsen er å øve seg på å sette seg inn i den andres ståsted, tenke gjennom deres verdier og overbevisninger, og videre tale andres sak.

Øvelse 2

Identitetshuset[120]

Tid:
20–30 minutter.

Utstyr:
Tavle, ark og tusjer til deltakerne.

Mål:
Reflektere over hvem vi er og hvem som har vært med på å forme den vi er. Hva betyr relasjoner til andre mennesker for vår identitet?

Gjennomføring:
Leder tegner en enkel skisse av et hus på tavla og ber deltakerne gjøre det samme. Forklar deltakerne at mennesker er som et hus. Tegn et sirkelrundt rom i midten av huset og del så opp huset i flere rom rundt denne kjernen. Leder forklarer at i ethvert menneske er det mange ulike rom som påvirker hvem vi er. I midten er det noe som er kjernen i hvem vi er, noe som er helt unikt i verden og i Guds skaperverk. Men helt fra et menneske blir født, preges det av mennesker rundt seg. Det første et nyfødt barn gjør er å søke øyekontakt med et annet menneske.

Leder gir så eksempler på noen personer som er og/eller har vært viktige i eget liv. Eksempler kan være besteforeldre, en lærer, en nabo, en ferievenn, en tilfeldig person en møtte på toget en gang, en kjæreste, en ekskjæreste osv.

Deltakerne tegner selv inn sine egne rom i egne hus, og så skrive så navn på mennesker som er del av sitt «hus» (ca. fem–ti minutter). Når de er ferdige med dette kan de som vil fortelle om hvilke mennesker som er/har vært til stede i livet deres.

Leder forteller videre at denne modellen kan gjøre oss bevisste på hvordan mennesker rundt oss påvirker hva vi gjør og sier. Ofte er det andres stemme vi ubevisst hører i hodet når vi uttaler oss om ting og tang. Noen ganger blir vi som et ekko av vår mor eller vår bestevenn, uten å tenke over hva vi selv tenker. Det trenger ikke være noe negativt i det, men det er viktig å være bevisst på. Leder forteller så at denne modellen/tegningen kan deltakerne ta med seg hjem og gjerne tenke på i ulike sammenhenger videre i livet.

Om leder opplever dette som fruktbart for deltakerne, er det mulig å gjennomføre en øvelse hvor deltakerne kan øve seg på å identifisere hvilke mennesker/rom en snakker ut fra. Deltakerne går sammen to og to. Hver enkelt får to-tre minutter på å fortelle partneren sin f. eks om:

- hva det vil si å være norsk
- hva som er kirkens viktigste oppgaver
- hva som bør forandres i byen vår
- hva tro er
- hva det vil si å være religiøs

Lederen kan videre spørre ulike deltakere om de merket at de brukte språk de har lært av noen andre i «huset sitt». Det er også mulig å spørre partnerne om de kunne høre ut fra det den andre sa, hvilket rom hos ham/henne som ble brukt. Men dette kan være sårbart.

120 Inspirert av David Kvebæk, 1991. *Ditt rom i mitt hus,* Aventura, ss. 15 - 27.

Øvelse 3

Filosofiske og teologiske refleksjoner på fem minutter

Gjennomføring:

Fordel deltakerne i grupper på tre personer.

Gi hver deltaker et blankt ark og penn. Gi dem tre–fem minutter til å tenke på et filosofisk, etisk eller teologisk tema («Hva er meningen med livet?», «Hvorfor finnes det ondskap?», «Hvis det er én Gud, hvorfor finnes det så mange religioner?», «Hvem er min neste, og hvorfor har jeg ansvar for henne/ham?», osv.). Hver deltaker skriver ned sitt spørsmål. Alle spørsmål samles inn i en skål. Deltakerne trekker så ett spørsmål fra skålen som de skal reflektere over. Får de sitt eget spørsmål velger de på nytt fra bunken av spørsmål.

Gruppene på tre finner selv et egnet sted de kan være i fred. Gruppen fordeler roller: *taler*, *lytter* og *tidtager*. Rollene går på omgang. Taleren begynner å fortelle hva han/hun tenker om sitt tema, mens de andre lytter aktivt. Tidtageren har ansvar for å passe på at den som snakker får fem minutter (ta tiden helt nøyaktig). Slutter den som har ordet å snakke før fem minutter er gått, sitter alle i stillhet og venter på at tiden går. Erfaring viser da at taleren ofte begynner å snakke igjen. Når fem minutter har gått, skal først lytteren gjenta kort hovedinnholdet i det taleren sa («*Jeg* hørte at du fortalte ... ». Se forøvrig øvelsen «Giraff- og sjakalspråket» i kapittelet «Hva jeg kaller deg»). Taleren skal etterpå bekrefte/korrigere hovedinntrykket til lytteren. De tre deltakerne roterer så og bytter rolle som taler og lyttere.

Spørsmål til samtale i plenum:

- Hvordan var det å snakke i fem minutter om et sånt tema?
- Hvordan var det å snakke i fem minutter uten å bli avbrutt?
- Hvordan var det å lytte aktivt i fem minutter?
- Endret det måten talere og lyttere forholdt seg til spørsmålet som ble stilt?
- Fungerer samtaler noen gang slik i hverdagen?

Tid:

20 minutter.

Utstyr:

Papir og penner.

Mål:

Øvelse i å kunne snakke om tema som har religiøs, filosofisk eller eksistensiell karakter. Samtidig er det en intens samtaleøvelse, hvor deltakerne både skal lytte og snakke aktivt. Øvelsen kan være med å gi talere og lyttere muligheten til å komme med lange tankerekker. Dette endrer ofte holdninger, meninger eller perspektiver både på tema og på personene som taler eller lytter.

Bibelstudie

Ruts bok 1, 1 – 22 og 4, 13 - 15.
Vi anbefaler å lese hele Ruts bok, men da til «hjemmelekse» for deltakerne. Leder eller lærer bør ha lest hele Ruts bok i forkant av dette verkstedet.

Ruts bok 1, 1 – 22

I de dager da dommerne styrte, ble det en gang
hungersnød i landet. Da dro en mann av sted fra
Betlehem i Juda for å slå seg ned i Moabs slet-
teland sammen med sin kone og sine to sønner.
2Mannen het Elimelek, hans kone Noomi og de
to sønnene Mahlon og Kiljon. De var av Efrat-
slekten, fra Betlehem i Juda. Nå kom de til Moab
og slo seg til der.
3Så døde Elimelek, Noomis mann, og hun satt
igjen med de to sønnene sine. 4De tok seg moa-
bittiske koner. Den ene het Orpa, den andre het
Rut. De ble boende der i omtrent ti år. 5Så døde
også de to sønnene, Mahlon og Kiljon, og Noomi
satt igjen alene, uten sønner og uten mann.
6Da brøt hun opp sammen med svigerdøtrene
sine for å vende hjem fra Moabs sletteland. For
hun hadde hørt i Moab at Herren hadde tatt seg
av sitt folk og gitt det brød. 7Hun dro bort fra
stedet hvor hun hadde bodd, og begge svigerdø-
trene fulgte henne.
De ga seg i vei for å vende tilbake til Juda. 8Men
Noomi sa til sine to svigerdøtre: «Snu og gå til-
bake, hver til sin mors hus! Måtte Herren vise
godhet mot dere, slik dere har vist godhet mot
de døde og mot meg! 9Måtte Herren gi dere
begge trygghet og la dere finne et hjem, hver i
sin manns hus!» Så kysset hun dem. Men de brast
i gråt 10og sa til henne: «Nei, vi vil følge deg til-
bake til ditt folk.» 11Men Noomi sa: «Vend tilbake,
mine døtre! Hvorfor skulle dere følge med meg?
Skulle jeg ennå føde sønner som dere kan få til
menn? 12Vend tilbake, mine døtre, gå nå! Jeg er
for gammel til å bli gift. Og selv om jeg tenkte
at det ennå er håp for meg, ja, om jeg allerede
i natt fikk en mann og til og med
fødte sønner, 13skulle så dere vente
til de ble voksne? Skulle dere stenge
dere inne og leve uten menn? Nei,
mine døtre! Dette er mer bittert
for meg enn for dere, for Herrens
hånd har rammet meg.» 14Da brast
de igjen i gråt. Orpa kysset sin svi-
germor til avskjed, men Rut klynget
seg til henne. 15Da sa Noomi: «Se,
nå vender din svigerinne tilbake til
sitt folk og sin gud. Vend tilbake,
du også. Følg henne!» 16Men Rut
svarte: «Ikke tving meg til å forlate
deg og vende tilbake, for:

Dit du går, vil jeg gå,
og hvor du bor, vil jeg bo.
Ditt folk er mitt folk,
og din Gud er min Gud.

17Der du dør, vil jeg dø,
og der vil jeg begraves.
Måtte Herren la det gå meg ille
både nå og siden
hvis noe annet enn døden
skal skille meg fra deg!»

18Da Noomi så at hun sto fast på sitt
og ville følge med henne, sa hun ikke
mer til henne.
19Så gikk de begge videre til de
kom til Betlehem. Da de kom fram
dit, ble det stort oppstyr i byen på
grunn av dem, og kvinnene sa: «Er
dette Noomi?» 20Men hun sa til
dem: «Kall meg ikke Noomi! Kall
meg heller Mara! For Den veldige har gjort livet
meget bittert for meg. 21Rik dro jeg bort, fattig
har Herren latt meg vende tilbake. Hvorfor kaller
dere meg Noomi når Herren har vitnet mot meg,
og når Den veldige har latt det gå så ille med
meg?»
22Slik vendte Noomi hjem, og svigerdatteren,
moabittkvinnen Rut, fulgte med henne tilbake fra
Moabs sletteland. De kom til Betlehem da bygg-
høsten tok til.

Ruts bok 4, 13 - 15

13Boas tok Rut hjem til seg, og hun ble hans kone.
Da han kom sammen med henne, lot Herren
henne bli med barn, og hun fødte en sønn. 14Da
sa kvinnene til Noomi:

«Velsignet er Herren
som lot deg få en løsningsmann i dag!
Hans navn skal bli stort i Israel.

15Han skal gi deg nytt livsmot
og sørge for deg i din alderdom.
For din svigerdatter, som er så glad i deg, har
født ham.
Hun er mer for deg enn sju sønner.»

Bakgrunn

Ruts bok regnes som en novelle. Det fins bibelforskere som mener at fortellingen opprinnelig ble fortalt av kvinner, noe som kan være interessant. Leder bør kjenne til hele handlingen, men det er fint mulig å bruke utdrag. Ruts bok er en fortelling om en moabittkvinne og en israelittisk kvinne som holder sammen og viderefører et samliv etter at ulykker har rammet dem.

Når de to kvinnene er tilbake på Noomis hjemsted, Betlehem, er de fattige og har problemer med å brødfø seg selv. De finner da en mulig løsning for hvordan de skal få både et hjem, mat og etterkommere, ved å be en av slektningene til Elimelek, Boas, om å gifte seg med Rut (slik det stod i loven på den tiden at han skulle). Dette er en fortelling om trofasthet, samtidig som den handler om å krysse landegrenser og relasjonelle grenser. Den handler også om kriser som sult og død og hvordan overleve.

Tid og geografi

I følge teksten finner handlingen sted under dommertiden, rundt år 1200 f. Kr. Den har blitt gjenfortalt ved muntlig overlevering i århundrer. Tolkningshistorisk har den blitt brukt som en fortelling om freden mellom to folkeslag, men den legger også opp til å gi en historisk bakgrunn for kong Davids flerkulturelle opphav. Moab lå utenfor området til Israels stammer. Moabittene blir ellers i Bibelen omtalt som fiender, syndige og løsslupne. Betlehem lå i området kalt *Juda* hvor det bodde mange israelitter på den tiden.

Navn

Det er interessant å vite hva navnene til karakterene betyr. Rut betyr *trofast* og Noomi betyr *yndig.* Elimelek betyr *min gud er konge*, Mahlon betyr *sykdom* og Chilion betyr *sløsing.* Orpha betyr *sky.*

Gjennomføring:

Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Alle leser et vers eller en del av teksten hver.

Forslag til samtale:

- Hvem handler denne fortellingen om? Lag en oversikt.
- Hvordan oppfører personene seg? Hva sier og gjør de?
- Hva tenker du om det som skjer?
- Hva slags syn på mann og kvinne formidler denne fortellingen?
- Hva slags grenser krysses i denne fortellingen?
- Hva sier fortellingen om det å være flyktning?
- Hva sier fortellingen om det å være fra en kultur og møte en ny kultur?
- Hva sier denne fortellingen om familie og vennskap?
- Hva kan vi lære av fortellingen om Rut og Noomi?
- Teksten viser at israelittenes store konge, David, hadde utenlandsk oldemor. Hva tror du forfatteren av teksten ville formidle i sin samtid med dette?
- Kjenner du konger eller dronninger i dag som har utenlandske foreldre eller besteforeldre?

3.3 Oppdage noe nytt

Vad världen behöver är inte människor som
förstår varandra utan människor som förstår
att det finns så oerhört många sätt
att vara människa på.

K.G. Hammar, Erkebiskop i Sverige 1997 - 2006.

Tema:

Er det mulig å trene seg opp til å se verden på nye måter? Er det mulig å oppdage nye ting i det som fremstår som hverdag og vaner? Hvordan utfordrer vår kristne tro oss til å se verden på en ny måte?

Mål:

Bli kjent med hvordan vår kristne tro utfordrer oss til å se utover oss selv og våre egne fastlagte mønstre. Dermed åpnes det opp for andre menneskers perspektiv. Reflektere over hva dette betyr for hvordan vi lever livene våre, og hvordan kirken skal være i lokalsamfunnet.

Øvelse 1

En av oss?

Gjennomføring:

Søk på YouTube etter *One of Us* med Joan Osborne.
Lytt til teksten.

One of Us

If God had a name, what would it be
And would you call it to his face
If you were faced with him in all his glory
What would you ask if you had just
one question

yeah, God is great, yeah, God is good

Ref.: What if God was one of us
Just a slob like one of us
Just a stranger on the bus
Trying to make his way home

If God had a face what would it look like
And would you want to see
If seeing meant that you would have to
believe
In things like heaven and in Jesus and
the saints and all the prophets

yeah, God is great, yeah, God is good

Ref.

He's trying to make his way home
Back up to heaven all alone
Nobody calling on the phone
Except for the pope maybe in Rome

Ref.

Just tryin` to make His way home
Like a holy rolling stone
Back up to Heaven all alone
Just tryin` to make His way home
Nobody callin` on the phone
`Cept for the Pope, maybe, in Rome

Tekst & musikk: Eric Bazilian © 1995 Human Boy Music/WB Music Corp. Trykt med tillatelse av Warner/Chappell Music Scandinavia AB/Notfabriken Music Publishing AB/Faber Music Ltd.

Spørsmål til samtale:

- Hva handler denne sangen om?
- Hva om Gud er den fremmede?
- Hva om Gud er mannen på bussen på vei hjem fra byen?
- Jesus sa at salig er den som sitter i fengsel og har det vondt.
- Hva mente han med det?
- Hva ville du spurt Gud om, dersom du kunne stilt ett spørsmål?
- Finnes det steder i Bibelen hvor Gud fremstilles som den fremmede?
- Hva betyr det for din gudstro og for hvordan du omgås andre mennesker at Gud er den fremmede?

Tid:

20 minutter.

Utstyr:

Utskrift av *One of Us* av Eric Bazilian. Mulighet for å spille musikken (fremført av Joan Osborne) eller å vise musikkvideo med projektor.

Mål:

Reflektere over hva det betyr for kristen tro at Jesus ble menneske. Hva betyr det for måten vi forholder oss til andre mennesker?

Øvelse 2

Kort skjørt på bedehuset

Tid:
20 minutter.

Utstyr:
Utskrift av Gyrid Gunnes' tekst og teksten fra Lukas 4, 16-19.

Mål:
Reflektere over forestillinger vi har av hvordan kristen tro er blitt formidlet, og se om vi kan oppdage nye perspektiver på troen i møte med tekstene.

Gjennomføring:
Les denne teksten av Gyrid Gunnes[121]. Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Alle leser en setning hver. Les gjerne teksten to ganger.

> Ifølge Paulus skal kristne være jøde for jøde og greker for greker. Han tar feil. Jesus var snekker for de skriftlærde, baby for dem som ventet en krigerkonge, levende for dem som lette etter en død. Gud har hijab for dem som vil rive den av, kort skjørt på bedehuset. Hans rike er et nachspiel i oppbrudd, en fløyt du ikke vet hvor vil ende. Kristus er lei kulturarv og tradisjon og reker i stedet gatelangs. Han driver oss ut i grenselandet, til samaritanernes landsbyer og tiggernes tilholdssteder. Han sier:
> Forlat fiskegarnene. Følg meg.

Bibeltekst til å lese i sammenheng med Gyrid Gunnes' tekst:
Lukas 4, 16-19

16 Han kom også til Nasaret, hvor han var vokst
opp, og på sabbaten gikk han inn i synagogen,
slik han pleide. Da han reiste seg for å lese,
17 rakte de ham profeten Jesajas bok. Han åpnet
bokrullen og fant stedet der det står skrevet:

18 Herrens Ånd er over meg
for han har salvet meg
til å forkynne et godt budskap for fattige
Han har sendt meg for å rope ut
at fanger skal få frihet
og blinde få synet igjen,
for å sette undertrykte fri
19 og rope ut et nådens år fra Herren.

Spørsmål til samtale:
- Hva slags bilde av Jesus gir disse to tekstene? Hva er likt og hva er forskjellig?
- Hvorfor setter Gunnes Paulus opp mot Jesus? Var de uenige? Les gjerne gjennom teksten som Gunnes refererer til i 1. Korinterbrev 9, 19-23.
- I teksten til Gunnes sies det at Jesus snur opp-ned på det vi tenker. Hva tenker du?
- I Gunnes' tekst bryter Jesus noen grenser. Hvilke?
- Hvorfor er (Jesus) Kristus i Gunnes' tekst lei av kulturarv og tradisjon? Hva mener Gunnes med at Kristus «driver oss ut i grenselandet»?

121 Gunnes, Gyrid, 2012. *Hellig, sårbar*, Portal forlag. Gjengitt med tillatelse fra forfatteren.

Øvelse 3

En tegning du forteller

Gjennomføring:

Begynn med å ordne stolene, en stol til hver deltaker. Hvis det er en liten gruppe setter du stolene rygg mot rygg på en linje. Hvis de er mange er det ofte best å stille dem rygg mot rygg i en sirkel, slik at de innerste har ansiktet vendt mot hverandre, mens de andre ser ut mot rommet.

Del så ut tegningene til den ene sirkelen/raden og pass på at de andre ikke kan se over skulderen, på sin partner eller sidemannens partners tegning. De andre får utdelt blanke ark og penner.

Sett i gang deltakerne. De med tegningene skal så godt de kan forklare de andre hva de skal tegne.

Når du ser at de fleste begynner å bli ferdige, avslutter du aktiviteten. Da kan alle ta stolene sine og sette seg i en stor ring. Du kan for eksempel legge originaltegningen på gulvet i midten og så kan én etter én se hvordan det ble.

Tips til samtale:

Du kan spørre om hvordan deltakerne syntes det var. Hvordan var det å forklare og bli forklart? (Noen symboler i en abstrakt tegning har helt sikkert blitt forklart på ulike måter. Om det f. eks er sikksakkmønster på tegningen, viser erfaring at det blir forklart med bilder som «fjelltopper», «krokodilletenner», knust egg, osv.). Det er spennende å høre ulike forklaringer. En matematiker og en sosialarbeider vil nok for eksempel uttrykke seg forskjellig. Spør deltakerne om erfaringene med øvelsen kan overføres til kommunikasjon ellers i hverdagen. Hva skal til for at ideen en person har i hodet blir likt oppfattet av den andre? Er det i det hele tatt mulig?

Tid:

20 minutter.

Utstyr:

Kopier av abstrakt tegning du selv har tegnet. Blanke ark og penner til halve klassen.

Mål:

På en morsom måte vise hvor komplisert kommunikasjon er. En idé i et hode vil aldri kunne kopieres gjennom språket til en annens hode. Men alle kan trenes i å forklare detaljert og på en lettfattelig måte.

Før gjennomføring:

Kopier opp en abstrakt tegning du selv har laget. Det kan være ulike geometriske figurer som går inni hverandre og kruseduller her og der. Bra om det ikke er klart utfra tegningen hvilken vei den skal være (liggende eller stående).

Øvelse 4

Formaning

Øvelse vi har fått fra Rita Knutsen Ims.

Tid:
30-40 minutter.

Utstyr:
Papir og penner.

Mål:
Hva ønsker vi å formane om i dag? Hva er det vi opplever som viktig i vårt lokalsamfunn og i vår menighet? Hva vil unge formane seg selv og/eller sine foreldre til?

Gjennomføring:

Å formane er å si til noen, på en bestemt måte, hvordan de bør opptre i gitte situasjoner. Paulus kom med flere formaninger til sine menigheter. I formaningen under viser han at det er bedre å tale profetisk enn å tale i tunger. 1. Korinterbrev består av en lang rekke formaninger, kanskje kapittel 11 om at mannen er kvinnens overhode er en mer lettfattelig formaning? Flere formaninger kan dere finne i alle Paulus' brev.

Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Alle leser et vers eller en del av teksten hver fra 1. Kor. 14,1-8:

[1]Jag etter kjærligheten, søk åndsgavene med iver, særlig det å tale profetisk. [2]For den som taler i tunger, taler ikke for mennesker, men for Gud. Ingen kan forstå ham, for han taler hemmeligheter ved Ånden. [3]Men den som taler profetisk, taler for menneskene, til oppbyggelse, formaning og trøst. [4]Den som taler i tunger, oppbygger seg selv, men den som taler profetisk, bygger opp menigheten. [5]Jeg skulle ønske at dere alle talte i tunger, men enda mer at dere talte profetisk. For den som taler profetisk, er større enn den som taler i tunger, hvis han da ikke tyder det han sier, så menigheten kan bli bygd opp. [6]Sett nå, søsken, at jeg kommer til dere og taler i tunger. Hvilken nytte har dere av det, hvis jeg ikke samtidig gir dere åpenbaring, kunnskap, profeti eller lære? [7]På samme måte er det med livløse instrumenter som fløyte eller harpe. Hvis det ikke er forskjell på tonene deres, hvordan kan en da oppfatte hva som blir spilt? [8]Og gir trompeten et utydelig signal, hvem gjør seg da klar til kamp?

La deltakerne skrive ut sin egen formaning, eller sett dem i små grupper som skriver en formaning sammen. La dem selv finne ut hva de vil formane andre til. For eksempel å ta «timeout» fra Facebook, avstå fra baksnakking, oppgjør med skepsis til det som er nytt eller fremmed, osv. Skriv formaningen etter klassisk oppskrift:

Hilsen, hvor den som formaner hilser og anerkjenner sine tilhørere.

Formaningen, selve oppfordringen til rett levesett.
Avslutning, kort oppsummering eller konklusjon der hovedpunktene i formaningen blir vektlagt.

Når formaningen er ferdig skrevet skal den fremføres i gruppa. Den som formaner kan stå på en stol eller et bord og rope ut sin formaning til tilhørerne. Det er ekstra stas hvis den er noe innøvd, slik at den utbasuneres med patos!

Ekstra utfordring:

Kan de ulike formaninger settes sammen til én formaning? Blir den god nok kan den kanskje fremføres som formaning under gudstjenesten, til den «eldre garde» som dominerer menighetslivet?

Bibelstudie

Lukas 24, 13-35: Emmausvandrerne.
eller Johannes 4, 1-26: Jesus og den samaritanske kvinnen.

Lukas 24, 13-35

3Samme dag var to disipler på vei til en landsby
som heter Emmaus, seksti stadier fra Jerusalem,
14og de snakket om alt det som var skjedd. 15Mens
de nå snakket sammen og drøftet dette, kom
Jesus selv og slo følge med dem. 16Men øynene
deres ble hindret i å se, så de ikke kjente ham
igjen. 17Han sa da til dem: «Hva er det dere
går og snakker så ivrig om?» De stanset og så
bedrøvet opp, 18og den ene, han som het Kle-
opas, svarte: «Du må være den eneste tilreisende
i Jerusalem som ikke vet hva som er hendt der i
disse dager.» 19«Hva da?» spurte han. «Det med
Jesus fra Nasaret», svarte de. «Han var en profet,
mektig i ord og gjerning for Gud og hele folket.
20Men våre overprester og rådsherrer utleverte
ham og fikk ham dømt til døden og korsfestet
ham. 21Og vi som hadde håpet at det var han som
skulle befri Israel! Dessuten: I dag er det alt tredje
dagen siden dette hendte. 22Og nå har også noen
kvinner blant oss gjort oss forvirret. De gikk ut
til graven tidlig i dag morges, 23men de fant ikke
kroppen hans. De kom tilbake og fortalte at de
hadde sett et syn av engler som sa at han lever.
24Noen av våre gikk da til graven, og de fant det
slik som kvinnene hadde sagt, men ham selv så
de ikke.»
25Da sa han til dem: «Så uforstandige dere er,
og så trege til å tro alt det profetene har sagt!
26Måtte ikke Messias lide dette og så gå inn til
sin herlighet?» 27Og han begynte å utlegge for
dem det som står om ham i alle skriftene, helt fra
Moses av og hos alle profetene.
28De nærmet seg nå den landsbyen de skulle til,
og han lot som han ville dra videre. 29Men de ba
ham inntrengende: «Bli hos oss! Det lir mot kveld,
og dagen heller.» Da gikk han med inn og ble hos
dem. 30Og mens han satt til bords med dem, tok
han brødet, ba takkebønnen, brøt
det og ga dem. 31Da ble øynene
deres åpnet, så de kjente ham igjen.
Men han ble usynlig for dem. 32De
sa til hverandre: «Brant ikke hjertet
i oss da han talte til oss på veien og
åpnet skriftene for oss?» 33Og de
brøt opp med en gang og vendte
tilbake til Jerusalem. Der fant de alle
de elleve og vennene deres samlet,
34 og disse sa: «Herren er virkelig
stått opp og har vist seg for Simon.»
35Så fortalte de to om det som
hadde hendt på veien, og hvordan
de hadde kjent ham igjen da han
brøt brødet.

Johannes 4, 1-26

Jesus fikk nå vite hva fariseerne
hadde hørt: at han vant flere disi-
pler og døpte flere enn Johannes.
2Riktignok var det ikke Jesus selv
som døpte, men disiplene hans.
3Da forlot han Judea og dro igjen til
Galilea. 4Han måtte reise gjennom
Samaria, 5og der kom han til en by
som het Sykar, like ved det jord-
stykket Jakob ga sin sønn Josef. 6Der
var Jakobskilden. Jesus var sliten
etter vandringen, og han satte seg
ned ved kilden. Det var omkring
den sjette time.
7Da kommer en samaritansk kvinne
for å hente vann. Jesus sier til henne:
«La meg få drikke.» 8Disiplene hans
var nå gått inn i byen for å kjøpe
mat. 9Hun sier: «Hvordan kan du
som er jøde, be meg, en samari-
tansk kvinne, om å få drikke?» For jødene omgås
ikke samaritanene. 10Jesus svarte: «Om du hadde
kjent Guds gave og visst hvem det er som ber
deg om drikke, da hadde du bedt ham, og han
hadde gitt deg levende vann.» 11«Herre», sa
kvinnen, «du har ikke noe å dra opp vann med,
og brønnen er dyp. Hvor får du da det levende
vannet fra? 12Du er vel ikke større enn vår stamfar
Jakob? Han ga oss brønnen, og både han selv,
sønnene hans og buskapen drakk av den.» 13Jesus
svarte: «Den som drikker av dette vannet, blir
tørst igjen. 14Men den som drikker av det vannet
jeg vil gi, skal aldri mer tørste. For det vannet jeg
vil gi, blir i ham en kilde med vann som veller fram
og gir evig liv.» 15Kvinnen sier til ham: «Herre, gi
meg dette vannet så jeg ikke blir tørst igjen og
slipper å gå hit og hente opp vann.»
16Da sa Jesus til henne: «Gå og hent mannen din
og kom så hit.» 17«Jeg har ingen mann», svarte
kvinnen. «Du har rett når du sier at du ikke har
noen mann», sa Jesus. 18«For du har hatt fem
menn, og han du nå har, er ikke din mann. Det
du sier, er sant.» 19«Herre, jeg ser at du er en
profet», sa kvinnen. 20«Våre fedre tilba Gud på
dette fjellet, men dere sier at Jerusalem er stedet
der en skal tilbe.» 21Jesus sier til henne: «Tro meg,
kvinne, den time kommer da det verken er på
dette fjellet eller i Jerusalem dere skal tilbe Far.
22Dere tilber det dere ikke kjenner, men vi tilber
det vi kjenner, for frelsen kommer fra jødene.
23Men den time kommer, ja, den er nå, da de
sanne tilbedere skal tilbe Far i ånd og sannhet.
For slike tilbedere vil Far ha. 24Gud er ånd, og den
som tilber ham, må tilbe i ånd og sannhet.» 25«Jeg
vet at Messias kommer», sier kvinnen – Messias
er det samme som Kristus – «og når han kommer,
skal han fortelle oss alt.» 26Jesus sier til henne:
«Det er jeg, jeg som snakker med deg.»

Bakgrunn for Lukasteksten:

Ro og dramatikk

På tross av dramatikken og uroen i beretningen om Jesu død og den tomme grav, har historien om Emmausvandrerne en nærmest avklaret og fredfull stemning over seg. Mange kveldsbønner har hentet tekstlinjer fra dette verset: «Bli hos oss, det lir mot kveld og dagen heller.» Vi kan anta at vandrerne på tross av stemningen i teksten var opprørte, triste og sikkert redde, og slik blir historien en overgang mellom kaoset rundt Jesu død og den tomme grav og alle disiplenes møte med Jesus i versene som følger.

Innsikt

I historien klandrer Jesus sine medvandrere for uforstand. Ordet som brukes ble brukt av filosofer for å beskrive dem som ikke har ordentlig forståelse. Først gjennom å møte Jesus og gjenkjenne ham ved det han gjør, blir øyene deres åpnet for innsikten som har vært tilgjengelig for dem hele tiden.

Gjennomføring:

Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Alle leser et vers eller en del av teksten hver.

Spørsmål til samtale:

- Hva handler denne historien om?
- Sentralt i historien er poenget om å få øynene åpnet. Hva betyr egentlig det?
- Historien har blitt brukt til å snakke om å gjenkjenne Gud/Jesus i den fremmede. Hva tror du menes med det?
- Har vi rett til å si at vi skal lete etter Jesus i den fremmede, eller blir det et forsøk på å dytte Jesus på andre?
- Er det et poeng at Jesus blir «usynlig for dem»?
- Vi snakker av og til om møter vi har med andre mennesker og rommet mellom mennesker. Hva tror du menes med det? Hvordan skaper vi gode rom mellom mennesker?

Bakgrunn for Johannesteksten:

Denne teksten handler om et møte og en dialog mellom to mennesker. En jøde og en samaritan og samtidig en mann og en kvinne. Begge er tørste og begge uttrykker ensomhet. De to møtes ved byen Sykar (se kart bak i Bibelen), nærmere bestemt ved Sykars brønn utenfor byen.

Samaritanene: En gammel konflikt mellom samaritanene og judeere gjorde at disse to folkegruppene ikke ville ha noe med hverandre å gjøre. Samaritanene tilba Gud på fjellet Gerisim i Samaria, mens de judeeiske jødene så på tempelet på Sion i Jerusalem som den viktigste helligdommen. Det var også stor uenighet om hvordan de skulle lese skriftene. Samaritanene anså kun de fem mosebøkene som hellige tekster i motsetning til jødene som profeten og skriftene i tillegg. Det var noen ritualer og trosfortellinger som var forskjellige, men de hadde også mye til felles.

Kvinner og menn: Som det kommer frem i denne teksten er det svært uvanlig at fremmede menn snakker til fremmede kvinner.

Vann gir liv og krefter, både konkret og i symbolsk betydning.

Den sjette time: Midt på dagen. Den første time av døgnet var ved soloppgang, i sekstiden på morgenen. Ingen dro ut i solen ved den sjette time på grunn av varmen. Kvinnen kom derfor alene, enten fordi hun ikke ønsket å møte andre eller fordi hun var utestengt.

Fem menn: Kan leses som fem menn kvinnen har hatt dårlige erfaringer med. Kan også leses som en henvisning til samaritanenes fem hellige bøker.

Gjennomføring:

Sitt i ring. Gjerne på gulvet eller med en ring av stoler. Alle leser et vers eller en del av teksten hver.

Forslag til samtale:

- Hvem handler denne teksten om? Og hva kjennetegner dem?
- Hvordan tror du forholdet mellom menn og kvinner var på denne tiden?
- Hvordan oppfører de to ulike personene seg? Hva sier de?
- Hva slags følelser tror du de hadde?
- Hvordan vil du karakterisere samtalen ved brønnen? Hva slags type samtale er det?
- Ved brønnen skjer en toveissamtale, en dialog der begge deltar og bekrefter hverandre som mennesker. Hva skjer i løpet av samtalen?
- Hva slags forandring skjer i møtet? Hvordan forandres Jesus og hvordan forandres kvinnen?
- Går noen av personene på akkord med seg selv i dialogen?
- Ifølge kristen tro er Jesus også Gud. Hvilket lys kaster dette over det han sa og gjorde i denne fortellingen?
- Kan også Gud ha behov for vann, hjelp og bekreftelse av et menneske?
- Tenk deg om. Har du vært i en dialog med noen som tror annerledes enn deg selv? Hva lærte du av det?

Ressurser

1. Anbefalt litteratur og ressurser (supplement til verkstedene)

Der ikke annet er angitt gis fulle referanser i bibliografien.

Celebrating Difference, Staying Faithful. How to Live in a Multi-faith World anbefales som en innføringsbok for menighetene i tros- og livssynsdialog i lokalsamfunnet.

Christensen, Kåre Schelde, Dahl, Jette & Mogensen, Mogens S. (red.), 2010. *Tro i mødet. Indføring i kristentro i et religiøst mangfoldigt samfund*, Fredriksberg: Unitas Forlag. Et godt dåpsopplæringsmateriell for voksne utviklet av Folkekirke og Religionsmøde i Danmark.

Dale Geir, 2006. *Fra konflikt til samarbeid – Grunnbok i konfliktarbeid med ungdom*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.

De tolv berlinpunktene fra *A Time for Recommitment, fra International Council of Christians and Jews* (http://iccj.org/Berlin-Doc.3594.0.html). Gode samtalepunkter og program for jødisk-kristen dialog.

Dialogos. Praktisk filosofi i skolen. Elevbok. En god innføring i filosofiske samtaler i ungdomsgrupper. For ledere er også Veiledning for lærere og samtaleledere anbefalt.

Dialogpiloten - en håndbog i dialog: http://viewer.zmags.com/publication/33fd9929#/33fd9929/1

District 9, (Neill Blomkamp), 2009. Science fictionfilm om aliens som lever i slumområdet District 9. En film om alle temaet i dette materiellet og et godt utgangspunkt for samtale om «vi» og «de andre», rasisme og fremmedfrykt.

Felleserklæring om trosfrihet og konvertering, 2007. Islamsk Råd Norge og Mellomkirkelig råd (hentet 30.10.13): www.kirken.no/?event=showNews&FamID=17453

Fellesuttalelse mot vold i familien og vold i nære relasjoner, 2009. Islamsk Råd Norge og Mellomkirkelig råd (hentet 30.10.13): www.kirken.no/?event=showNews&FamID=101461

Grisen (Dorthe Warnø Høgh), 2009. Kortfilm basert på novellen ved samme navn av Lars Saabye Christiensen. Et godt utgangspunkt for samtale om religiøs toleranse/intoleranse og kulturelle forskjeller.

Hellqvist, Kristina (red.), 2010. *Där främlingskapet bryts kan en ny värld börja. En teologisk antologi om migrasjon, mångfald och människovärd*e, Lund: Arcus förlag. En god ressurs som «andaktsbok» for å utfylle tema om det «fremmede» og kristen tro.

Hva gjør vi nå? (Nadine Labakis), 2011. (Originaltittel: Et maintenant, on va où?) En underholdende komedie om kvinner som tar ansvar for freden i et krigstruet landsby, på tvers av trosskiller.

Islamophobia, 2008. En film av Show Racism the RED Card (Gi rasismen rådt kort), England. Norske Idrettsutøveres Sentralorganisasjon (NISO) og Norsk Folkehjelp.

Positiv - stempling, seksualitet, hiv og aids (hentet 15.10.13): www.ressursbanken.no/wp-content/uploads/2012/11/positiv.pdf

Restart. 2010. Skeiv Ungdom (hentet 18.10.13): www.skeivungdom.no/wp-content/uploads/2012/02/RESTART-v1.0.pdf

Torp, Elisabeth & Brækken, Gaute, 2010. *Grenser som skaper. Hvordan møte utsatte og sårbare ungdommer i trosopplæringen*, Oslo: IKO-Forlaget.

Troende møter troende. Et studiehefte om religionsmøtet, 2007. Mellomkirkelig råd for Den norske kirke.

Veier til fred. Bibelstudieopplegg om rettferdig fred i Bibelen, kirken og verden, 2012. Den norske kirkes nord/sør informasjon (KUI), KFUK-KFUM Global og Norges Kristne Råd (hentet 20.10.13): www.veiertilfred.no.

Veiledning i religionsmøte, 2006. Kirkemøtet for Den norske kirke.

Lakou, Siv & IMDi, 2007. *Vi og DE. En håndbok om kommunikasjon på tvers av kulturer*, Oslo: Integrerings- og mangfoldsdirekoratet (IMDi) (hentet 18.10.13): www.imdi.no/Documents/BrosjyrerHefterHaandbok/ViogDe.pdf

Ressurser på nett:

www.educationforpeace.com/norwegian/
www.wolfandwater.org/
www.cnvc.org/
www.rodekors.no/nyheter/nyhetsarkiv/2012/juni/larer-jevnaldrene-a-lose-konflikter/
www.fordommer.no/
www.trooglivssyn.no/
www.flerkulturellefellesskap.no

2. Bibliografi
Bøker og artikler:

Austad, Torleiv, Berge, Ottar & Ulstein, Jan Ove, 2012. *Dømmekraft i krise? Holdninger i kirken til jøder, teologi og NS under okkupasjonen*. Oslo: Akademika forlag.

Bare regjeringen kan løse sigøynerproblemet, 2012. Innlegg fra "PeterB" på diskusjon.no, 14. juli 2012 (hentet 17.10.13): www.diskusjon.no/index.php?showtopic=1447112

Barnes, Michael, 2002. *Theology and the Dialogue of Religions.* Cambridge: Cambridge University Press.

Brenner, Michael, 2010. *A Short History of the Jews.* Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Brunvoll, Arve, 1972 (4 opplag 1991). *Den norske kirkes bekjennelsesskrifter.* Oslo: Lunde Forlag og Bokhandel A/S.

Carl I. Hagen til angrep på islam, 2004. Artikkel i Aftenposten på nett 13.07.2004 (hentet 19.10.13): www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article827700.ece#.UmqT1s1Phas

Charny, Israel W (red.), 1999. *Encyclopedia of Genocide, Volume I & II*, Santa Barbara, California: ABC-CLIO

Dagen, artikkel fra 18.12.1992.

Dahl, Øyvind & Befring, Eirik, *Fordommer,* Nasjonal digital læringsarena (ndla), (18.10.2013): http://ndla.no/nb/node/52885

De fem hersketeknikker, 2004. Artikkel på kilden.forskningradet.no fra 01.04.10 (hentet 18.10.13): http://kilden.forskningsradet.no/artikkel/vis.html?tid=35120

Den hellige skrift Bibelen. Det gamle og det nye testamentet, 2011. Aarhus: Bibelselskapet.

De kyrkliga handlingarna i en mångreligiös kontext. Et brev från Svenska kyrkans biskopar, 2012. Svenska kykan, Biskopsmötet, Uppsala.

Eagleman, David, 2009. *SUM. Førti beretninger om livet etter døden*, Font Forlag. I norsk oversettelse ved Bjørn Alex Herrman.

Eiglad, Eirik, 2010. *The Anti-Jewish Riots in Oslo*, Charleston.

Eriksen, Trond Berg, Harket, Håkon & Lorenz, Einhart, 2005. *Jødehat. Antisemittismens historie fra antikken til i dag*, Oslo: N.W.Damm & Søn (andre opplag 2006).

Foss, Øivind, 1994. *Antijudaisme, kirke og misjon*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Freedman, David Noel (red.), 1992. *The Anchor Bible Dictionary, Volume 1-6,* New York: Doubleday.

Frykter enda mer muslimhat, artikkel i Dagsavisen, 26.09.2013 (hentet 21.10.13): http://www.dagsavisen.no/samfunn/frykter-enda-mer-muslimhat/

Gardell, Mattias, 2011. *Islamofobi.* Oslo: Spartacus Forlag as (Utgitt i Sverige 2010 under samme tittel).

Grung, Anne Hege, 2005. *Begrepet dialog i Emmaus - Noen refleksjoner om bruken av begrepet på grunnlag av erfaringer i et flerreligiøst landskap* i «Kirke og Kultur», nr. 1, 2005, Oslo: Universitetsforlaget, ss. 87-94.

Gule, Lars, 2012. Kronikk i Klassekampen, 12.04.2012.

Gaarder beklager jødeuttalelser, 2011. Artikkel i Vårt Land 20. april 2011.

Hareide, Dag, 2007. Aftenposten 24.02.07.

Harrington, Daniel J., 1991. *The Gospel of Matthew*, Sacra Pagina Series, volume 1, Collegeville, Minnesota: The Liturgical Press.

Helskog, Guro Hansen & Ribe, Andreas, 2008. *Dialogos. Praktisk filosofi i skolen. Elevbok*. Bergen: Forlaget Fag og Kultur.

Her blir Kjersti (19) nynazist, 2003. Artikkel i Verdens Gang på nett 14.07.03 (hentet 16.10.13): www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=67808

HL-senteret, *Deportasjon av de norske jødene*, kunnskapsbasen på nett (hentet 18.10.13): www.hlsenteret.no/folkemord-under-nazismen/holocaust/norge/deportasjon-av-de-norske-jodene.html

HL-senteret, *Holocaust*, kunnskapsbasen på nett, publisert 16.05.11 (hentet 18.10.13): www.hlsenteret.no/kunnskapsbasen/folkemord/folkemord-under-nazismen/holocaust/holocaust

Haaland, Gunnar, 2013. «Othering the Jews from the Church Pulpit», i Svartvik, Jesper & Wirén, Jakob (red.), «*Religious Stereotyping and Interreligious Relations*», New York: Palgrave Macmillan, ss. 171-181.

IKON-Danmark, 2010. *Dialogpiloten - en håndbog i dialog.* Århus: IKON-Danmark.

Imam gir jøder skylda for mediedekning, 2013. Dagsavisen på nett 17.01.13 (hentet 22.10.13): http://www.dagsavisen.no/samfunn/imam-gir-joder-skylda-for-mediedekning/

Ims, Rita Knutsen, 2002. *Jakten på feministen Jesus? En deskriptiv gjennomgang av hvordan kristne feminister fremstilte Jesus som feminist, ble kritisert for antijudaisme, tok et oppgjør med sin fortid og la grobunn for en ny og forskningskritisk historie- og fortolkningsdiskurs,* Hovedfagsoppgave i Kristendomskunnskap, Oslo: Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo.

Ims, Steinar & Lillebø, Anne Anita, 2012, «I dialog» i Gunnleiksrud, Kristin, *Tap. Håp. Dialog. Samarbeid kirke-skole.* Oslo: IKO-Forlaget AS.

Indregaard, Sigve (red.), 2012. *Motgift. Akademisk respons på den nye høyreekstremismen.* Oslo: Flamme Forlag og Forlaget Manifest.

T-baneører i Oslo: «I don`t want any gypsies on board. Get off please», artikkel i Osloby 18.02.13 (hentet 30.10.13): www.osloby.no/nyheter/T-baneforer-i-Oslo-I-dont-want-any-gypsies-on-board-Get-off-please-7124723.html

Johnson, Luke Timothy, 1991. *The Gospel og Luke*, Sacra Pagina Series, volume 3, Collegeville, Minnesota: The Liturgical Press.

Kellenbach, Katharina von, 1994. *Anti-Judaism in Feminist Religious Writings*, Georgia: Scholars Press Atlanta.

Khan, Mahmona, 2009. *Tilbakeblikk. Da pakistanerne kom til Norge.* Oslo; Pax Forlag A/S.

Knitter, Paul F., 2002. *Introducing Theologies of Religions.* New York: Orbis Books.

Koranen, 2000. I serien Verdens hellige skrifter. Tilrettelagt og i oversettelse av Einar Berg. Oslo: De norske bokklubbene.

Leirvik, Oddbjørn, 2006. *Islam og kristendom. Konflikt eller dialog?* Oslo: Pax Forlag A/S.

Leirvik, Oddbjørn, 2007. *Religionspluralisme. Mangfald, konflikt og dialog i Norge*, Oslo: Pax Forlag A/S.

Luther, Martin, 1542. *On the Jews and their Lies*. Luther`s Works, Volume 47: The Christian in Society IV. Philadelphia: Fortress Press, 1971. Vår oversettelse fra engelsk.

Magnus, Alv, 2004. Artikkel i «Mot Målet», tidsskrift for Ungdom i Oppdrag, nr. 5, 2004.

Martinsen, Anders, Nielsen, Jan Christian & Kiil Saga, Stine, 2010. *Tekster til forandring – Et bibelstudieopplegg.* Trondheim: Verbum Forlag.

Moe, Vibeke & Kopperud, Øivind (red), 2011. *Forestillinger om jøder - aspekter ved konstruksjon av en minoritet 1814-1940.* Oslo: Unipub.

Moloney, Francis J., 1998. *The Gospel of John*, Sacra Pagina Series, volume 4, Collegeville, Minnesota: The Liturgical Press.

Moxnes, Halvor, 2006. *Hva er kristendom*, Oslo: Universitetsforlaget.

Muhammed og røverhistoriene, 2005. Ny Tid på nett 30.09.05 (hentet 16.10.13): www.nytid.no/arkiv/artikler/20070315/muhammed_og_rover-historiene/

Möten med islam, 2008. Uppsala: Svenska kyrkan (författare Cajsa Sandgren Bengtsson).

Olweus, Dan, 1992. *Mobbing i skolen. Hva vi vet og hva vi kan gjøre*. Oslo: Universitetsforlaget.

Oriana Fallaci, Incisive Italian Journalist, Is Dead at 77, 2006. New York Times på nett 16. september 2006 (hentet 16.10.13): www.nytimes.com/2006/09/16/books/16fallaci.html

Paulus brev til svenskarna. En handbok för kyrkans reflektion kring och kamp mot främlingsfientlighet och rasism, 2010. Svenska kyrkan & Sensus.

Pressemelding, 2011. Fra Kunnskapsdepartementets arbeidsgruppe om antisemittisme og rasisme i skolen, 12.01.2011 (hentet 30.10.13): www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Grunnskole/Eidsvagutvalget/Eidsvag_pressemld.pdf

Restart. Et metodemateriale som setter fokus på normer, mangfold og seksualitet, 2010, Skeiv Ungdom.

Rian, Dagfinn, 2003. ««Zions vises protokoller.» Løgnen som ikke vil dø», i Pettersen, Arnfinn & Emberland, Terje (red.), 2003. *Konspiranoia. Konspirasjonsteorier fra 666 til WTC*, Oslo: Humanist Forlag AS.

Rosvoll, Maria & Bielenberg, Natasha, 2012. *Antisiganisme, steriotypier og diskriminering av rom*, Oslo: HL-senteret.

Seim, Turid Karlsen, 2013. *Pontius Pilatus – romersk landshøvding*, Store norske leksikon (snl), 18.08.13 (hentet 23.10.13): http://snl.no/Pontius_Pilatus/romersk_landshøvding

Simonsen, Kjetil, 2013 a, *Antisemittisme*, Store norske leksikon (snl), 18.01.2013 (hentet 22.10.2013): http://snl.no/antisemittisme

Simonsen, Kjetil, 2013 b, *Den kristne antijudaismen*, Store norske leksikon (snl) (hentet 22.10.2013): http://snl.no/Den_kristne_antijudaismen

Snoen, Jan Arild 2008. *Dysfunksjonell sigøynerkultur*, blogg på Minerva Nett, 11.04.2008 (hentet 21.10.2013): http://www.minervanett.no/dysfunksjonell-sigynerkultur/

Svare, Helge, 2008. *Den gode samtalen. Kunsten å skape dialog.* Oslo: Pax Forlag A/S.

Svartvik, Jesper, 2006. *Bibeltolkningens bakgator: Synen på judar, slavar och homosexuella i historia och nutid*, Stockholm: Verbum.

Terlinden, Yvonne (red.), 2005. *Tro och mångfold. Religionsmöten och religionsteologi i Norden*, Köpenhamn: Nordiska Kyrkliga Studierådet, TemaNord 2005:582.

Tveito, Elisabeth & Hessellund, Estrid (red.), 2005. *Positiv - stempling, seksualitet, hiv og aids*, Verbum forlag (ligger tilgjengelig på nett, 18.10.13: http://www.ressursbanken.no/wp-content/uploads/2012/11/positiv.pdf)

Wesenlund maner til åndskamp mot islam, 1990. Artikkel i Vårt Land 04.09.90.

West, Gerald, 1991. *Biblical Hermeneutics of Liberation. Modes of Reading the Bible in the South African Context*, Pietermaritzburg: Cluster Publications, Maryknoll, New York: Orbis Books (Second, revised edition).

Who are the Moderate Muslims?, 2006. The Huffington Post på nett 16.02.06 (hentet 16.10.13): www.huffingtonpost.com/sam-harris/who-are-the-moderate-musl_b_15841

Wingate, Andrew, 2005. *Celebrating Difference, Staying Faithful. How to Live in a Multi-faith World.* London: Darton, Longman and Todd Ltd.

Rapporter og uttalelser:

Antisemittisme i Norge? Den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter, 2012. Rapport fra Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret) på oppdrag fra Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD), Utenriksdepartementet og Justisdepartementet. Oslos: HL-senteret.

Codes of Conduct – Retningslinjer for norske misjonsorganisasjoner med internasjonalt engasjement, 2005. Norsk Råd for Misjon og Evangelisering (NORME), vedtatt 07.12.2005 i sak 14 2005/2006.

Det kan skje igjen, 2011. Rapport fra Kunnskapsdepartementets arbeidsgruppe om antisemittisme og rasisme i skolen. Oslo: Kunnskapsdirektoratet.

Det livssynsåpne samfunnet. En helhetlig tros- og livssynspolitikk, 2013. Utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 25. juni 2010. Avgitt til Kulturdepartementet 7. januar 2013. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.

Fellesuttalelse mot religiøs ekstremisme, 2011. Islamsk Råd Norge og Mellomkirkelig råd for Den norske kirke.

Hovedprinsipper for Mellomkirkelig råds interreligiøse engasjement, 2008. Vedtatt av Mellomkirkelig råd for Den norske kirke 11. februar 2008.

Integreringsbarometeret 2012. Holdninger til innvandring, integrering og mangfold, 2012. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi).

Kartlegging av kunnskaper og holdninger på området rasisme og antisemittisme. Undersøkelse blant elever (trinn 8-10) i Osloskolen, 2011. Gjennomført for Utdanningsetaten i Oslo. Oslo: Perduco.

Kirkens forhold til jødene under okkupasjonen 1940-1945, 2012. Vedtak fra Bispemøtet 15.-19. oktober 2012 under Sak *BM 037/12 Kirken og jødene.* Den norske kirke, Bispemøtet.

Kyrkjene i Midtausten og vårt ansvar, 2008. Kirkemøtesak 09/08.

Muslims in the European Union: Discrimination and Islamophobia, 2006. European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia.

Working Definition on Antisemitism, European Forum on Antisemitism, 20.10.13: http://www.european-forum-on-antisemitism.org/working-definition-of-antisemitism/norsk-norwegian/?fontsize=0%2Fcontact.php

Kirkelig dialogsenter

DEN NORSKE KIRKE
Mellomkirkelig råd